

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

Bc. Karolína Šindelářová

Kariérové poradenství na základních školách

Career Counseling at Primary Schools

Praha 2017

Vedoucí práce: doc. PhDr. Iva Kirovová, Ph.D.

Poděkování

V první řadě děkuji svým nejbližším, rodině, partnerovi i přátelům, kteří mě podporovali a dodávali mi energii a sílu nejen při psaní diplomové práce, ale po celou dobu mého studia. Ráda bych také poděkovala vedoucí své diplomové práce Doc. PhDr. Ivě Kirovové, PhD. za trpělivé vedení, podporující přístup a cenné rady a připomínky. Nemenší dík patří i školám zapojeným do výzkumu za jejich ochotnou spolupráci a přívětivé jednání.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. 7. 2017

.....
Karolína Šindelářová

Abstrakt:

Diplomová práce se zabývá problematikou volby povolání a kariérového poradenství na základních školách. V úvodu teoretické části práce je uvedeno vymezení kariérového poradenství s přihlédnutím na specifika spojená s oblastí školství. Dále práce představuje základní teorie používané v kariérovém poradenství. Výrazná část práce je věnována aktuálním poznatkům získaným z výzkumů zaměřených na kariérovou volbu a možným pozitivním důsledkům systematického kariérového poradenství. Práce předkládá rovněž koncepci kariérového poradenství na základních školách, jak je zakotvena v českých zákonech, a seznamuje se strukturou poradenských služeb v českém školství.

Empirická část práce si klade za cíl zmapovat aktuální stav kariérového poradenství na základních školách v okrese Ústí nad Orlicí. K tomuto účelu byl použit mapující dotazník na vzorku žáků 9. ročníků základní školy a polostrukturovaný rozhovor s výchovnými poradci zapojených základních škol.

Cílem práce je identifikovat faktory, které žáci v rámci volby dalšího vzdělání hodnotí jako významné. Zároveň práce obsahuje i hodnocení aktuální praxe kariérového poradenství na základních školách výchovnými poradci, což umožňuje porovnat oba pohledy a získat ucelený pohled na aktuální praxi kariérového poradenství na základních školách daného okresu.

Klíčová slova:

poradenství, kariéra, kariérové poradenství, volba povolání, vlivy na volbu povolání, základní škola

Abstrakt:

This diploma thesis deals with an issue of a choice of career and career consultancy at primary schools. In the introduction of a theoretical part the definition of career counselling connected with education system is presented. Further, basic theories of career counselling are introduced. Major part deals with actual empirical findings about the impact on the choice of career and potential positive consequences of systematic career consultancy.

Final thesis also presents a conception of career counselling at primary schools as it is enshrined in the Czech law and introduces the structure of career counselling service in the Czech educational system.

Empirical part sets a goal in charting the current state of career counselling at primary schools in Ústí nad Orlicí district. For this purpose, a mapping questionnaire on a sample of pupils of the ninth grade and a semi-structured dialogue with educational consultants of primary schools was used.

The aim of this thesis is to define the factors that pupils evaluate as significant in the choice of a further education. Simultaneously, it contains the assessment of current practice of career counselling at primary schools by educational consultants, which enables us to compare the both points of view and gain a complex view of the current practice of career consultancy at primary schools for a given region.

Keywords:

counseling, career, career counselling, career choice, influences on career choice, primary school

OBSAH

ÚVOD.....	8
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY KARIÉROVÉHO PORADENSTVÍ.....	10
1.1 Klíčové pojmy kariérového poradenství.....	10
1.2 Náplň kariérového poradenství.....	14
1.3 Klíčové pojmy kariérového poradenství v kontextu školství.....	17
2. TEORIE UŽÍVANÉ V KARIÉROVÉM PORADENSTVÍ.....	21
2.1 Frank Parsons – Teorie rysů a faktorů.....	22
2.2 John H. Holland – Hollandův model typů osobnosti.....	23
2.3 John D. Krumboltz – Teorie sociálního učení.....	26
2.4 Anna Roe – Teorie osobnostního vývoje a kariérové volby.....	27
2.5 Donald E. Super – Teorie životních stadií.....	28
2.6 Linda Gottfredson – Teorie ohraničení a kompromisu.....	32
3. SYSTÉM KARIÉROVÉHO PORADENSTVÍ V ČR.....	35
3.1 Resort práce a sociálních věcí.....	35
3.2 Resort školství mládeže a tělovýchovy.....	36
3.2.1 Školská poradenská zařízení.....	37
3.2.2 Škola.....	39
4. VLIVY NA PROFESNÍ VOLBU A VÝZNAM KARIÉROVÉHO PORADENSTVÍ.....	50
4.1 Vlivy na volbu další vzdělávací a profesní dráhy.....	50
4.1.1 Sociální vlivy.....	50
4.1.2 Informační zdroje.....	55
4.2 Význam kariérového poradenství na základních školách.....	57
5. VÝZKUMNÝ PROJEKT.....	63
5.1 Cíle výzkumného projektu.....	63
5.2 Aplikované metody.....	65
5.2.1 Dotazník pro žáky.....	66

5.2.2	Rozhovor s výchovnými poradci	68
5.3	Realizace dotazníkového šetření a polostrukturovaných rozhovorů	69
5.3.1	Výběr souboru respondentů	69
5.3.2	Soubor respondentů	70
5.3.3	Sběr dat a administrace	72
5.3.4	Analýza dat	73
6.	ANALÝZA KVANTITATIVNÍCH DAT	75
6.1	Význam sociálního okolí žáka pro jeho rozhodování o volbě střední školy a role základní školy při volbě střední školy	75
6.2	Důležité informace pro volbu střední školy.....	81
6.3	Významné informační zdroje.....	84
6.4	Představa žáků o jejich budoucí profesi a profesní přípravě	88
6.5	Kompetence důležité pro kariérové rozhodování, vykonávání pracovní činnosti a význam školy při jejich získávání.....	92
6.6	Zhodnocení významu školy v otázce volby střední školy	95
6.7	Shrnutí.....	97
7.	ANALÝZA KVALITATIVNÍCH DAT	99
7.1	Podoba kariérového poradenství na základních školách očima výchovných poradců ...	99
7.2	Spolupráce se žáky a využívání služeb kariérového poradenství z jejich strany.....	105
7.3	Spolupráce s rodiči a využívání služeb kariérového poradenství z jejich strany.....	109
7.4	Zhodnocení kariérového poradenství na základních školách výchovnými poradci	110
8.	SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ PROVEDENÝCH VÝZKUMŮ	115
9.	DISKUZE	117
	ZÁVĚR	123
	LITERATURA	124
	PŘÍLOHY	131

ÚVOD

„Per aspera ad astra.“

Tato čtyři slova v elegantní jednoduchosti shrnují celý život člověka. Život je určitou cestou. Ta nemusí vést nutně jenom dopředu. Nachází se na ní mnoho překážek, křižovatek, odboček, slepých uliček a člověk se musí často rozhodovat, kudy se vydá spíše na základě intuice. Jsou však i takové křižovatky, na kterých se nelze rozhodovat jen podle svého pocitu. Jednou z prvních takových křižovatek je volba střední školy. Zde je nezbytné, aby měl mladý člověk možnost rozhodovat se na základě dostatku informací, zkušeností a dostatečné znalosti sebe i světa práce. Právě kariérové poradenství na základních školách je jednou z možností, jak mladému člověku zajistit dostatečný teoretický i praktický základ pro následné rozhodnutí. Pokud je kariérové poradenství vedeno systematicky, dlouhodobě a předává mladému člověku dostatečné a relevantní informace, dává prostor a příležitost získat potřebné zkušenosti, zvyšuje se tím pravděpodobnost adekvátní volby. Tato volba by měla být nejlépe kompromisem mezi zájmy, přáními jedince a požadavky trhu práce. Cílem takové volby je, aby jedinec dělal pro něj naplňující, smysluplnou práci, a zároveň ve vybraném oboru našel uplatnění.

V kontextu citátu to lze ilustrovat tak, že v určitém věku se mladý člověk začíná přibližovat k velké křižovatce několika různých cest dalšího života. Ne přímo na křižovatce, ale už velký kus před ní, se k němu přidá dospělý (rodič, škola či další blízcí a nejlépe všichni dohromady) a začne ho pomalu připravovat na rozhodnutí, které bude muset udělat. Vypráví mu, co ho čeká, ukazuje mu různé možnosti, testuje jeho kompetence a podporuje jejich rozvoj. Seznamuje mladého člověka s výzvami, které ho čekají, ale i s nároky a případnými riziky, aby ve chvíli, kdy společně dojdou na křižovatku, měl mladý člověk všechno potřebné pro zodpovědné rozhodnutí, kterou cestou se vydá.

Autorka této práce si význam kariérového poradenství na základních školách dobře uvědomuje, neboť sama ve školství pracuje. Proto se rozhodla v rámci své diplomové práce tuto tematiku prozkoumat. Teoretická část práce je věnována vymezení kariérového poradenství s přihlédnutím na specifika, která má v kontextu základního školství. Jsou zde představeny základní teorie kariérového rozvoje. Mimo teorie přináší i přehled výsledků provedených českých i zahraničních výzkumů pojednávajících o kariérovém poradenství z různých úhlů pohledu. V neposlední řadě je věnována pozornost i pozici kariérového poradenství ve struktuře poradenských služeb v českém školství.

Empirická část diplomové práce se zaměřuje na zmapování aktuální praxe kariérového poradenství na základních školách v okrese Ústí nad Orlicí. Pro tyto účely bylo zvoleno dotazníkové šetření mezi žáky 9. ročníků. Zároveň byly provedeny polostrukturované rozhovory s výchovnými poradci. Kombinací těchto metod je možné dosáhnout souhrnného pohledu na praxi kariérového poradenství na základních školách v daném okrese a porovnat, jak současné kariérové poradenství vidí žáci i pedagogové. Zároveň informace z rozhovorů zprostředkovávají reálnou podobu kariérového poradenství na základních školách a ukazují, co funguje a kde je prostor pro zlepšování.

Cílem práce tak není být pouze teoretickým přehledem, ale i inspirací pro ty, kteří se kariérovému poradenství věnují. Jednou z idejí při tvorbě tohoto textu bylo, že tato práce najde uplatnění jako informační text pro výchovné poradce, ze kterého mohou čerpat jak teoretické informace, tak inspiraci pro vlastní praxi.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY KARIÉROVÉHO PORADENSTVÍ

Jak bylo naznačeno v úvodu, kariérové poradenství má svůj nesporný význam a v určité formě se s ním během života setká každý. Následující text předloží četné důkazy, získané jak z teorií, tak z výzkumných šetření, podporující toto tvrzení. Skutečností ale je, že v oblasti kariérového poradenství stále panuje značná diverzita v používaných pojmech, přístupech, akcentovaných předpokladech i sledovaných cílech. Proto je nutné na začátku vymezit základní pojmy, se kterými bude tato práce pracovat.

1.1 Klíčové pojmy kariérového poradenství

Kariéra

Pro komplexní a srozumitelné definování kariérového poradenství je nezbytné nejdříve vymezit pojetí kariéry a kariérového vývoje. Za výstižnou lze považovat definici kariéry jako sledu pracovních zkušeností člověka v průběhu času, jejímž centrálním tématem je práce a čas (Arthur, Hall & Lawrence, 1989). Podrobnější je definice Supera (1976, s. 20), která hovoří o kariéře jako o: „*Sekvenci hlavních pracovních pozic, které člověk zastává v průběhu předpracovního, pracovního a popracovního života. To zahrnuje role spojené s prací, jako je student, zaměstnanec a důchodce, společně s doplňujícími rodinnými a občanskými rolami*“. Novější teorie navíc přidávají ještě subjektivní hledisko jedince. Zdůrazňují, že kariéra jedince je utvářena rovněž jeho vlastním vnímáním a postoji ke kariéře (Patton & McMahon, 2015). Nelze však opomenout ani význam okolí jedince. To je zastoupeno rodiči, učiteli, zaměstnavateli, politiky a dalšími členy vzdělávacího a pracovního systému, kteří mohou mít značný přínos pro kariérový vývoj jedince.

Kariérový vývoj

Kariérovým vývojem (*career development* – někteří autoři překládají též jako kariérový rozvoj) lze zjednodušeně nazvat budování kariéry, které je vývojovým procesem a probíhá po celý život jedince. Tento vývoj probíhá prostřednictvím pracovních zkušeností a jednotlivých životních rolí jedince. Jedinec by měl být systematicky veden k tomu, aby přebíral odpovědnost za kariérové rozhodování a určování směru své kariéry. V rámci svého

kariérového vývoje by se měl naučit rozvíjet své znalosti a kompetence¹ a využívat je pro svůj kariérový vývoj (Patton & McMahon, 2015). Základem kariérového vývoje jsou změny v profesním chování, které lze u konkrétního jedince pozorovat a měřit v průběhu času (Savickas, 2002).

Tyto změny do určité míry korespondují s biologickým věkem jedince. Kariérovému vývoji se jako první věnoval Ginzberg. Ginzberg (1952) vychází z předpokladu, že kariérový vývoj je proces, který začíná v raném dětství a končí volbou povolání na počátku dospělosti. Během svého kariérového vývoje jedinec projde třemi fázemi (Ginzberg, 1952):

- **fantazijní období** (*fantasy*; do 11 let) – dítě si podle svých potřeb a impulsů vytváří fantazie o povoláních a věří, že může být, čímkoli chce;
- **období pokusné volby** (*tentative*; 11-17 let) – jedinec o budoucí profesi přemýšlí na základě svých zájmů, hodnot a kapacit, nebere ještě dostatečně na vědomí reálné požadavky světa práce;
- **realistické období** (*realistic*; od 17 let) – jedinec už zvažuje reálné nároky jednotlivých povolání a snaží se najít kompromis mezi realitou a vlastními zájmy, hodnotami a kapacitami.

Svůj kariérový vývoj zakončuje jedinec podle Ginzberga (1952) volbou povolání v dospělosti. Pro tuto práci je Ginzbergova teorie zajímavá, neboť popisuje kariérový vývoj žáků základní školy a studentů střední školy. Kariérovým vývojem se zabýval také D. E. Super ve své teorii životních stadií, který stanovil pět vývojových období: stadium růstu, zkoumání, budování, udržování a odpoutání. Na základní škole žáci během volby procházejí prvními dvěma stadii – stadiem růstů a stadiem zkoumání (Vendel, 2008; Hlad'o, 2011). Superova teorie zde byla zmíněna pouze pro úplnost, podrobněji je rozebrána v kapitole č. 2.

Profesní orientace

S kariérovým vývojem souvisí i termín profesní orientace. Profesní orientace je definována jako dlouhodobý proces začleňování mladých lidí do světa práce (Friedmann, 2011). Hlavními úkoly profesní orientace jsou (Klímová, 1987):

- utváření a rozvíjení reálného profesního cíle a perspektivy člověka a jeho osobnostních vlastností důležitých pro rozhodování;

¹ Kompetence jsou v této práci chápány jako kvalifikace, způsobilost, soubor znalostí, schopností a dovedností, které umožňují provádět správně určitou činnost. Kompetentní člověk umí, vyzná se a rozumí své věci (Hartl & Hartlová, 2010; Říčan, 2010).

- posilování schopností adaptovat se na vykonávání zvoleného povolání, úspěšně v něm pracovat a aktivně se vyrovnávat s měnícími se nároky profese;
- a rozvíjení kompetencí flexibilně se adaptovat na změny trhu práce a celkově proměny společnosti.

Za tímto účelem se užívá diagnostika profesního vývoje, profesní informování a formování profesních zájmů, potřeb, postojů, motivů a způsobilosti pro samostatné řešení životních a profesních dilemat (Hřebíček, 1998). Cílem je postupným vedením, usměrňováním a orientováním na určité profese přivést jedince k nabytí všestranné připravenosti pro uvědomělou volbu povolání (Hřebíček, 1984).

Kariérová zralost

Prostřednictvím podporování profesní orientace jedince se rozvíjí i kariérová zralost (*career maturity*) jedince. Ta by se dala popsat jako schopnost jedince vypořádat se s vývojovými úkoly v profesní či kariérové oblasti (Vendel, 2008).

Kariérová zralost jedince se určuje na základě srovnání s vrstevníky, kteří se nacházejí ve stejné fázi života a řeší identické vývojové úkoly. Na kariérové zralosti se podílí několik složek osobnosti jedince (Hlad'o, 2013):

- **kognitivní** - znalost světa práce a procesu rozhodování;
- **afektivní** - postoje k plánování vlastní kariéry;
- **konativní složka** - schopnost činit kariérová rozhodnutí.

Kariérová zralost podle teoretických předpokladů vzrůstá s věkem. Výsledky výzkumu W. Patton a P. A. Creeda (2001) potvrdily růst kariérové zralosti v adolescenci. Žáci vyšších ročníků dosahovali v dotaznících vyšších skóre než žáci nižších ročníků. Konkrétně zmíněný výzkum, který byl uskutečněn na vzorku australských žáků (n=1971), ukázal, že mladí lidé ve věku 15-17 let mají zodpovědnější, zralejší postoje a více vědomostí o volbě povolání než jedinci ve věku 12-14 let (Patton & Creed, 2001). Na základě těchto dat lze předpokládat, že žáci ve věku ukončování povinné školní docházky jsou již dostatečně zralí pro rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze.

Realita je však taková, že se všechny složky nevyvíjejí stejným tempem, a mohou tím pádem vznikat jisté diskrepance, ze kterých následně vznikají rozdíly v připravenosti žáků na profesní volbu (Hlad'o, 2013). U značného procenta žáků základních škol tak není na konci

povinné školní docházky kariérová zralost dostatečná, což se projevuje nerozhodností při volbě studia a neschopností dělat zodpovědná kariérová rozhodnutí (Vendel, 2008). Nelze se proto domnívat, že kariérová zralost roste a vyvíjí se sama spontánně bez podpory okolí. Jako každému vývoji je nutné i vývoji kariérové zralosti věnovat náležitou pozornost. Té se mu dostává mimo jiné právě v rámci kariérového poradenství.

Kariérové poradenství

V současnosti neexistuje jednotná terminologie pro vymezení kariérového poradenství. V tuzemsku se lze setkat s mnoha alternativními pojmy - např. studijní a profesní poradenství, poradenství pro volbu povolání či kariérové poradenství. V zahraniční terminologii figurují dva hlavní pojmy career counselling a career guidance.

Career counselling označuje užší pojetí kariérového poradenství. Zahrnuje poradenské aktivity související s kariérními volbami, které člověk dělá v průběhu života. Věnuje pozornost individuálním potřebám jedince (např. rodina, práce, volný čas, osobnostní charakteristiky), které mají vliv na kariérní rozhodování a plánování. Mimo kariérní volby se kariérové poradenství zaměřuje i na zvládání stresu, psychohygienu, mezilidské vztahy a rozvoj různých pracovních dovedností (Zunker, 2006).

Career guidance reprezentuje širší pojetí kariérového poradenství a zahrnuje všechny komponenty služeb a aktivit vzdělávacích institucí a dalších organizací, které nabízejí kariérové poradenství a přidružené služby. Hlavním úkolem těchto organizací je prostřednictvím poskytování odborných služeb podporovat schopnosti a touhu jedince řídit svou kariéru. Tím současně podporuje i celkový kariérní rozvoj jedince (Zunker, 2006).

Avšak ani propojení těchto dvou pojmů dostatečně nevystihuje pojem kariérové poradenství. Mimo zmíněné služby do kariérového poradenství spadá i poskytování informací, vzdělávací a sebezkušenostní programy (Organization for Economic Cooperation and Development [OECD], 2004). Dále se zabývá i tématy, jako jsou spokojenost, komunikace, životní styl a vyváženost pracovního, rodinného a volného času (Engels, Minor, Sampson & Splete, 1995). Takto komplexní pojetí vyžaduje aktivní účast a spolupráci poradce i klienta. Účinné kariérové poradenství by mělo vést mimo jiné k lepšímu sebepoznání, které napomůže zodpovědnému rozhodování (Post, Borgen, Amundson & Washburn, 2002). Neméně důležitou oblastí jsou patologické jevy, které se v pracovním životě mohou objevit (diskriminace, šikana, sexuální obtěžování atd.), i těmi se kariérové poradenství může zabývat, neboť se vždy týkají konkrétního člověka a jsou součástí jeho profesní dráhy (Engels et al., 1995).

Jak je vidět, rozsah služeb poskytovaných v rámci kariérového poradenství je skutečně široký a je velmi obtížné kariérové poradenství jednoduše definovat. Nejblíže k definování ideální podoby kariérového poradenství je holistická definice, kterou předkládá Jigau (2007, s. 16):

„Kariérové poradenství je proces, při kterém je dosahováno maximální kompatibility mezi zdroji, požadavky, aspiracemi, zájmy jednotlivce a skutečnou vzdělávací, profesní nabídkou a sociálním začleněním. Kariérové poradenství je sociální službou zahrnující komplexní, kontinuální a flexibilní přístup k jedinci během všech fází jeho života (vzdělávání, zaměstnanost, sociální integrace, život v komunitě, profesní rozvoj, změna zaměstnání, rodinný stav, rekvalifikace, odchod do důchodu atd.) a v rámci všech důležitých rolí, které jedinec během života nabývá (např. ve škole, profesi, sociálním a komunitním životě, v rodině, ve volném čase atd.). Kariérové poradenství zahrnuje poskytování informací, poradenství a vedení. Je zajišťováno oprávněnými a odborně způsobilými poradci.“

1.2 Náplň kariérového poradenství

Tato kapitola blíže prozkoumává jednotlivé aspekty kariérového poradenství. Následující text představuje cíle, přístupy, úkoly a služby poskytované v rámci kariérového poradenství. Je však nutné upozornit, že i zde panuje značná diverzita v přístupech a jednotlivé aspekty kariérového poradenství není možné jednoduše definovat, neboť každý přístup má určitá specifika a česká terminologie nerozlišuje pojmy tak přesně jako ta zahraniční. Tato kapitola proto není vyčerpávajícím přehledem všech přístupů a pojetí kariérového poradenství. Cílem této kapitoly je předložit základní body kariérového poradenství, a tím zpřesnit podobu kariérového poradenství pro účely této diplomové práce.

Činnosti kariérového poradenství

V užším pojetí kariérového poradenství jako poradenství zaměřeného zejména na volbu povolání lze rozlišit čtyři základní činnosti (Post et al., 2002):

- pomoc jedinci, aby si více uvědomoval své zájmy, hodnoty, schopnosti a osobnostní charakteristiky;
- poskytování dostateku aktuálních, pravdivých a relevantních informací o nabídce zaměstnání;
- aktivní zapojení klientů do rozhodovacího procesu a vedení k tomu, aby vybírali podle svých zájmů, hodnot, schopností a osobnostního nastavení;

- vedení jednotlivců k tomu, aby byli aktivními tvůrci své profesní dráhy a usilovali o celoživotní učení a profesní rozvoj.

Zmíněné úkoly však popisují jen velmi malou část činností kariérového poradenství, proto je výčet činností rozšířen o dalších pět oblastí, které uvádí Hansen (2006):

- poskytování veškerých informací potřebných k plánování, získání a udržení zaměstnání (např. informace o zaměstnáních, dovednostech, kariérních postupech, studijních příležitostech, trendech a podmínkách trhu práce, vzdělávacích programech a možnostech, vzdělávacích a školicích institucích, vládních a nevládních programech a službách a pracovních příležitostech). Kariérové informace jsou základem pro všechny další služby kariérového poradenství.
- vzdělávání a výchova poskytované učitelé, odbornými poradci ve vzdělávacích institucích, jejichž cílem je pomoci studentům pochopit jejich motivaci, hodnoty a porozumět tomu, jak mohou být prospěšní společnosti. Dále poskytování znalostí trhu práce a rozvoj kompetencí potřebných k volbě dalšího vzdělání, životní dráhy a zaměstnání. Poskytování příležitosti setkat se s pracovním životem a získat nástroje pro plánování kariéry.
- pomoc lidem ujasnit si své cíle, touhy, porozumět vlastní identitě, činit uvědomělá rozhodnutí a zvládat plánované i neplánované změny zaměstnání.
- pomoc lidem ujasnit si své bezprostřední pracovní cíle, poznat pracovní a vzdělávací příležitosti, osvojit si potřebné kompetence pro vyhledávání a udržení zaměstnání.
- poskytování služeb týkající se pracovního umístění (např. hledání volných pracovních míst, doporučování zaměstnanců).

Výše zmínění autoři se v určitých bodech překrývají a jinde se vhodně doplňují. Hlavním přínosem výčtu, který uvádí Hansen (2006), je obsáhlý a konkrétní popis jednotlivých činností, které spadají do kariérového poradenství. Na druhou stranu Post (2005) zdůrazňuje podporu vlastní aktivity klienta, což je další neopomenutelnou komponentou kariérového poradenství.

Podporování samostatného kariérového rozhodování zdůrazňuje i Amundson (2005), který právě ve vedení lidí k samostatnosti a zodpovědnosti v kariérovém rozhodování vidí základní úkol celoživotního kariérového poradenství. Úkolem kariérového poradenství v tomto kontextu je rozvíjet u klienta takové kompetence, které mu umožní účinně řešit složité situace, se kterými se během svého profesního života setká. Mimo to má kariérové

poradenství jedince učít kriticky přemýšlet o svých kariérních volbách. Cílem tedy není jedince pouze naučit najít si práci, ale také přemýšlet o tom, jak vybraná práce naplňuje jeho potenciál a zda odpovídá pro něj významným hodnotám (Amundson, 2005). To poukazuje na fakt, že v rámci kariérového poradenství nelze opomíjet ani další důležité dimenze života člověka, které sice nesouvisí bezprostředně s prací (volný čas, rodina atd.), ale do života jedince a jeho kariéry bezesporu patří.

Cíle kariérového poradenství

Cílem kariérového poradenství je v první řadě pomoci jedinci orientovat se na dynamicky se měnícím trhu práce, dělat zodpovědné kariérní volby a zodpovědně řídit svou kariéru. To také dokazuje zmíněný výčet jednotlivých činností kariérového poradenství. Kvalitní kariérové poradenství má však nesporný přínos i pro celou společnost. Pro úplnost jsou v této kapitole zařazeny i společenské a politické cíle kariérového poradenství. Výsledky výzkumů provedených v evropských zemích uvádějí tři základní cíle (Watts & Sultana, 2003):

- **celoživotní vzdělávání** (*learning goals*) – zahrnující zlepšení účinnosti vzdělávání a odborné přípravy a jeho propojení se světem práce, eliminaci předčasného ukončení školní docházky, zajištění adekvátních znalostí a dovedností pro účinné vyrovnávání se s požadavky trhu práce;
- **analýza trhu práce** (*labour market goals*) – vyrovnání nesouladu mezi poptávkou a nabídkou práce, řešení problému nezaměstnanosti a zlepšování pracovní mobility jedinců;
- **sociální spravedlnost** (*social equity goals*) – podpora rovných příležitostí ve světě práce, integrace okrajových a rizikových skupin do procesu vzdělávání a zaměstnání a zajištění stejných příležitostí ke vzdělání a přístupu ke službám pro sociálně vyloučené skupiny.

Principy kariérového poradenství

Na základě těchto společenských cílů definovala Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD, 2004) deset základních principů, podle kterých by se mělo celoživotní kariérové poradenství řídit:

- transparentnost a snadná dostupnost pro lidi v kterémkoli věku, schopnost uspokojovat potřeby různých klientů;
- věnování pozornosti klíčovým přechodným obdobím v životě jedince;
- flexibilita a inovativnost v poskytování služeb reflektující odlišné potřeby a okolnosti různých klientů;
- programy rozvíjející kompetence nutné pro řízení kariéry;
- vytvářet příležitosti ke zmapování a testování studijních a pracovních možností před samotnou volbou;
- zajištění přístupu ke komplexním a integrovaným informacím z oblasti vzdělávání, profesí a trhu práce;
- přístup k individuálnímu poradenství poskytovanému náležitě vyškolenými odborníky pro ty, kteří takovou pomoc potřebují a v době, kdy ji potřebují;
- přístup k poskytovaným službám je nezávislý na zájmech konkrétních institucí a podniků;
- procesy stimulující k provádění pravidelného hodnocení a plánování;
- aktivní zapojení zúčastněných stran.

1.3 Klíčové pojmy kariérového poradenství v kontextu školství

Předchozí kapitoly popisovaly charakteristiky kariérového poradenství do jisté míry společné pro všechny oblasti aplikace. Pokud je však kariérového poradenství poskytováno žákům základních škol, má svá specifika. Tato diplomová práce používá rovněž pojmy, které se pojí ke kariérovému poradenství v kontextu školství, proto je několik klíčových pojmů uvedeno v poslední části této kapitoly. Je však nutné upozornit, že je zde uveden pouze stručný nástin problematiky kariérového poradenství v základním školství. Cílem této kapitoly je předložit stručný přehled základních pojmů, se kterými se v práci operuje, a usnadnit tím čtenáři orientaci v textu. Podrobněji se systémem poradenských služeb v oblasti školství, náplní kariérového poradenství a vymezením kompetencí a povinností jednotlivých aktérů zabývá 3. kapitola (Systém kariérového poradenství v ČR).

Výchovné poradenství

Kariérové poradenství je na základních školách zajišťováno právě výchovným poradenstvím, proto je na místě nejdříve uvést definici výchovného poradenství. Výchovné poradenství zahrnuje poradenské služby v oblasti výchovy a vzdělávání dětí a mládeže. Spadá sem řešení otázek souvisejících s psychologickými, pedagogickými, pedagogicko-psychologickými a speciálně pedagogickými faktory ovlivňujícími vývoj dětí a dospívajících (Opekarová, 2007). Obsahem poradenských služeb je pomoc v záležitostech, které se týkají výchovy a vzdělávání, což je oblast značně široká. Zahrnuje činnosti od poskytování informací o různých možnostech vzdělávání zdravotně znevýhodněných žáků přes řešení šikany a dalšího rizikového chování až po informace o dalších odborných poradenských službách v daném místě (Mertin & Krejčová, 2013).

Výchovné poradenství na školách zajišťuje výchovný poradce, kterým je pedagog působící na dané škole.

Kariérová výchova

V rámci kariérového poradenství v oblasti školství je možné setkat se s termínem kariérová výchova. Kariérová výchova je součástí všeobecného vzdělávání a jejím úkolem je prohloubit chápání světa práce. Seznamuje žáky s trhem práce, povinnostmi a právy pracujících, vztahy na pracovištích, poskytuje vhled do charakteristických rysů zaměstnání a seznamuje se statutem profesí (Průcha, Walterová & Mareš, 2013). Pedagogové mohou integrovat aktivity z oblasti kariérových informací a poradenství do jednotlivých předmětů nebo zvát experty na danou oblast do škol. Mimo samotnou volbu tak zahrnuje i rozvoj základních životních a kariérových kompetencí usnadňujících životní změny a přechod mezi vzdělávacími stupni a následně ze školy do zaměstnání (Hansen, 2006). V českém základním školství tuto funkci naplňují studijní okruhy „Člověk a svět práce“. Tato vzdělávací oblast je buď integrována do různých předmětů (občanská výchova, pracovní činnosti atd.) nebo je jí vyhrazen samostatný předmět. Jakou formu škola zvolí, je v kompetenci ředitelů. Na zajišťování kariérové výchovy se na základních školách podílí výchovný poradce i další pedagogové.

Hlavním cílem kariérové výchovy je propojit teoretické vzdělání s požadavky budoucích životních a profesních podmínek a cílů. Tím zároveň zvyšuje šance jedince na uplatnění a předchází předčasnému ukončení školní docházky. Tento cíl se snaží naplnit

pomocí podpory sebeuvědomění studentů, rozvíjení jejich pozitivních postojů, návyků, empatie, rozhodovacích schopností a dalších kompetencí (Welde, Bernes, Gunn & Ross, 2016). V literatuře je možné se setkat s ekvivalentními termíny výchova k volbě povolání, výchova k povolání nebo výchova k profesi.

Kariérové poradenství

Jak již bylo zmíněno, kariérové poradenství poskytované ve školství je chápáno jako specifická součást výchovného poradenství. Zde však jednotnost v pojetí kariérového poradenství končí, neboť v praxi je možné setkat se s různým pojetím i různými názvy. V rámci školství existuje poradenství pro volbu povolání, profesní poradenství nebo poradenství pro volbu vzdělávací dráhy. Úskalím těchto typů poradenství je, že se zaměřují jen na část procesu volby a to buď pouze na volbu povolání (poradenství pro volbu povolání) nebo na volbu dalšího vzdělávání (poradenství pro volbu vzdělávací dráhy). Naproti tomu kariérové poradenství se snaží integrovat všechny tyto složky a klade důraz na interakci vzdělávání a světa práce (Hlaďo, 2012).

Obsahem je tedy jak zprostředkování informací o různých formách dalšího studia, přípravných kurzech ke studiu, přijímacích zkouškách, požadavcích jednotlivých škol, dnech otevřených dveří, tak i informací o aktuálním stavu trhu práce a možnosti uplatnění jednotlivých povolání (Mertin & Krejčová, 2013).

Mimo samotnou volbu je úkolem kariérového poradenství pomáhat žákům přemýšlet o vlastních přáních a zájmech, poznávat své osobnostní předpoklady, formovat životní a profesní plány a hledat jejich vzájemný soulad s požadavky trhu práce a možnostmi vzdělání. Rovněž žáky učí plánovat a rozhodovat se ve vztahu ke vzdělávání a práci (Hlaďo, 2012).

Další činnosti kariérového poradenství na základních školách popisuje Vágnerová (2005):

- koordinace mezi hlavními oblastmi kariérového poradenství - kariérové vzdělávání, diagnosticko-poradenské činnosti související s volbou povolání;
- základní skupinová šetření k volbě povolání - administrace, zpracování a interpretace zájmových dotazníků, analýza preferencí v oblasti volby povolání;
- individuální šetření k volbě povolání a individuální poradenství - zahrnuje i spolupráci s třídními učiteli a rodiči;
- poradenství rodičům žáků s ohledem na očekávání a předpoklady žáků;

- spolupráce se školskými poradenskými zařízeními, středisky výchovné péče při zajišťování poradenství přesahující kompetence školy;
- zajišťování skupinových návštěv žáků školy v informačních poradenských střediscích úřadů práce a poskytování informací žákům a jejich rodičům o možnosti využití služeb těchto středisek;

Z tohoto výčtu činností vyplývá, že hlavním cílem kariérového poradenství na základních školách je pomoci žákovi při rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze. K naplnění těchto cílů je nezbytné, aby kariérové poradenství v resortu školství obsahovalo následující složky (Klímová, 1987):

- **postupné a soustavné poskytování informací** - o hlavních typech středních škol, požadavcích studia, přijímacím řízení, uplatnění absolventů, obsahu činnosti a nároků ve vybraném povolání, zvyšování kvalifikace, systému odměňování, sociálního zabezpečení apod., tyto informace by měly být sdělovány v přiměřené formě vzhledem k vývojové úrovni jedince;
- **soustavné komplexní sledování a hodnocení vývoje žáků** - probíhající po celou dobu školní docházky a cílené na postupné rozvíjení jejich vlastního sebepoznání a sebehodnocení;
- **včasné vytváření podmínek pro rozvíjení vlastností významných pro jejich další studijní a profesionální vývoj** - s důrazem na rozvoj zájmů, formování pozitivních postojů k práci a sebevzdělávání a zároveň včasnou nápravu výchovných a studijních obtíží;
- **systematická a dlouhodobá poradenská pomoc žákům** - při vytváření a ujasňování osobních představ o dalším studiu a budoucím povolání, pomoc při konfrontaci představ a předpokladů žáků s reálnými požadavky a nabídkami trhu práce a pomoc během samotné volby povolání.

Kariérové poradenství na základních školách je obecně zajišťováno výše zmíněnými výchovnými poradci. Některé školy mají kromě výchovného poradce ještě zvlášť funkci kariérového poradce nebo poradce pro volbu povolání, který se věnuje pouze kariérovému poradenství. Někde kariérové poradenství spolu s výchovným poradcem poskytuje i školní psycholog.

2. TEORIE UŽÍVANÉ V KARIÉROVÉM PORADENSTVÍ

Nezbytná pro práci poradce v oblasti kariérového poradenství, ať už ji vykonává jakýkoli odborník, je nejenom orientace ve svých povinnostech, náplni práce a aktuální praxi, ale i znalost teoretických východisek. Tato kapitola představuje několik teorií, které zásadně ovlivnily pojetí kariérového poradenství. Jsou zde zmíněny jak teorie zaměřené na výběr pro jedince adekvátního povolání, tak teorie popisující kariérový vývoj jedince v dlouhodobé perspektivě.

Během vývoje kariérového poradenství byla vypracována celá řada teorií. Podle společných rysů pak byly tyto teorie rozřazovány do nadřazených kategorií, avšak různí autoři je kategorizují různě. Patton a McMahon (2015) například teorie dělí podle zaměření na obsah a proces. Teorie zaměřené na obsah kladou důraz na charakteristiky jedince a kontext. Teorie zaměřené na proces naopak zdůrazňují vývoj a vzájemnou interakci. Podle těchto dvou kritérií byly stanoveny tři nadřazené kategorie (Patton, McMahon, 2015):

- **teorie zaměřené na obsah** – sem spadá např. teorie rysů a faktorů F. Parsonse a Hollandův model typů osobnosti a pracovního prostředí;
- **teorie zaměřené na proces** – zde je zařazena mimo jiné výše zmíněná teorie kariérového vývoje E. Ginzberga, dále teorie životních stadií D. Supera a teorie ohraničení a kompromisu L. Gottfredson;
- **teorie zaměřené na obsah a proces** – sem se řadí např. teorie sociálního učení J. Krumboltze a teorie osobnostního vývoje a kariérové volby A. Roe.

Jiné dělení používá Zunker (2006), který dělí teorie do tří následujících kategorií:

- **teorie zaměřené na vlastnosti** – odpovídají teoriím zaměřeným na obsah a řadí se sem teorie F. Parsonse a J. Hollanda;
- **teorie zdůrazňující sociální vlivy** – kategorie je ekvivalentní ke kategorii teorií zaměřených na obsah a proces, které zahrnují teorii J. Krumboltze a A. Roe;
- **vývojové teorie** – odpovídá skupině teorií zaměřených na proces, do které spadá teorie D. Supera a L. Gottfredson.

Přínosem Zunkerova rozdělení je, že pouze nekategorizuje jednotlivé teorie podle společných znaků, ale také znázorňuje určitý vývoj přístupu ke kariérovému poradenství. Z tohoto důvodu následující text podrobněji rozebere teorie uvedené v kategorizaci Zunkera.

2.1 Frank Parsons – Teorie rysů a faktorů

Parsons byl jeden z prvních, kdo předložil ucelenější koncepci volby povolání, a díky tomu je považován za zakladatele kariérového poradenství jako samostatného odvětví profesního poradenství, a tím i za zakladatele moderního kariérového provázení (Pope & Sveinsdottir, 2005). Zásadním přínosem Parsonse je identifikace tří základních principů kariérového poradenství. Kariérový poradce by měl jedince vést k (Parsons, 1909):

- důkladnému pochopení sebe samého, svých vloh, schopností, zájmů, ambicí, zdrojů, omezení a dalších vlastností;
- získání znalosti požadavků, podmínek úspěchu, výhod a nevýhod, kompenzací, příležitostí a možností v rozmanitých pracovních činnostech;
- uvažování o vztahu mezi dvěma výše zmíněnými skupinami.

Naplnění zmíněných principů kariérového poradenství lze dosáhnout pomocí rozhovoru. Formát rozhovoru je navržen tak, aby poradce získal v průběhu dotazování od jedince komplexní informace, na jejichž základě bude schopen klienta zhodnotit (Parsons, 1909). Parsons dále zohledňuje rozdíly mezi jedinci vyplývající z jejich rozdílných zájmů, schopností, hodnot, osobnosti a dovedností. V poradenském procesu věnuje pozornost rovněž kontextuálním vlivům, jako jsou rodina, zdraví, zdroje, finanční situace, přátelé, životní styl a mobilita (Patton & McMahon, 2015).

Volba povolání je zde však vnímána jako jednorázové přiřazení jedince k adekvátní pozici. Ve své době byl Parsonsův přístup zajisté inovativní, z dnešního pohledu však značně opomíjí dynamiku osobnosti, vývoj a aktivity, které člověka formují (Patton & McMahon, 2015). Hlavním přínosem této teorie je zaměření pozornosti odborníků na téma kariérového poradenství a otevření této oblasti pro další rozvoj. Proto není možné ji v práci zaměřené na kariérové poradenství opomenout.

2.2 John H. Holland – Hollandův model typů osobnosti

Na práci Parsonse navázal Holland se svým modelem typů osobnosti, který byl ve své době nejpropracovanější teorií založenou na shodě jedince a pracovního prostředí. K popisu jedince a prostředí Holland nabízí metodu rozřazování do šesti kategorií na základě osobní orientace a životního stylu jedince (Vendel, 2008). Základní principy jeho teorie lze shrnout do následujících čtyř bodů (Holland, 1997):

- většinu osob v naší kultuře lze zařadit do jednoho ze šesti typů: realistický (*realistic/R*), zkoumající (*investigative/I*), umělecký (*artistic/A*), sociální (*social/S*), podnikavý (*enterprising/E*), tradiční (*conventional/C*);
- pracovní prostředí lze popsat pomocí shodných kategorií;
- lidé hledají takové prostředí, které jim umožní uplatnit své dovednosti, schopnosti, projevit postoje a hodnoty, chopit se příjemných úkolů a rolí;
- kariérní chování je determinováno interakcí mezi osobností a prostředím.

Základem Hollandova modelu je předpoklad, který říká, že profesní zájmy jsou jedním z aspektů osobnosti. Z toho vyplývá, že popis profesních zájmů jedince je rovněž popisem jeho osobnosti. V průběhu života si jedinec vytváří preference k určitým činnostem na základě svých schopností a interakce s prostředím. Z těchto preferencí se postupně stávají zájmy, ze kterých jedinec rozvíjí schopnosti a nakonec se z nich stávají osobní dispozice. Tyto dispozice pak vedou jedince k tomu, že myslí, vnímá a jedná určitým způsobem. Typy osobnosti chápe Holland, jako aktivní prvky osobnosti, neboť vznikají na základě volby vyučovacích předmětů, koníčků, volnočasových aktivit a práce (Holland, 1997).

Volba povolání tedy reflektuje motivaci, znalosti, dovednosti a osobnost jedince. Zároveň je závislá na sebepoznání, znalosti profesí a schopnosti vykonávat dané povolání. Na základě toho Holland tvrdí, že lépe informovaní jedinci dělají zodpovědnější rozhodnutí (Holland, 1959). Z toho lze vyvozovat, že hlavním úkolem poradce je pomoci klientovi identifikovat jeho typ osobnosti, předat mu dostatek informací o trhu práce a pomoci mu tak dospět k nalezení odpovídajícího typu pracovního prostředí a zodpovědnému rozhodnutí.

Podporou pro poradce by pak měla být Hollandova typologie osobnosti a pracovního prostředí. Jak již bylo uvedeno výše, Holland rozlišuje šest typů osobností (tabulka č. 2.1) a k tomu odpovídajících šest typů pracovních prostředí (tabulka č. 2.2). Stručný přehled typologie je obsažen v následujících tabulkách:

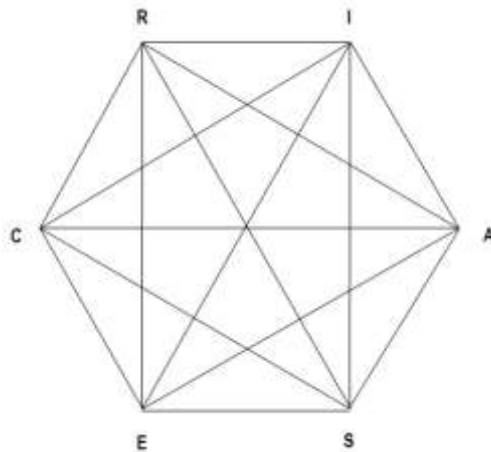
	TYPY OSOBNOSTI:					
RYSY:	realistický	zkoumající	umělecký	sociální	podnikavý	tradiční
preferované aktivity	práce se stroji, nástroji a věcmi	explorace, pochopení a predikce nebo ovládání přírodních a sociálních fenoménů	literární, hudební, umělecké aktivity	pomáhání, učení, léčení a poradenství druhým skrz mezilidské interakce	přesvědčování, vedení, manipulace s druhými	vytvoření a dodržování rutiny, řízení se standardy
hodnoty	materiální odměny za hmatatelné úspěchy	rozvoj a získávání znalostí	kreativní exprese myšlenek, emocí, pocitů	podpora blaha druhých, sociální služby	materiální zajištění, sociální status	materiální a finanční zajištění, moc v sociálních, politických oblastech a podnikání
pohled na sebe	praktický, konzervativní, mající manuální a mechanické dovednosti, chybí mu sociální dovednosti	analytický, inteligentní, skeptický, mající akademický talent, chybí mu mezilidské dovednosti	otevřený ke zkušenosti, inovativní, intelektuální, chybí mu administrativní a kancelářské dovednosti	empatický, trpělivý, mající sociální dovednosti, chybí mu mechanické schopnosti	přesvědčivý, mající prodejní dovednosti, chybí mu vědecké schopnosti	mající technické dovednosti v podnikání nebo výrobě, chybí mu umělecké vlohy
pohled druhých	normální, upřímný	asociální, inteligentní	nekonvenční, kreativní, nepořádný	příjemný, extravertní, podporující	energický, společenský	opatrný, konformní
odmítané aktivity	interakce s lidmi	přesvědčování, prodejní aktivity	rutina, konformita k zaběhlým pravidlům	mechanické a technické aktivity	vědecká, intelektuální a nekonkrétní témata	ambiciózní, nestrukturované úkoly

Tabulka 2.1 – Typologie osobnosti (Holland, 1996)

	TYPY PRACOVNÍCH PROSTŘEDÍ:					
RYSY:	realistický	zkoumající	umělecký	sociální	podnikavý	tradiční
požadavky	manuální a mechanické kompetence, práce se stroji, nástroji a objekty	analytické, technické, vědecké a verbální kompetence	inovativní a kreativní schopnosti, emocionální a expresivní interakce s druhými	interpersonální kompetence, dovednosti vést, léčit a učit ostatní	přesvědčovací dovednosti, schopnost manipulace	kancelářské dovednosti, dodržování přesných standardů
vlastnosti a dovednosti nezbytné pro úspěch	konformita, praktičnost	skepticismus, vytrvalost při řešení problémů, schopnost porozumět a řešit problémy, psaní vědeckých zpráv	představivost v literatuře, umění, hudbě	empatie, humanismus, přátelskost, společenskost	iniciativa v oblasti financí a hmotných statků, dominance, sebevědomí	organizační schopnosti, konformita, spolehlivost
vhodné hodnoty a osobnostní rysy	praktický, produktivní, pevné hodnoty, ochota riskovat	touha po znalostech, neustálé vzdělávání se	nekonvenční myšlenky, zvyky, inklinace k estetice	zájem o blaho druhých	orientace na moc, zodpovědnost	konvenční názory, preference pořádku a rutiny
náplň práce	konkrétní, praktické aktivity, využívání strojů, nástrojů a materiálů	analytické a intelektuální aktivity zaměřené na řešení problémů a používání znalostí	kreativní práce v oblasti hudby, psaní, vystupování, sochařství a vědění	práce s druhými, pomoc, facilitace	prodej, vedení, řízení druhých, dosahování osobních a organizačních cílů	práce s čísly, plnění stanovených požadavků a práce podle specifických standardů
vzorová povolání	tesař, řidič kamionu, operator	psycholog, mikrobiolog	hudebník, dekorátor	poradce, duchovní	právník, prodejce	vedoucí výroby, účetní

Tabulka 2.2 – Typologie pracovních prostředí (Holland, 1996)

V počátcích své práce zastával Holland názor, že jedinec je definován pouze jedním typem osobnosti, a tudíž je pro něj vhodné pouze jedno pracovní prostředí. V následných revizích ale tuto myšlenku opouští a tvrdí, že mezi jednotlivými položkami typologie existují vztahy a jedinec může různou měrou odpovídat různým typům (Holland, 1996). Pro zobrazení a zohlednění vztahů mezi položkami typologie byly typy osobnosti seřazeny do hexagonu (obrázek č. 2.1) nazývaného kalkulus (*calculus*).

Obrázek 2. 1 – Hexagonální model pro určování vztahů mezi osobnostními typy a prostředím a jejich vzájemných interakcí (Mezera, 2005)

Pro kalkulus platí čtyři centrální diagnostické indikátory (Holland, 1997; Zunker, 2006):

- **konzistence** (*consistency*) – ukazuje, že určité typy mají více společného než ostatní. Sousedící kategorie jsou si podobnější než protilehlé. Pokud je konečný profil jedince složený ze sousedících typů, ukazuje to na jeho vyšší konzistenci.
- **diferenciace** (*differentiation*) – jedinec s jednoznačně definovaným typem osobnosti je považován za dobře diferencovaného. Naopak jedinec, který odpovídá více osobnostním typům, je považován za nediferencovaného.
- **identita** (*identity*) – je určena mírou stability cílů, zájmů a nadání jedince. Čím vyšší je identita, tím je větší pravděpodobnost, že jedinec získá pracovní místo odpovídající jeho osobnostnímu typu.
- **kongruence** (*congruence*) – míra shody mezi osobností a pracovním prostředím.

Na základě této typologie bylo vytvořeno mnoho zájmových inventářů a dalších diagnostických materiálů, které měly jedinci pomoci identifikovat jeho typ osobnosti. Teorie byla v průběhu času mnohokrát doplněna a rozšířena o moderní hlediska a platnost tvrzení byla prověřována v mnoha výzkumech. Z tohoto důvodu je Hollandova teorie stále aktuální a v praxi se hojně využívá.

2.3 John D. Krumboltz – Teorie sociálního učení

Krumboltzova teorie vychází z koncepce sociálního učení podle Bandury (Krumboltz & Worthington, 1999). Teorie sociálního učení obohacuje dosavadní teorie kariérového rozvoje a volby tím, že reflektuje genetické dispozice, význam sociálních zkušeností, aktivit jedince a zdůrazňuje kontext, ve kterém učení probíhá (Lent, Brown & Hackett, 2002). Jedinci dále na základě svých přímých i nepřímých zkušeností získávají informace o sobě, svých prioritách i o světě práce. Kariérové rozhodnutí tedy čerpají jak z vrozených dispozic, tak i ze zkušenostmi nabytých informací a dovedností (Patton & McMahon, 2015).

Ve své teorii Krumboltz vymezuje čtyři základní kategorie faktorů, které ovlivňují kariérové rozhodování (Krumboltz, Mitchel & Jones, 1976; Patton & McMahon, 2015):

- **genetická výbava a speciální schopnosti** (*genetic endowment and special abilities*) – člověk se rodí s určitými charakteristikami, které mohou předurčovat jeho vzdělávací a profesní preference (např. rasa, pohlaví, fyzický vzhled, schopnosti a zdravotní omezení atd.). Geneticky jsou dané také určité predispozice, jejichž rozvinutí závisí na příznivém prostředí.
- **události a podmínky prostředí** (*environmental conditions and events*) – sem patří události ovlivňující člověka a jeho jednání. Mohou to být události plánované či neplánované. Některé jsou zcela mimo kontrolu jedince (např. politická a ekonomická situace, přírodní katastrofy, množství pracovních příležitostí, vzdělávací možnosti, technologický vývoj, společenské změny atd.).
- **zkušenosti získané učením a řešením problémů** (*learning experiences*) – každý člověk si nese jedinečnou kombinaci získaných zkušeností, která vytváří jedinečnou kariérní cestu, jsou to zkušenosti instrumentální (přímé) a asociativní (získané učením).
- **dovednosti při řešení úkolu** (*task approach skills*) – tyto dovednosti jsou výsledkem předchozích faktorů (např. výkonnostní standardy, pracovní návyky, emoční reakce, percepční a kognitivní procesy atd.). Jedinec tyto dovednosti využívá i při kariérovém rozhodování. K dosažení maximálního kariérového vývoje musí být jedinec vystaven širokému spektru učících zkušeností.

Hlavním přínosem Krumboltzovy teorie sociálního učení je zdůraznění významu nejrůznějších faktorů pro kariérní volbu. Zdůraznil roli učení a kariérové rozhodování označil za důležitou dovednost, kterou lze využít kdykoliv během života (Zunker, 2006). Tím se

Krumboltzova teorie stává teorií zaměřenou jak na volbu povolání, tak na proces a vývoj kariérového rozhodování (Patton & McMahon, 2015).

2.4 Anna Roe – Teorie osobnostního vývoje a kariérové volby

Roe se ve své teorii zaměřuje na interakci osobních a kontextuálních proměnných. Hlavní pozornost věnuje vztahu rodiče a dítěte a míře uspokojování potřeb dítěte. Svou teorii staví na předpokladu, že způsoby a míra uspokojování potřeb stanoví, které potřeby budou v budoucnu nejsilnější (Patton & McMahon, 2015). Tyto potřeby jsou uspokojovány zejména v rodinném prostředí. V teorii jsou klasifikovány tři typy rodičovských postojů k uspokojování potřeb dítěte (Roe, 1957):

- **citové přetěžování** (*emotional concentration*) – tomuto typu odpovídají hyperprotektivní rodiče, nebo naopak nadměrně vyžadující rodiče. První podporují závislost dítěte, druzí mají naopak nepřiměřené vysoké nároky a vyžadují perfektní výkony.
- **akceptování** (*acceptance*) – dítě je plně akceptované a v rodině plně začleněné. Jsou na něj kladeny přiměřené nároky, je mu vyjadřována láska a důvěra v jeho schopnosti a zodpovědnost. Existuje však i podmíněná akceptace, která postrádá projevy lásky ze strany rodičů a je nekonzistentní.
- **vyhýbání** (*avoidance*) – rodiče mají k dítěti vyhýbavý postoj, dítě je odmítáno a zanedbáváno.

Je to tedy právě míra uspokojování potřeb, množství projevované lásky a pozornosti, co předurčuje, ke kterému povolání bude dítě směřovat. Nelze určit, jaké konkrétní povolání si jedinec zvolí. Z míry uspokojování potřeb lze predikovat pouze to, zda si jedinec vybere povolání směřující k lidem nebo od lidí. To se může odrážet i v tom, zda se v rámci svých aktivit bude jedinec orientovat více materiálně (na věci) nebo humanitně (na lidi) (Patton & McMahon, 2015). Z toho vyplývá, že zkušenosti z raného dětství mají určitý vliv na pozdější profesní chování (Brown, Lum & Voyle, 1997). Toto tvrzení však nebylo empiricky potvrzeno. Závěr je tedy takový, že neexistuje přímá vazba mezi vztahy v rodině a volbou povolání, avšak u velmi specifických zájmů panuje souvislost mezi zkušenostmi z dětství a primárními pracovními činnostmi (Patton & McMahon, 2015).

Celkově je tato teorie spíše okrajová. Její závěry nemají velkou vypovídající hodnotu a stanovené hypotézy zatím nebyly empiricky potvrzeny. Její hlavní význam tkví v tom, že

rozšířila pohled na kariérový vývoj a zdůraznila důležitost primárního sociálního prostředí dítěte – rodiny.

2.5 Donald E. Super – Teorie životních stadií

Dalším, kdo rozšířil pohled na kariérní vývoj a volbu povolání, je Super a jeho teorie životních stadií. Kariérový vývoj neuzavírá v rané dospělosti, ale rozšiřuje ho na celou životní dráhu jedince. Tím přispěl i k rozšíření pohledu na volbu povolání od události odehrávající se v jednom časovém momentu na dynamický proces, během kterého dochází ke kariérovému vývoji. To položilo základy kariérovému poradenství, jak je vnímáno dnes (Patton & McMahon, 2015).

Super se ve své teorii opírá o deset základních tezí (Super, 1953):

- lidé se od sebe liší svými schopnostmi, zájmy a osobnostními rysy;
- díky tomu je každý člověk schopen vykonávat různá povolání;
- každé povolání vyžaduje určité penzum schopností, zájmů a rysů osobnosti s dostatečnou tolerancí k tomu, aby se každý jedinec mohl uplatnit v různých povoláních a každé povolání mohli vykonávat různí jedinci;
- profesní preference, kompetence a sebepojetí jedince se mění v průběhu času a s životními zkušenostmi, sebepojetí je produktem sociálního učení a s přibývajícím věkem jedince se stává stabilnější a zajišťuje kontinuitu profesní volby;
- procesy změny lze shrnout do série životních fází (maxicyklus) charakterizovaných jako: růst, průzkum, budování, udržování a pokles, tyto etapy lze následně rozdělit na a) fázi fantazijní, pokusnou a realistickou v období zkoumání a b) fázi zkušební a stabilní v období budování;
- charakter kariérního vzorce (dosažená profesní úroveň a sekvence; frekvence a trvání zkušebních a stabilních pracovních pozic) je určena socioekonomickým statutem rodiny jedince a jeho mentálními schopnostmi, osobnostními charakteristikami a příležitostmi, které dostává;
- vývoj v rámci životních období je podporován částečně dozráváním schopností a zájmů a částečně testováním reality a vývojem sebepojetí;
- proces kariérového vývoje je procesem vývoje a realizace sebepojetí, je to kompromisní proces, ve kterém se sebepojetí stává produktem interakce mezi

genetickými dispozicemi, fyzickým stavem, příležitostmi pozorovat, hrát různé role a vyhodnocením souhlasných reakcí ze strany sociálního okolí;

- proces kompromisu mezi individuálními a sociálními faktory, mezi sebepojetím a realitou je procesem hraní rolí bez ohledu na to, zda jsou role hrané ve fantazii, při poradenském rozhovoru, či v reálných situacích;
- pracovní a životní uspokojení závisí na tom, nakolik může jedinec uplatňovat své schopnosti, hodnoty a zájmy a nakolik je pracovní prostředí příznivé k tomu, aby mohl hrát role, které z hlediska růstu a zkoumání považuje za přitažlivé a vhodné.

Sebepojetí (self)

Jak je zřetelné z předložených tezí, základním konceptem Superovy teorie je sebepojetí neboli self koncept. Podle Supera uvnitř self probíhá zpracování informací z životní dráhy a životního prostředí. Self je tedy produktem interakce mezi jedincem a prostředím. Koncepce self může být objektivní (profesní identita) nebo subjektivní (pracovní sebepojetí). Právě uznání subjektivních procesů v procesu kariérového vývoje bylo výraznou inovací v porovnání s tradičními teoriemi orientovanými na rysy a objektivní měřitelnost (Patton & McMahon, 2015).

Význam self pro kariérovou volbu byl podroben dlouholetému zkoumání. Výzkumy ukázaly, že vývoj pracovního sebepojetí závisí na fyzickém a mentálním vývoji, pozorování práce, identifikaci s pracujícími dospělými, prostředím a zkušenostmi. Se získáváním dalších zkušeností a rozšiřováním povědomí o světě práce se pracovní sebepojetí stává sofistikovanějším. V rámci pracovního sebepojetí si člověk vytváří pracovní vzory, podle kterých se následně řídí ve svém životě. Z toho plyne, že pracovní sebepojetí je důležitou součástí celkového sebepojetí člověka. Ve svých výzkumech Super také zjistil, že pokud je jedinci dána příležitost k sebepoznání, uvažuje více o své kariéře a je si jistější v prvních profesních volbách (Zunker, 2006).

Kariérový vývoj

Dalším stěžejním tématem Superovy teorie je profesní vývoj. Podle Supera je profesní vývoj součástí všeobecného vývojového procesu jedince. Pro popis profesního vývoje navrhnul pět vývojových fází: růst, zkoumání, budování, udržování a pokles. Těchto pět fází Super nazývá maxicyklus a odpovídají životním etapám dětství, dospívání, dospělost, střední dospělost a stáří. Pro každou fázi jsou stanoveny základní úkoly důležité pro profesní vývoj. Vývojové fáze jsou:

- **růst** (*growth*; narození až 14.-15. rok života) – v této fázi děti zkoumají život kolem sebe. Charakteristický je rozvoj kapacity, postojů, zájmů a potřeb spojených se sebepojetím. V rámci fantazie a hry rozvíjí své sebepojetí v dospělých rolích (Zunker, 2006; Patton & McMahon, 2015).
- **zkoumání** (*exploration*; 15 až 24 let) – hlavním úkolem této fáze je krystalizace, určení a upřesnění kariérních voleb. Jedinec posuzuje své dovednosti, hodnoty, zužuje a konkretizuje oblast volby a následně si vybere a zahájí profesní přípravu a vzdělávání. Kariérová volba nemusí být ještě finální, právě v této fázi se rozvíjí profesní identita. Podle Supera člověk volbou povolání vyjadřuje své sebepojetí, proto je důležité, aby jedinci o sobě měli přesné informace, jinak by se mohli rozhodnout pro zaměstnání, které neodpovídá jejich zájmům a schopnostem (Zunker, 2006; Vendel, 2008; Patton & McMahon, 2015).
- **budování** (*establishment*; 25 až 44 let) – v tomto období získává jedinec první pracovní zkušenosti a zaměstnání. Základním úkolem jedince v této fázi je stabilizovat své postavení v organizaci, následně pak může usilovat o postup, povýšení a vyšší míru odpovědnosti (Zunker, 2006; Patton & McMahon, 2015).
- **udržování** (*maintenance*; 45 až 64 let) – tato fáze je charakterizována kontinuální snahou o udržení, vybudování, zlepšení pracovní pozice a situace v dané organizaci. Před vstupem do této fáze mohou jedinci přehodnotit působení v dané organizaci a případně povolání změnit. V takovém případě posléze opětovně prochází fázemi zkoumání a budování v dalším zaměstnání, to je v teorii nazýváno jako minicyklus (Koščo, 1987; Zunker, 2006; Patton & McMahon, 2015).
- **odpoutání** (*disengagement*; od 65 let) – v tomto stadiu vývoje člověk začíná uvažovat o důchodu, snižuje se pracovní výkon a nakonec jedinec opouští zaměstnání a odchází do důchodu (Zunker, 2006; Patton & McMahon, 2015).

Jak již bylo ukázáno výše, v Superově teorii není kariérový vývoj pojímán jako neměnný sled po sobě jdoucích fází. Věk přechodů mezi etapami je flexibilní a může docházet i k opakovaným průchodům přes jednotlivé fáze. Jinými slovy úkoly spojené s jednotlivými fázemi vývoje může člověk řešit od adolescence v každém věkovém období.

Životní prostor

Neopomenutelnou součástí Superovy teorie je pojem životní prostor, který dodává teorii kontextuální rozměr. Základní myšlenkou je, že lidé během svého života hrají mnoho rolí. V některých fázích života má roli pouze jednu a jindy jich zastává mnoho najednou. Super identifikoval devět životních rolí: dítě, student, „rekreant“ (metaforický název pro role, které člověk zastává ve volném čase), občan, pracovník (zahrnuje i nezaměstnaného a nepracujícího), partner, pečující o domácnost, rodič a penzista. Dále Super pojmenovává čtyři hlavní dějiště v životě člověka a těmi jsou domov, komunita, škola a pracoviště (Super, 1980).

Současně Super uznává, že přes určité společné znaky člověk zažívá jiné situace, prochází jinými dějišti a má během svého života jiné role. Každý člověk tedy nemusí během života projít všemi devíti rolmi, zároveň může zastávat i role další, které teorie nezmiňuje. Stejně tak součástí života každého jedince nemusí být všechna čtyři dějiště. Uznává také, že v jednom okamžiku může člověk hrát i několik rolí a pracovní role je tak pouze jednou z mnoha jeho rolí (Patton & McMahon, 2015; Super, 1980).

Hlavním přínosem této teorie pro praxi kariérového poradenství je to, že používá integrující způsob práce. Úkolem poradce je získat od klienta informace různé povahy (zjišťuje, jaký má klient školní prospěch, kariérní obavy, životní postoje, postoje k práci, informace a znalosti o světě práce, dovednosti, zájmy, hodnoty). Data získaná rozhovorem a použitím diagnostických metod integruje a následně o výsledku s klientem hovoří. Cílem konzultace je, aby si klient vytvořil reálný obraz o sobě a svých životních rolích a následně udělal kariérovou volbu, která bude odpovídat jeho sebepojetí (Zunker, 2006).

Superova teorie nejenom, že položila základy modernímu kariérovému poradenství, ale je stále aktuální a v praxi využitelná. Dalším důkazem, že je teorie životních stadií živou, vyvíjející se koncepcí, je to, že je nadále upravována a rozšiřována dalšími autory. V nedávné době ji například aktualizoval a rozšířil M. L. Savickas.

2.6 Linda Gottfredson – Teorie ohraničení a kompromisu

Základním předpokladem teorie ohraničení a kompromisu je, že kariérní volba je vývojovým procesem, který začíná už v dětství. Volba povolání podle Gottfredson probíhá formou porovnávání práce se sebepojetím volícího jedince. Na základě toho usuzuje, že jedinci budou zvažovat pouze ta povolání, která odpovídají jejich pohlaví, a mají odpovídající prestiž. Gottfredson to označuje jako **zónu akceptovatelných alternativ** (*zone of acceptable alternatives*) (Brott, 1993).

Podle tohoto předpokladu adekvátní kariérní volba tedy odpovídá sebepojetí jedince. Důležitou podmínkou pro uspokojivou kariérní volbu je podle Gottfredson jistá úroveň kognitivních schopností (zapamatování, porozumění, analýza atd.). Tyto schopnosti umožňují jedinci vytvářet kognitivní mapu povolání. Součástí těchto kognitivních map je i sebepojetí jedince. Zmíněné pracovní alternativy jsou následně hodnoceny na základě této mapy (Gottfredson, 2004).

Kromě genetických předpokladů (intelektuálních schopností) je důležitým a vlivným faktorem i socioekonomické prostředí dítěte (Zunker, 2006). To formuje jeho zájmy, dovednosti a dává mu základ pro utvoření jeho osobní zóny akceptovatelných alternativ. Ačkoli existují jistá omezení vyplývající z genetických dispozic a prostředí, ze kterého jedinec pochází, je v rámci této teorie jedinec vnímán jako aktivní činitel profesní volby. Základní tezí této teorie je, že se jedinec v rámci kariérního vývoje snaží najít co nejlepší uplatnění pro své genetické předpoklady v hranicích prostředí, ve kterém žije. Kariérní volba tedy není volbou v pravém slova smyslu, ale spíše procesem omezování a vyřazování kariérních alternativ (Gottfredson, 2004).

V rámci procesu omezování a vyřazování kariérních alternativ jedinec podle Gottfredson prochází čtyřmi fázemi (Gottfredson, 2004; Patton & McMahon, 2015):

- **orientace na velikost a sílu** (*orientation to size and power*; 3 až 5 let) – v tomto období u dětí začíná období stálosti objektu (už například chápou, že nemohou změnit své pohlaví). Co se týče okolních osob, dělí je děti jednoduše na silné a slabé a sledují to, co dělají ti silní. Začínají si také už uvědomovat svět dospělých a chápou, že práce je součástí jejich světa.
- **orientace na pohlavní role** (*orientation to sex roles*; 6 až 8 let) – v tomto věku rozlišují děti jedince hlavně podle pohlaví a dalších jasně viditelných atributů (oblečení, vzhled, typické aktivity). Zároveň děti uvažují dichotomicky, což

znamená, že aktivity typické pro jedno pohlaví nejsou vhodné pro pohlaví druhé. Děti už také získávají více vlastních zkušeností, které jsou rovněž silně ovlivněny jejich pohlavím.

- **orientace na sociální hodnocení** (*orientation to social valuation*; 9 až 13 let) – zde nastupuje fáze abstraktního myšlení. Děti rozeznávají více povolání a chápou, že lidé, kteří dělají podobné aktivity, nemusí dělat stejné povolání. V tomto období se také výrazně zaměřují na sociální status, začínají rozeznávat povolání s vyšším a nižším statusem a odmítají dělat povolání, jehož status vnímají jako nízký. Dochází také k rozšiřování jejich kognitivní mapy povolání, neboť v rámci rodiny získávají více pracovních zkušeností.
- **orientace na vnitřní jedinečnost já** (*orientation to internal, unique self*; od 14 let) – jedinec v tomto věku si je již vědom svých dovedností, osobnostních rysů a začíná uvažovat, které povolání by nejlépe odpovídalo jeho sebepojetí.

Kromě omezování a vyřazování neodpovídajících pracovních alternativ, je součástí procesu volby povolání také **kompromis** (*compromise*). Kompromis jedinec uplatňuje v reakci na setkání s pracovní realitou. To znamená, že vyřazuje dříve upřednostňované alternativy na základě překážek a příležitostí v sociálním nebo ekonomickém prostředí. Nejdříve jedinec slevuje ze svých zájmů, následně z prestiže a nakonec může zvolit i alternativu, kterou na začátku zcela odmítal (Gottfredson, 2002, 2004, Patton & McMahon, 2015).

Pro kariérové poradce z této teorie vyplývá, že by měli klienty podporovat v nacházení realistických a naplnitelných kariérních cílů. Gottfredson navrhuje pět vývojových kritérií, které mohou pomoci stanovení reálných kariérních cílů a doplňuje je návrhy pro facilitaci tohoto procesu (Zunker, 2006):

- klient by měl pojmenovat jednu nebo více pracovních alternativ (pokud ne, měl by se poradce zaměřit na důvody nerozhodnosti – např. nedostatečné sebevědomí, konflikt kariérních cílů);
- zájmy a schopnosti klienta jsou adekvátní pro kariérní volby (pokud ne, měl by poradce věnovat pozornost příčině neodpovídající volbě – např. vnější tlak);
- klient by měl být spokojen s alternativami, které identifikoval (pokud ne, mělo by se zjišťovat, z čeho nespokojenost plyne);
- klient se nezbytně neomezuje na zvolené alternativy (poradce by se měl ptát, zda klient zvážil vhodné a přístupné alternativy a zda má dostatečné znalosti o svých možnostech);

- klient si je vědom příležitostí, ale nemá reálnou představu o překážkách spojených s vybraným povoláním (poradce se zaměří na důvod, proč klient nemá reálné představy o překážkách – např. povolání je jeho velké přání, nemá dostatek informací).

Hlavním přínosem teorie omezení a kompromisu je to, že v procesu kariérového vývoje a volby zdůrazňuje význam interakce předpokladů jedince a jeho sociálního zázemí. Zároveň upozorňuje, že by se v rámci kariérového poradenství měla začít věnovat pozornost už malým dětem. Tím rovněž výrazně přispívá k modernímu pojetí kariérového poradenství, které by mělo být celoživotním procesem začínajícím již v raném dětství.

Na závěr se hodí shrnout, že nelze vyhodnotit, které pojetí kariérového rozvoje a volby povolání je nejužitečnější, a mělo by tudíž být tou jedinou uznávanou. Každá teorie má rozhodně svůj přínos a společně vytváří komplexní pojetí kariérového vývoje a kariérové volby. Naopak je tato různost nesporně pozitivní, neboť umožňuje, aby si každý odborník i každý klient našel právě ten přístup, který mu nejvíce vyhovuje a který je pro něj nejpřínosnější.

3. SYSTÉM KARIÉROVÉHO PORADENSTVÍ V ČR

Předchozí kapitoly předložily teoretická východiska kariérového poradenství. Pro úplný pohled na kariérové poradenství poskytované v rámci školství je však nezbytné uvést i jeho legislativní zakotvení. Cílem této kapitoly je přiblížit strukturu poradenských služeb v českém školství a objasnit pozici kariérového poradenství v tomto systému.

Kariérové poradenství v České republice je zajišťováno dvěma systémy. První systém funguje v rámci resortu práce a sociálních věcí a druhý v rámci resortu školství mládeže a tělovýchovy (Hlad'o, 2012). Oba resorty spolupracují, vzájemně se doplňují a žáci základních škol mohou využívat služeb obou. Proto jsou v rámci této kapitoly zmíněny oba. Význam poradenských služeb poskytovaných v rámci resortu práce a sociálních věcí je však pro žáky spíše okrajový, proto je tento resort zmíněn pouze okrajově na začátku kapitoly, aby nebyl opomenut, a zároveň příliš nezasahoval do kontinuity tématu.

3.1 Resort práce a sociálních věcí

Poradenský systém resortu práce a sociálních věcí je významným nástrojem státní politiky zaměstnanosti. Hlavním úkolem je řešení otázek souvisejících s optimální volbou povolání vzhledem k nárokům a možnostem jednotlivce na jedné straně a aktuálnímu i předpokládanému vývoji trhu práce na straně druhé. Dále řeší problematiku přípravy na budoucí povolání, změnu povolání, kvalifikace a nezaměstnanosti (Freibergová, 2005).

Poradenství je v oblasti práce a sociálních věcí poskytováno úřady práce. Úřady práce realizují politiku nezaměstnanosti, která zahrnuje prevenci nezaměstnanosti, zpracování koncepce vývoje zaměstnanosti, zprostředkování zaměstnání uchazečům. Dále poskytují informační a poradenské služby v oblasti zaměstnanosti a volby povolání. Konkrétně poradenstvím pro volbu povolání se zabývají Informační poradenská střediska pro volbu povolání (Freibergová, 2005).

Ty se soustředí zejména na žáky základních škol a jejich rodiče a poskytují jim informační a poradenské služby nezbytné k volbě povolání (Hlad'o, 2012). Žákům předávají informace o možnostech studia, studijních a učebních oborech, podmínkách a průběhu přijímacího řízení, nárocích a požadavcích na studium a následné vykonávání profese. Informují je o vývojových trendech na trhu práce a poskytují jim podrobné charakteristiky jednotlivých profesí. Dále distribuují tištěné informace o vzdělávací nabídce středních škol a mají k dispozici počítačové programy pro volbu povolání (Friedmann, 2011).

Konkrétně Informační poradenská střediska disponují těmito informačními materiály (Hlad'o, 2012):

- databáze s komplexním přehledem možností dalšího navazujícího studia;
- materiály o školách a oborech v regionu;
- charakteristiky profesí (tzv. profesiogramy);
- počítačový test zájmové orientace;
- informace o perspektivách uplatnění po ukončení vzdělání;
- návody, jak postupovat během přijímacího řízení;
- informace o personálních agenturách;
- informace o možnostech hledání zaměstnání přes inzeráty a webové portály;
- informace o možnostech pracovních pobytů v zahraničí;
- informace o situaci na trhu práce, podmínkách zařazení do evidence uchazečů; o zaměstnání a o právech a povinnostech nezaměstnaného.

V neposlední řadě úřady práce spolupracují se samotnými školami a umožňují jim exkurze do Informačního poradenského střediska, které jsou vhodným doplněním kariérového poradenství poskytovaného přímo školou.

3.2 Resort školství mládeže a tělovýchovy

Poradenský systém v rámci školství je orientován na poradenství žákům a rodičům při úvahách o volbě dalšího vzdělávání. Dále se zaměřuje na rozvoj profesní orientace žáků a jejich přípravu ke vstupu na trh práce (Hlad'o, 2012). Volba povolání však není jediným úkolem těchto pracovišť. Dalším důležitým a dá se říci i základním úkolem je vytváření vhodných podmínek pro zdravý tělesný, psychický a sociální vývoj žáků a pro rozvoj jejich osobnosti. Podílí se na naplňování variability vzdělávacích potřeb a rozvíjení schopností, dovedností a zájmů dětí a mládeže. Dále vytváří vhodné podmínky pro žáky mimořádně nadané a zahrnuje rovněž preventivní opatření a řešení výukových, výchovných obtíží a výskytu rizikového chování. Obecně lze říci, že školský systém je systém přípravy dětí a mládeže na naplněný rodinný a pracovní život v dospělosti (Opekarová, 2007).

První instancí poskytující zmíněné poradenské služby žákům a jejich rodičům je samozřejmě škola. Služby školy vhodně doplňují školská poradenská zařízení, která se školami spolupracují a poskytují poradenské služby nejen žákům a jejich zákonným zástupcům, ale i samotným pedagogům.

3.2.1 Školská poradenská zařízení

Mezi školská poradenská zařízení se řadí pedagogicko-psychologické poradny a speciálně pedagogická centra. Přesný obsah poradenských činností v oblasti školství vymezuje Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Pro účely této práce budou zmíněny zejména ty činnosti, které přímo souvisejí s kariérovým poradenstvím.

Pedagogicko-psychologické poradny

Pedagogicko-psychologické poradny (dále jen poradny) jsou zřizovány v každém správním celku státu a v rámci daného regionu mají více detašovaných pracovišť. To je velmi důležité pro zajištění optimální dostupnosti pro všechny obyvatele. Činnost poraden je uskutečňována ambulantně nebo formou návštěv ve školách a školských zařízeních. Mezi obecné služby poraden patří (Opekarová, 2007; Vyhláška č. 72/2005 Sb., 2005):

- diagnostika pedagogicko-psychologické připravenosti na povinnou školní docházku a speciálních vzdělávacích potřeb;
- poskytování poradenských služeb žákům se zvýšeným rizikem školní neúspěšnosti a metodické podpory samotným školám;
- prevence rizikového chování a realizace preventivních opatření;
- poskytování pedagogicko-psychologické pomoci při výchově a vzdělávání žáků základních a středních škol.

V rámci kariérového poradenství je možné služby poraden shrnout do tří okruhů (Vyhláška č. 72/2005 Sb., 2005):

1. komplexní nebo zaměřená psychologická a speciálně pedagogická diagnostika:

- realizace skupinové a individuální psychologické a speciálně pedagogické diagnostiky jako podkladu pro pomoc žákům základních a středních škol v případech komplikací při volbě další školy či povolání;
- zajištění individuální a skupinové diagnostiky pro pomoc při reorientaci a přestupu na jinou základní či střední školu;
- realizace individuální psychologické a speciálně pedagogické diagnostiky mimořádně nadaných žáků.

2. psychologická a speciálně pedagogická intervence:

- poskytování individuálního i skupinového kariérového poradenství pro žáky základních škol a studenty středních škol a vyšších odborných škol.

3. informační a metodická činnost:

- zajišťování metodického vedení výchovných poradců a školních metodiků prevence v základních a středních školách.

Speciálně pedagogická centra

Speciálně pedagogická centra (dále jen centra) poskytují odborné služby zejména žákům s různým typem zdravotního postižení. A to žákům, kteří buď navštěvují speciální výchovná a vzdělávací zařízení, nebo jsou integrováni v běžných školách. Základními úkoly center je zjišťování připravenosti žáků se zdravotním postižením nebo znevýhodněním na povinnou školní docházku a jejich speciálních vzdělávacích potřeb. Dále zpracovává podklady pro integraci těchto žáků do škol a školských zařízení. Služby center jsou rovněž poskytovány ambulantně nebo formou návštěv ve školách a školských zařízeních (Opekarová, 2007).

Konkrétní náplň práce se může lišit dle oblasti, či typu zdravotního postižení, na které se centrum specializuje. Vyhláška č. 72/2005 Sb. však vymezuje i standardní činnosti, které jsou společné pro všechna centra. Jedním ze všeobecných úkolů center je i poskytování kariérového poradenství pro žáky se zdravotním postižením. Vzhledem ke zdravotním omezením mají tyto žáci značně ztíženou profesní přípravu. Poskytování odborných služeb však může znevýhodněným žákům velmi pomoci při budování jejich vlastní kariéry. Takovými službami jsou například (Vyhláška č. 72/2005 Sb., 2005):

- včasná intervence;
- konzultace a metodická činnost pro zákonné zástupce, pedagogické pracovníky, školy a školská zařízení;
- pomoc při integraci žáků se zdravotním postižením do mateřských, základních a středních škol;
- zpracování návrhů individuálních vzdělávacích plánů;
- tvorba, návrhy a nabídka speciálních pomůcek podle individuálních potřeb žáků.

3.2.2 Škola

Mezi organizace poskytující poradenské služby patří rovněž i škola. Poradenské služby ve škole zpravidla zajišťuje výchovný poradce a školní metodik prevence. Ti spolupracují s třídními učiteli, učiteli výchov, dalšími pedagogy i externími organizacemi. Některé školy mají navíc školního psychologa nebo školního speciálního pedagoga. Důležitou osobou v poradenském systému je i ředitel školy. Jeho úkolem je zajistit takový poradenský systém, který v maximální míře naplňuje výchovné a vzdělávací potřeby žáků školy (Opekarová, 2007).

Základními úkoly poradenských služeb ve škole jsou (Vyhláška č. 72/2005, 2005):

- prevence školní neúspěšnosti žáků;
- primární prevence rizikového chování;
- odborná podpora při integraci a vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami;
- vzdělávání nadaných žáků;
- průběžná a dlouhodobá péče o žáky s neprospěchem;
- metodická podpora pedagogů;
- kariérové poradenství integrující vzdělávací, informační a poradenskou podporu vedoucí k vhodné volbě povolání.

Výchovný poradce

Jak již bylo zmíněno výše, výchovný poradce je právě ten, kdo žákům poskytuje širokou škálu poradenských služeb včetně kariérového poradenství. Jeho hlavním úkolem je podpora žáků a rodičů při řešení výukových a výchovných problémů a při volbě dalšího studia a povolání (Muhič, 2011).

Profil výchovného poradce

Roli výchovného poradce obvykle zastává zkušený, osobnostně a sociálně zralý pedagog, který absolvoval specializační studium zaměřené na výchovné poradenství v délce čtyř semestrů. Realitou zůstává, že zmíněné specializační studium stále neabsolvovali všichni výchovní poradci, situace se však zlepšuje a kvalifikovaných výchovných poradců přibývá (Ďurišová, 2016; Národní ústav odborného vzdělávání [NÚOV], 2003). Co se týče profilu kariérových poradců, výsledky výzkumu Drahoňovské a Eliáškové (2003; n=58) a Ďurišové (2016, n=29) ukazují, kariérové poradenství poskytují převážně učitelé vyššího produktivního věku, jejich

průměrný věk se pohybuje mezi 40 a 60 lety. Většina poradců má více než šest let poradenské praxe (Drahoňovská & Eliášková, 2003 – 71 %; Ďurišová, 2016 – 75,9 %). Častěji funkci výchovného poradce zastávají ženy. Výchovní poradci vykonávají svou funkci nejčastěji s prací učitele a nejčastěji spolupracují s třídními učiteli, kteří jsou pro něj zdrojem komplexních informací o jednotlivých žácích (Drahoňovská & Eliášková, 2003).

Klíčové kompetence

Kromě formálního a specializačního vzdělání musí mít výchovní poradci řadu dalších kompetencí, např. komunikační dovednosti, schopnosti skupinové facilitace a individuálního a skupinového hodnocení, znalosti trhu práce a teorií kariérového vývoje. Je nutné, aby se orientoval v rostoucím počtu informačních zdrojů, uměl je kriticky posuzovat a využívat vzhledem k potřebám klienta. Měl by být schopen najít klíčové kompetence žáka a reflektovat je v poradenském procesu. Dále by měl být schopen vzdělávání s poradenstvím (OECD, 2003).

Náplň práce

Podrobně o náplni práce výchovného poradce hovoří vyhláška č. 72/2005 Sb.. Pro účely této práce budou opět zmíněny pouze činnosti související s kariérovým poradenstvím (Vyhláška č. 72/2005 Sb., 2005):

1. poradenské činnosti

- kariérové poradenství a pomoc při rozhodování o další vzdělávací a profesní cestě žáků;
- koordinace mezi hlavními oblastmi kariérového poradenství – kariérovým vzděláním a diagnosticko-poradenskými činnostmi zaměřenými k volbě vzdělávací cesty žáka;
- základní skupinová šetření k volbě povolání, administraci, zpracování a interpretaci zájmových dotazníků v rámci vlastní odborné koncepce a analýzy preferencí v oblasti volby povolání;
- individuální šetření k volbě povolání a individuální poradenství v této oblasti;
- poradenství zákonným zástupcům s ohledem na očekávání a předpoklady žáků;
- spolupráce se školskými poradenskými zařízeními a středisky výchovné péče při zajišťování poradenských služeb přesahujících kompetence školy;

- zajišťování skupinových návštěv žáků v informačních poradenských střediscích úřadů práce a poskytování informací žákům a zákonným zástupcům o možnosti individuálního využití informačních služeb těchto středisek;
- poskytování služeb kariérového poradenství žákům/cizincům se zřetelem k jejich speciálním vzdělávacím potřebám.

2. metodické a informační činnosti

- metodická pomoc pedagogickým pracovníkům školy v otázkách kariérového rozhodování žáků;
- předávání odborných informací z oblasti kariérového poradenství;
- poskytování informací o činnosti školy, školských a dalších poradenských zařízení v regionu, dále informací o jejich zaměření, kompetencích a možnostech využívání jejich služeb žáky a jejich zákonnými zástupci;
- zprostředkování nových metod pedagogické diagnostiky a intervence;
- shromažďování odborných zpráv a informací o žácích.

Mezi informační činnosti výchovného poradce rovněž spadá doporučování a distribuce vhodných informačních zdrojů. Hlad'o (2012) na základě výsledků svého výzkumu (n=442) identifikoval informace, které jsou významné pro kariérové rozhodování žáků. Nejdůležitějšími informacemi pro studenty jsou (Hlad'o, 2012):

- možnost uplatnění v zaměstnání;
- náročnost a obsah studia;
- obsah profesí;
- šance uspět na zvolené škole v přijímacím řízení.

Nelze opomenout ani to, že výchovný poradce pomáhá žákům při vyplňování přihlášek na střední školy a zajišťuje jejich sběr. Kooperuje s dalšími pedagogy a v rámci této spolupráce systematicky sleduje a hodnotí vývoj žáků, čímž zároveň podporuje rozvoj jejich profesní orientace. Kromě informací o dalším možném studiu podává i informace o aktuálním stavu a budoucím vývoji trhu práce. Za tímto účelem spolupracuje s dalšími školskými poradenskými zařízeními. Zvláštní pozornost pak věnuje žákům, jimž rodina neposkytuje dostatečnou podporu, žákům talentovaných a žákům znevýhodněným (Hlad'o, 2014; Muhič, 2011). V neposlední řadě koordinuje provázanost kariérového poradenství a výuky tématu Člověk a svět práce a zajišťuje propagaci služeb kariérového poradenství ve škole (Strádal, 2013).

Přestože výchovní poradci mají nezastupitelnou funkci v procesu kariérového poradenství, nejsou jejich podmínky na školách zdaleka ideální. Kromě poradenské činnosti vykonává výchovní poradce ještě přímou pedagogickou činnost, což značně limituje jeho možnosti věnovat se poradenství. Podle nařízení vlády č. 75/2005 Sb. se výchovním poradcům na základní škole snižuje týdenní rozsah přímé pedagogické činnosti o jednu až pět hodin týdně podle počtu žáků (Nařízení vlády, 2005).

Poskytování kariérového poradenství

Tato nedostatečná časová dotace se odráží na četnosti a kvalitě poskytování osobních konzultací. Výsledky výzkumu Ďurišové (2015, n=192) ukazují, že před nástupem do osmého ročníku poskytne žákům poradenské služby zaměřené na kariérové poradenství pouze necelá polovina (45 %) výchovních poradců. Většinou museli žáci za tímto účelem výchovního poradce sami vyhledat. S nejvíce žáky (35,9 %) mluvil výchovní poradce na toto téma pouze jednou a s některými (8,3 %) dokonce vůbec. Na druhou stranu pozitivním faktem je, že nejvíce je kariérové poradenství poskytováno žákům od osmého ročníku, což se shoduje i s tím, kdy žáci začínají seriózně uvažovat o své budoucnosti (Hlad'o, 2009, 2013; Hlad'o & Drahoňovská, 2012).

V rámci osobních konzultací zaměřených na volbu další vzdělávací a profesní dráhy se žáci nejvíce zajímají o tyto oblasti (NÚOV, 2003):

- informace o možnostech dalšího studia;
- testování zájmů a schopností;
- doporučení vhodného studijního oboru;
- doporučení vhodného povolání;
- informace o nabídce volných pracovních míst.

Kromě dostatku času je tedy pro poskytování kariérového poradenství i adekvátní teoretická vybavenost výchovních poradců. Z výsledků výzkumu (n=917), který provedl Národní ústav odborného vzdělávání (2003) vyplývá, že neméně důležitý je i vzájemný vztah mezi žáky a výchovním poradcem. Výsledky ukazují, že sice naprostá většina žáků (90,5 %) ví, kdo působí na jejich základní škole jako výchovní poradce, ale pouze třetina (32,1 %) žáků mu důvěřuje. Zároveň pouze třetina (33,2 %) dotázaných žáků se domnívalo, že by jim výchovní poradce mohl pomoci ve výběru střední školy (NÚOV, 2003).

Těmto výsledkům by se měla v praxi rozhodně věnovat pozornost. V první řadě je nezbytné, aby žáci byli dostatečně informováni o osobě výchovného poradce a službách, které poskytuje. Neméně důležitou se však jeví i vlastní osobnost a vystupování výchovného poradce. Je tedy na místě položit si otázku, jaké vlastnosti by měl výchovný poradce mít, aby byl pro žáky důvěryhodnou osobou, kterou budou chtít požádat o radu. Z výsledků výše zmíněného výzkumu byly identifikovány tyto důležité vlastnosti výchovného poradce (NÚOV, 2003):

- porozumění a ochota naslouchat;
- schopnost poskytnout včas správné a srozumitelné informace;
- respekt k mému názoru;
- schopnost vyhodnotit mé předpoklady a doporučit vhodné varianty směřování;
- orientace v problematice kariérového poradenství;
- schopnost doporučit další zdroje informací.

Potřeby poradců a limity jejich práce

Stejně jako je tedy pro fungující kariérové poradenství nezbytné naslouchat potřebám žáků, je nutné naslouchat i potřebám samotných výchovných poradců. Z výsledků provedených výzkumů zaměřených právě na potřeby výchovných poradců vyplývá, že právě nedostatečnou časovou kapacitu vnímají jako rozhodující překážku k poskytování kvalitního kariérového poradenství ve škole. Situace je o to kritičtější, neboť v dnešní době neustále se měnících ekonomických podmínek, požadavků a potřeb trhu práce se stále zvyšují nároky na kvalitní kariérové poradenství. To způsobuje, že je kariérové poradenství často eliminováno na úkor nezbytných administrativních činností vyplývajících z přihlašování ke studiu. Jako optimum je poradci považováno snížit vyučovací povinnost na polovinu (Ďurišová, 2016; NÚOV, 2003). Jiné měřítko uvádí Strádal (2013), který říká, že snížení přímé pedagogické činnosti by mělo být takové, aby každý žák měl možnost využít alespoň tři hodiny individuálního kariérového poradenství během předposledního i posledního ročníku své povinné školní docházky.

S proměnlivostí trhu práce také souvisí, že výchovní poradci často nevědí, kde získat adekvátní a aktuální informace. Poradcům chybí přehledná, komplexní a průběžně aktualizovaná databáze kontaktů na poradenské instituce a relevantní webové stránky. Jako limitující je vnímána i absence prognostických informací o vývojových trendech na trhu práce. V ideálním případě by měly úřady práce a další instituce poskytovat aktuální informace

týkající se situace ve vyšším sekundárním vzdělávání a na trhu práce (Ďurišová, 2016; NÚOV, 2003).

Negativně je vnímáno také neodpovídající postavení výchovného poradce v rámci školy. Status výchovného poradce v hierarchii školy je vnímán samotnými výchovnými poradci jako nízký. Pro odvádění kvalitní práce požadují větší přístup k důležitým informacím, vyšší pravomoci v jednání s rodiči a dalšími institucemi. Jako neadekvátní je rovněž vnímána pozice kariérového poradenství v systému výchovného poradenství. Na základních školách není jasně definován minimální standard služeb, které by měly být poskytovány. Dále chybí systém evaluace poskytovaných služeb a definování etických standardů. Agenda výchovného poradenství by měla být v ideálním případě rozdělena mezi více pedagogů. Na tato opatření, rozšíření a zkvalitnění kariérového poradenství však základní školy nemají dostatek finančních prostředků (Ďurišová, 2016; NÚOV, 2003; OECD, 2003).

Nedostatek prostředků se odráží také v tom, že kariérovým poradcům není poskytnuto dostatečné zázemí pro realizaci kariérového poradenství na školách. Z výsledků výzkumu Drahoňovské & Eliáškové (2011) vyplývá, že vlastní pracovnu má pouze 5,3 % poradců a vlastní notebook méně než polovina. Téměř všichni pak mají telefon (mobilní nebo pevnou linku), e-mailovou adresu a všichni mají stálý přístup na internet. Jako nedostatečnou vnímají výchovní poradci i vybavenost různými odbornými pomůckami. Mezi ty spadají například informační příručky, PC programy pro volbu vzdělávání, testy zájmů a předpokladů (Ďurišová, 2016; NÚOV, 2003). Výsledky výzkumu Národního ústavu odborného vzdělávání (2003) dokonce ukazují, že nedostatečné materiální zázemí je výchovnými poradci vnímáno jako nejtěživější nedostatek ztěžující jejich práci.

Výchovní poradci také nejsou plně spokojeni s možnostmi vzdělání. Kariérové poradenství je součástí vzdělávacího programu pro výchovné poradce, ale rozsah témat je vnímán jako nedostatečný a neodpovídající současným potřebám. Podle poradců by mělo kromě specializačního studia pro výchovné poradenství existovat i specializační studium kariérového poradenství. Případně by alespoň mělo být zajištěno průběžné doškolování zaměřené na nastavení kvality poradenských služeb a informovanost. Kritizována je i značná diverzita vzdělávací nabídky vzhledem k regionům a obecně vzdělávací nabídka není považována za uspokojivou (Ďurišová, 2016; NÚOV, 2003).

Následné doplňování odbornosti není navíc mnohdy podporováno ani školou a to ať už z časových nebo finančních důvodů. Výchovní poradci také vyjádřili potřebu setkávat se

na společných konferencích za účelem výměny zkušeností, řešení aktuálních problémů, setkávání s odborníky z oblasti kariérového poradenství a jednání se zástupci spolupracujících institucí (Ďurišová, 2016).

Pozitivním závěrem tedy je, že ačkoli výchovní poradci mají mnoho povinností a podmínky pro poskytování kariérového poradenství na základních školách nejsou podle jejich hodnocení ideální, sami chtějí služby kariérového poradenství zlepšovat a zvyšovat si svou odbornost. Zároveň jistým odlehčením jim může být to, že nejsou jedinými pracovníky, kteří mohou žákům na základních školách poskytovat kariérové poradenství.

Třídní učitel

Dalšími pedagogickými pracovníky školy, kteří se podílejí na kariérovém poradenství a se kterými výchovní poradce nejvíce spolupracuje, jsou třídní učitelé. Hlavním přínosem třídních učitelů je to, že žáky znají lépe a důkladněji. Třídní učitelé dostávají informace o žácích, jejich chování i prospěchu a schopnostech i od učitelů jiných předmětů, což může výrazně napomoci vytvoření celkového profilu žáka. Na základě těchto informací pak řídí profesně orientační činnosti v rámci své třídy. Individuálně pracují se žáky své třídy a pomáhají jim při postupném utváření jejich kariérových představ, přání a cílů. Dále jsou jim nápomocni při rozvíjení sebehodnocení a rozhodování o další vzdělávací a profesní cestě po ukončení základní školy (Hlad'o, 2012). Soustavně také sledují a hodnotí celkový vývoj žáků, a díky tomu mají přehled o osobnostních zvláštностech žáků. Navíc jsou v užším kontaktu s rodiči a při poradenství ohledně volby povolání mohou zvažovat nejen předpoklady žáka, ale i jeho rodinné a sociální poměry. Rovněž vedou potřebnou pedagogickou dokumentaci (Hlad'o, 2014).

Tyto znalosti mohou být velmi užitečné při profesní volbě a tudíž spolupráce s výchovním poradcem je nezbytná. Zpětnovazebně by zase výchovní poradce měl poskytovat třídním učitelům metodickou podporu při práci s kolektivem a při řešení obtíží s volbou dalšího studia (Strádal, 2013).

Význam třídních učitelů potvrzuje i rozsáhlý výzkum Hlad'a a Drahoňovské (2012; n=442), kde se žáků ptali, jaký vliv na jejich volbu další vzdělávací a profesní dráhy měly jednotlivé osoby z jejich sociálního okolí (na škále velký vliv - malý vliv - žádný vliv). Podle výsledků tohoto šetření se třídní učitelé umístili těsně za výchovními poradci.

Školní psycholog

Součástí poradenského systému je i školní psycholog. Školní psychologové přebírají některé povinnosti výchovného poradce, zvláště problematiku výchovných, studijních a dalších obtíží žáků. Díky tomu se mohou výchovní poradci intenzivněji věnovat například kariérovému poradenství. Přítomnost psychologa na základní škole však doposud není standardem, neboť rozhodnutí o zřízení funkce psychologa je na rozhodnutí ředitele školy a na dostupných finančních prostředcích.

Úkolem psychologa v rámci kariérového poradenství je rozšířit služby výchovného poradce o specializované činnosti, ke kterým patří zejména psychologická diagnostika. V rámci kariérového poradenství může školní psycholog vykonávat konzultační, poradenskou, intervenční práci a diagnostiku zaměřenou na volbu povolání. Koordinuje spolupráci s externími organizacemi (Hlad'o, 2014). V neposlední řadě vede výcvikové programy osobnostního rozvoje a prevence rizikového chování (Freibergová, 2005).

Strádal (2013) uvádí, že za účelem kariérového poradenství využije služeb školního psychologa jen velmi malý podíl žáků. Především to budou žáci se studijními problémy, talentovaní žáci či žáci nerozhodní. Přesto však je jeho úloha na školách nezastupitelná, neboť přináší jak specializované metody a přístupy, tak jiný úhel pohledu na jednotlivé oblasti školní praxe. V neposlední řadě pak poskytuje poradenství i samotným pedagogům.

Člověk a svět práce

Školní poradenský systém zahrnuje výchovného poradce, třídního učitele, školního psychologa (pokud je na škole přítomen) a kromě nich i učitele vzdělávacího programu Člověk a svět práce. Aby bylo kariérové poradenství pro žáky skutečně přínosné, je nezbytné, aby všichni zmínění spolupracovali a vzájemně se podporovali. Jedině pokud bude existovat jasná koncepce, všichni budou znát směr a cíl poradenského procesu a budou obeznámeni s tím, jaké informace a podpůrné techniky jsou žákům poskytovány, může být celý proces skutečně účinný.

Vzdělávací program Člověk a svět práce svým obsahem napomáhá celoživotnímu kariérovému poradenství. Postihuje široké spektrum pracovních činností a technologií, vede žáky k získávání základních uživatelských dovedností v různých oborech lidské činnosti a přispívá k vytváření životní a profesní orientace žáků. Vychází z konkrétních životních situací. Žáci se během výuky přímo setkávají s lidskou činností a důraz je kladen na aktivní spoluúčast žáků. Zaměřuje se na pracovní dovednosti a tím doplňuje základní vzdělání o

nezbytnou složku pro uplatnění jedince v dalším životě. Svou náplní také posiluje klíčové kompetence pro profesní orientaci žáků. Témata, obsah a klíčové kompetence vymezuje Rámcový vzdělávací program (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [MŠMT], 2016).

Vzdělávací program Člověk a svět práce probíhá ve všech ročnících základní školy a je určen všem žákům. Žáci se učí pracovat s různými materiály, osvojují si základní pracovní dovednosti a návyky. Učí se plánovat, organizovat, hodnotit svou pracovní činnost i práci v týmu. Žáci jsou vedeni k dodržování zásad bezpečnosti a hygieny při práci, čímž se u nich buduje systém informací o pracovním životě a pracovních nárocích a povinnostech. Tento systém by jim měl následně pomoci při odpovědném profesním rozhodování.

Rámcový vzdělávací program definuje několik základních kompetencí, které by se v rámci vzdělávacího programu Člověk a svět práce měly utvářet a rozvíjet (MŠMT, 2016):

- pozitivní vztah k práci a odpovědnosti za výsledky své práce;
- osvojení základních pracovních dovedností – organizace, plánování, používání vhodných nástrojů;
- vytrvalost a soustavnost při plnění úkolů, uplatňování tvořivosti a vlastních nápadů;
- poznání, že technika je významná součást lidské kultury a je úzce spojena s pracovní činností člověka;
- autentické, objektivní poznávání okolního světa, sebedůvěra, nové postoje a hodnoty ve vztahu k práci, technice a životnímu prostředí;
- chápání práce jako příležitosti k seberealizaci, sebeaktualizaci a rozvíjení podnikatelského myšlení;
- orientace v různých oborech lidské činnosti, osvojení si potřebných poznatků a dovedností významných pro volbu vlastního profesního zaměření.

Na prvním stupni je vzdělávací program Člověk a svět práce rozdělen na čtyři okruhy – práce s drobným materiálem, konstrukční činnosti, pěstitelské práce a příprava pokrmů. Tyto okruhy jsou povinné a žáci je musí absolvovat v plném rozsahu. Minimální časová dotace je pět vyučovacích hodin. Na druhém stupni to je osm tematických okruhů – práce s technickými materiály, design a konstruování, pěstitelské práce a chovatelství, provoz a údržba domácnosti, příprava pokrmů, práce s laboratorní technikou, využití digitálních technologií a svět práce. Pro žáky na druhém stupni je povinný okruh Svět práce, který je obvykle zařazován do 8. a 9. ročníku (MŠMT, 2016). Vyučování tohoto okruhu může probíhat

v samostatném předmětu nebo může být učivo rozděleno do více vyučovacích předmětů, např. do výchovy k občanství, pracovních činností, přírodovědných předmětů atd. (Hlad'o, 2012).

Rozdělení do více předmětů navíc napomáhá propojení širokého spektra informací, které se světem práce souvisí. K okruhu svět práce si škola povinně vybírá ještě minimálně dva další tematické okruhy, které musí žáci rovněž absolvovat v plném rozsahu. Pro optimální naplnění výukových cílů je však vhodné, aby žáci absolvovali co nejvíce zmíněných okruhů, pro které má škola vhodné podmínky. Minimální časová dotace pro druhý stupeň jsou čtyři vyučovací hodiny (Brant & Horská, 2004).

Každý okruh má přesně vymezené učivo a očekávané výstupy. Vzhledem k tématu diplomové práce je zde podrobněji rozebrán pouze okruh Svět práce. Po absolvování tématu Svět práce by žák měl umět (MŠMT, 2016):

- orientovat se v pracovních činnostech vybraných profesí, v učebních oborech a středních školách;
- posoudit své možnosti v oblasti profesní orientace s přihlédnutím k potřebám běžného života při rozhodování o volbě vhodného povolání a profesní přípravy;
- využívat profesní informace a poradenské služby pro výběr vhodného vzdělávání;
- prokázat v modelových situacích schopnost prezentace své osoby při ucházení se o zaměstnání a vstupu na trh práce;
- orientovat se v právech a povinnostech zaměstnanců a zaměstnavatelů a možnostmi využití poradenské pomoci v případě neúspěšného hledání zaměstnání.

Učivo v tématu Svět práce je zaměřené zejména na trh práce, volbu profesní orientace, možnosti vzdělávání, zaměstnání a podnikání. Na rozdíl od jiných okruhů vzdělávací oblasti Člověk a svět práce, které jsou zaměřené převážně činnostně, je Svět práce více informační. I tak ale dává pedagogům jistou volnost v používání konkrétních učebních metod a pomůcek. Rozsah a kvalita vzdělávací oblasti Člověk a svět práce se tak může lišit v závislosti na konkrétní škole a jejím přístupu k tomuto tématu.

Z uvedených informací tedy vyplývá, že vzdělávací oblast Člověk a svět práce je důležitou součástí kariérového poradenství na základních školách. Žáci se v rámci tohoto

předmětu mohou přiblížit světu práce, vyzkoušet si různé činnosti, zamýšlet se nad svými silnými stránkami a postupně si budovat vztah ke světu práce a nalézat cestu ke svému budoucímu povolání. Dlouhodobá systematická výuka tak může žákům značně napomoci v jejich důležité životní volbě, která může ovlivnit jejich další směřování a následně i pracovní naplnění a spokojenost. Že tento potenciál není zatím plně využit, ukazují výsledky výzkumu Ďurišové (2015), podle kterých pouze 5,7 % žáků hodnotí, že jim při volbě povolání vzdělávací oblast Člověk a svět práce pomohla více než na 50 %. Pozitivním faktem ale je, že alespoň částečnou pomoc (přibližně na 10 %) zmiňuje 21,4 % žáků.

Tyto výsledky vybízejí ke dvěma otázkám. První je nakolik a zda vůbec může základní škola pomoci svým žákům v jejich první profesní volbě. Druhou otázkou je, jaký význam kariérovému poradenství na základních školách přisuzují samotní žáci.

4. VLIVY NA PROFESNÍ VOLBU A VÝZNAM KARIÉROVÉHO PORADENSTVÍ

4.1 Vlivy na volbu další vzdělávací a profesní dráhy

Z předchozí kapitoly vyvstaly dvě zásadní otázky, kterým je nutné věnovat značnou míru pozornosti. Pokud má být kariérové poradenství účinné a pro své klienty přínosné, je nutné zjistit, jak ho právě klienti hodnotí, co oceňují, co by potřebovali a jaký dopad může kariérové poradenství mít. Cílem této kapitoly je objasnění těchto otázek. Pro tyto účely jsou uvedeny výsledky a výstupy z výzkumů, které se zaměřovaly na využívání služeb kariérového poradenství a subjektivní vnímání vlivu a důležitosti jednotlivých účastníků poradenského procesu. Data zde zmíněná pochází jak z tuzemských, tak zahraničních výzkumů.

4.1.1 Sociální vlivy

Volba je v rukou žáka

Provedené výzkumy s cílovou populací žáků základních škol se ptaly na otázku: „*Kdo tě ovlivnil při rozhodování o střední škole?*“ Výsledky výzkumu, který provedli v roce 2012 Hlad' a Drahoňovská na čtyřiceti základních školách ve čtyřech krajích České republiky (Ústecký, Moravskoslezský, Plzeňský kraj a Hlavní město Praha; n=779) prokázaly, že za osobu s největším vlivem na volbu dalšího vzdělávání považují žáci v první řadě **sebe** (91 %). Naproti tomu výsledky výzkumu Trhlíkové, Vojtěcha a Úlovcové (2008a; n=1895) ukazují, že pouze 41 % respondentů má **jasno o své volbě střední školy** a ještě méně (36 %) má jasno o oboru, který chtějí studovat a pouze 20 % respondentů má jasno o své budoucí profesi. Dá se však říct, že tyto výsledky souvisí s ontogenetickými etapami vývoje jedince, kterými žáci v období volby střední školy procházejí. Zároveň představa budoucího povolání je pro žáky na konci povinné školní docházky ještě relativně vzdálená.

Tato zjištění doplňuje výzkum Ďurišové (2015), která se zaměřila na žáky devátých ročníků ze Zlínského kraje a zkoumala, jaké faktory mají největší vliv na rozhodování pubescentů. Tyto faktory rozdělila na vnitřní a vnější. Co se týče vnitřních faktorů, z výsledků vyplývá, že nejvíce žáků (32,4 %) si svou další vzdělávací dráhu volilo podle **svých představ** o tom, co by chtěli v budoucnu dělat. Dalšími důležitými faktory pro kariérové rozhodování byly podle výsledků výzkumu **školní výsledky** (23,9 %), **vlastní zájmy** (22,5 %) a **schopnosti** (15,5 %). Výsledky jiného výzkumu (n=1655) ukazují, že pro žáky je také důležité, aby vykonávali **práci, která je bude bavit** (98,4 %), byli na **škole, která je bude**

bavit (97,8 %), našli **dobře placené zaměstnání** (96,4 %), byli na škole, kterou **zvládnou dokončit** (95,4 %), našli **dobré pracovní uplatnění** po ukončení střední školy (94,5 %). Pro značnou část žáků (87,4 %) je důležité i to, aby **studovali ve zvoleném oboru** (Šťastnová & Drahoňovská, 2012).

Tyto výsledky ukazují, že vnitřní faktory jsou pro žáky důležité. Zároveň jsou důkazem toho, že žáci o své budoucí vzdělávací dráze přemýšlejí v širších souvislostech a zvažují i okolnosti a důsledky, které jsou s touto volbou spojeny. Nesporně pozitivní je fakt, že žáci zvažují i pocity uspokojení z budoucí práce a tudíž lze odhadovat, že si uvědomují, že vykonávat práci, která je nebaví, je přinejmenším nevyhovující.

Ačkoli vnitřní faktory mají na rozhodování žáků značný vliv, nelze opomíjet ani faktory vnější. Mezi ně může patřit např. forma přijímacího řízení, sídlo střední školy nebo vzdálenost od místa bydliště. Poslední zmíněný faktor však hraje roli spíše až při rozhodování mezi více školami stejného zaměření. Spíše méně pak žáci zvažují **perspektivnost oboru** a dostatek pracovních míst v regionu (Trhlíková, Vojtěch & Úlovcová, 2008a). Někdy mohou žáci ve výběru střední školy zvažovat i to, **zda půjdou na stejnou školu se svými kamarády**, aby si zachovali aktuální vztahové vazby (Thomas & Dennison, 1991). Z výsledků výzkumu Ďurišové (2015) vychází, že podle těchto atributů se rozhoduje 39,44 % žáků.

Rodina

V mnoha provedených výzkumech se na **druhém místě** v hodnocení významu vlivu na rozhodovací proces shodně umísťovali **rodiče**. To logicky vyplývá z toho, že kariérová volba je většinou první závažnou volbou v životě dítěte a má vliv na jeho další směřování a budoucí život. Rodiče tak této otázce věnují patřičnou pozornost. Data ze zahraničního výzkumu (n=70) ukazují, že 44 % rodičů začíná seriózně uvažovat o dalším vzdělání svého potomka v posledním ročníku jeho studia a 36 % ještě o rok dříve (West, David, Hailes & Ribbens, 1995).

Tato data prakticky odpovídají míře vlivu, který identifikovaly další výzkumy. Výsledky výzkumu provedeného Národním ústavem odborného vzdělávání (2003), který byl proveden v sedmi spádových oblastech s různorodými socioekonomickými podmínkami (Praha, Brno, Břeclav, Chrudim, Chomutov, Jeseník, Teplice) například uvádí, že rady a doporučení rodičů promítá do svého rozhodování 77,7 % respondentů. Tato zjištění podporuje i výzkum Šťastnové a Drahoňovské (2012), který proběhl na 40 základních školách v Plzeňském, Ústeckém, Moravskoslezském kraji a v Praze. Výsledky z tohoto výzkumu

ukazují, že **rad rodičů** využilo 86,1 % žáků, z čehož rozhodně jich využilo 18,1 % respondentů (ve výzkumu byla použita pětistupňová škála, kde žáci mohli volit možnosti: ano, rozhodně; ano, z části; ne, nevyužil; ne, žádné jsem od nich nedostal; bylo to jinak). O něco menší vliv identifikoval ve svém retrospektivním výzkumu (n=135) Friedmann (2011a), který uvádí, že rozhodování žáků o střední škole bylo v 80 % ovlivněno rodiči. Ďurišová (2015) pak udává, že velký vliv na kariérní volbu rodičům přisuzuje přibližně 40 % žáků, z toho 33,8 % žáků využilo rad a informací od rodičů a 20 % žáků jich využilo zcela. Výsledky zahraničního výzkumu (n=639), který porovnával hodnocení vlivu rodičů na kariérovou volbu u dětí z úplných a z rozvedených rodin, ukazují, že **vyšší vliv rodičů** na svou profesní volbu uznávají děti žijící v **úplných rodinách** (Tucker, Barber & Eccles, 2001). Průřezová (transverzální) studie, kterou provedl Otto (2000) na vzorku studentů různých ročníků šesti středních škol v Severní Karolíně (n=362) uvádí, že 81% respondentů mělo o své budoucnosti **stejně představy jako jejich rodiče**. I přes odlišné velikosti vzorků, oblasti sběru dat a metodologie výzkumu se výše zmíněné výzkumy shodují v tom, že pro žáky jsou po nich samotných nejvýznamnějším zdrojem informací a rad ohledně volby další vzdělávací a profesní cesty jejich rodiče.

Vliv na kariérovou volbu však nemají pouze cílené rady a informace, ale i **celková atmosféra v rodině, zázemí a vzdělání rodičů**. Vřelý vztah s rodiči a jejich zájem o kariérní přípravu dítěte snižuje stres mladistvých při jejich dalších kariérních volbách. Mladiství mají také větší motivaci pokračovat ve studiu a budování kariéry, pokud jejich **rodiče projevují zájem a podporují je v jejich aspiracích** (Bates, 2015). Co se týče délky kariérní přípravy, výsledky českého výzkumu ukázaly, že děti **vyučených rodičů** si méně často vybírali gymnázia a častěji volili **školy s odborným zaměřením**. Naopak děti vysokoškolsky vzdělaných rodičů více preferovaly všeobecné vzdělání na gymnáziu (NÚOV, 2003). Toto tvrzení podporují i výsledky zahraničního výzkumu (n=5088), ze kterých vychází, že většina dětí (88 %) **rodičů s vyšším profesním zařazením**, zastávající např. manažerské pozice, **déle studují** (Anderson et al., 2004).

Podobný trend se objevuje i v kontextu socioekonomického statusu. Výsledky výzkumu provedeného Národním ústavem odborného vzdělávání (2003) ukázaly, že děti z rodin s **nižším socioekonomickým statusem častěji volily nižší vzdělání**, tedy učňovský obor nebo odborné vzdělání s maturitou. Dalším důležitým faktorem je i samotný **postoj rodiny ke vzdělání, vnímání důležitosti vzdělání a podpora zájmů žáka**. Tu respondenti

výzkumu viděli v nákupu knížek, časopisů, zájmových kroužků, jazykových kurzů a kurzů k přijímacím zkouškám (NÚOV, 2003).

Významným faktorem určujícím velikost vlivu na rozhodování dítěte je i samotné **pohlaví rodiče**. Z provedených výzkumů vyplývá, že **matky** mají **větší vliv na volbu povolání** svého dítěte. Toto tvrzení potvrzují výsledky (koef. 2,24 vlivu matky ku 2,21 vlivu otců) zahraničního výzkumu (n=348; Kniveton, 2004). Výzkumy také ukazují, že **dívky obdrží od matek více informací** a rad o dalším vzdělání než chlapci. Ačkoli **vliv otců** je celkově nižší, **zvyšuje se u dětí rozvedených rodičů** (Tucker et al., 2001). To lze interpretovat tak, že většinou dítě po rozvodu žije s matkou a otec do výchovy nezasahuje příliš výrazně. Volba střední školy je však v životě dítěte tak důležitým mezníkem, že se právě otcové, kteří nejsou s dítětem v každodenním kontaktu, snaží do tohoto procesu co nejvíce začlenit.

Další výzkumná šetření ukazují, že **dívky, jejichž rodiče mají vyšší vzdělání** a jejichž matky v jejich dětství pracovaly mimo domov, si **častěji vybírají zaměstnání**, která jsou tradičně **obsazována muži**. To jsou samozřejmě nejenom zaměstnání v technických oborech, ale i manažerské, ředitelské pozice apod. Výsledky výše zmíněného transverzálního výzkumu například ukazují, že **matky jsou v tématu volby povolání aktivnější**. Vážně se o své volbě povolání bavilo s matkou 81 % respondentů tohoto výzkumu. S matkou hovořilo 86 % dívek a 75 % chlapců. Matky se také více zajímají o profesní zájmy a schopnosti svých dětí a jsou dospívajícími v tomto výzkumu hodnoceny jako více prospěšné při promýšlení kariérních plánů (Otto, 2000). U dívek se jako významný ukazuje vztah s matkou, obecně u dcer snižuje úzkost z volby a zvyšuje jistotu s vybranou profesní dráhou. Jiný ze zahraničních výzkumů ukazuje, že pokud má otec vyšší dosažené vzdělání a dobrý vztah s dcerou, jsou dcery ochotnější změnit svůj názor na volbu střední školy podle názoru otce (Bates, 2015).

Z výsledků tuzemského výzkumu vychází, že v 11,3 % sehrálo významnou roli při rozhodování **povolání v rodině** (Ďurišová, 2015). Profese rodiče pak byla podle výsledků výzkumu Šťastnové a Drahoňovské (2012) vzorem pro 25,3 % žáků. Z toho 8,2 % chtělo vykonávat stejné povolání jako otec a 2,4 % stejné povolání jako matka. Nejvíce se pak žáci identifikovali s **vysokoškolsky vzdělanými rodiči**. Zajímavým faktem je, že druhá nejčastější identifikace byla zaznamenána u žáků, jejichž rodiče jsou vyučení.

Na míru vlivu rodičů na volbu další vzdělávací a profesní dráhy má vliv mnoho proměnných. Obecně pozitivním faktem však je, že ve většině případů se rodiče o volbu povolání svého dítěte skutečně zajímají a věnují mu pozornost. Z výsledků provedených

výzkumů vyplývá, že většina žáků (95 %; 93 %) o tématu volby povolání **s rodiči doma diskutují** (Šťastnová & Drahoňovská, 2012; Trhlíková, Vojtěch & Úlovcová, 2008a).

Škola

Dalším činitelem zapojeným do volby dalšího vzdělání je bezesporu škola. Oproti rodině jsou však pedagogičtí pracovníci (učitelé, třídní učitelé a výchovní poradci) žáky hodnoceny jako **méně významní** pro jejich kariérové rozhodování. Výsledky výzkumu provedeného na skotských školách ukazují, že téměř tři čtvrtiny (74 %) mladých lidí **mluvilo s kariérovým (výchovným) poradcem**. Přímou s poradcem působícím ve škole, kterou žák navštěvuje, mluvilo v tomto výzkumu 71 % žáků (Anderson et al., 2004). Z výsledků tuzemského výzkumu vyplývá, že v rámci České republiky je procento žáků, kteří se na poradce obrátili, sice nižší (52,3 %), ale výsledek je stále možné považovat za uspokojivý. Z respondentů, kteří se na výchovného poradce obrátili, **využilo jeho doporučení** 42,6 % žáků a 37,9 % žáků hodnotí, že jim konzultace velmi pomohla (NÚOV, 2003). Stejná data vychází i v zahraničním výzkumu, s kariérovým poradcem zde mluvilo 55 % respondentů (Otto, 2000). Jiné výzkumy ale ukazují, že se výchovný poradce stále umísťuje až za takovými zdroji informací, jako jsou **dny otevřených dveří na školách, doporučení přátel a příbuzných a internet**. Podobné výsledky prezentují Hlad'ová a Drahoňovská (2012), v jejichž výzkumu se pedagogové umístili až na šestém místě za **kamarády, jinými příbuznými a sourozenci**.

Ačkoli se podle výše zmíněných výzkumných dat **na výchovného poradce** obrátila v rámci tématu volby povolání **přibližně polovina absolventů** základních škol, jejich **význam** je stále vnímán jako **okrajový**. Ve výzkumu Šťastnové a Drahoňovské (2012) uvedlo pouze **5 %** žáků, že **výchovný poradce** měl **vliv na jejich rozhodování**, kam po základní škole. Nízký vliv výchovných poradců na svou volbu (koef. 1,24) vnímali i respondenti zahraničního výzkumu (Kniveton, 2004). Z výsledků výzkumu Hlad'ová a Drahoňovské (2012) dokonce vyšlo, že **9 % žáků výchovného poradce** ani **nezná**. Těmto zjištěním však mírně oponují výsledky výzkumu Ďurišové (2015), která na základě analýzy esejí určila, že učitelé měli významnou roli ve volbě další školy u 28,2 % respondentů. Učitelé byli také významným zdrojem informací pro 14,3 % žáků, výchovní poradci pak u 12,9 % žáků. **Rady výchovného poradce** při volbě **využilo 12,7 %** žáků.

Zmíněná data ukazují, že hodnocení významu kariérového poradenství na základních školách není jednotné. Obecně je však hodnocen spíše jako nižší. Tuto skutečnost lze vysvětlovat tím, že v praxi stále převládá rozdělení kariérového poradenství a samotné volby

povolání. Kariérové poradenství na základních školách je stále pojmáno hlavně jako samotná volba další vzdělávací dráhy, kde sehrávají učitelé a poradenští pracovníci spíše menší roli. Učitelé a poradci jsou naopak aktivnější právě v oblasti přípravy žáků na rozhodování o další vzdělávací a profesní cestě a při poskytování informací. V rámci dlouhého období školní docházky žákům pomáhají přemýšlet o vlastních přáních, poznávat své osobnostní předpoklady a porovnávat je s možnostmi trhu práce. Učí je **účinnému využívání informací, plánování a samostatnému zodpovědnému rozhodování** (Hlad'o & Drahoňovská, 2012). Pokud jsou tedy žáci dotazováni na význam výchovných poradců, lze usuzovat, že hodnotí spíše jejich vliv na konečné rozhodnutí, nikoliv jejich význam v celém procesu seznamování s trhem práce, získávání informací a orientace v tématu.

Do procesu kariérového poradenství se však ve škole nezapojují pouze výchovní poradci, ale i učitelé a to zejména **třídní učitelé**. Výsledky výzkumů dokonce ukazují, že žáci **více oceňují pomoc třídních učitelů než výchovných poradců** (20 % ku 14 % - Ďurišová, 2015; 35 % ku 22 % - Hlad'o & Drahoňovská, 2012). Vysvětlení těchto výsledků bylo předloženo v předchozí kapitole, která pojednávala mimo jiné i o roli třídních učitelů v školním poradenském systému.

V souhrnu by se mohlo zdát, že význam základní školy v rámci rozhodování o dalším profesním směřování není pro žáky nijak podstatný. Pravdou však zůstává, že výsledky některých výzkumů ukazují, že je tu **jisté procento žáků (3 %)**, se kterými **o budoucnosti rodiče nemluví** (Hlad'o & Drahoňovská, 2012) a jsou i tací (1,8 %), kterým rodiče nedali žádné rady ohledně budoucnosti (Šťastnová & Drahoňovská, 2012). Ačkoli je tedy volba povolání stále vnímána jako výsadní záležitost rodiny, ze zmíněných výzkumných šetření vyplývá, že je tu stále určité procento žáků, pro které je právě škola hlavním zdrojem dostatečných, relevantních a užitečných informací a školní poradci pro ně mohou být stěžejní osobou v tématu volby další vzdělávací a profesní dráhy. Avšak potřeba fungujícího kariérového poradenství ve školách se netýká pouze žáků s nedostatečným rodinným zázemím. V rámci zahraničního výzkumu uvedlo **50 % chlapců a 60 % dívek**, že by rádo o své kariéře **více hovořilo se školními (výchovnými) poradci** (Otto, 2000).

4.1.2 Informační zdroje

Mimo pomoc významných osob v žakově blízkosti je jedním ze základních předpokladů zodpovědné volby další vzdělávací a profesní dráhy právě dostatek pravdivých, srozumitelných a relevantních informací. Jak již bylo zmíněno a potvrzeno několika výzkumy, je předávání informací jedním z hlavních úkolů výchovných poradců na základních

školách. Informace a jejich zdroje se v této oblasti dělí na formální a neformální. Neformální zdroje jsou založené na subjektivním názoru a řadí se sem osobní zkušenosti a dojmy zprostředkované absolventy škol, kamarády nebo rodiči (Hlad'o & Drahoňovská, 2012).

Tato kapitola je věnována hlavně formálním zdrojům informací. Níže je uveden seznam nejvyhledávanějších formálních zdrojů informací. Položky seznamu byly získány a porovnány z několika tuzemských výzkumů. Položky jsou řazeny sestupně, dle toho, jak je respondenti hodnotili jako významné pro jejich profesní volbu. **Nejvyhledávanějšími formálními zdroji** tedy jsou (Ďurišová, 2015; Hlad'o & Drahoňovská, 2012; NÚOV, 2003; Trhlíková, Vojtěch & Úlovcová, 2008a):

- střední školy;
- informační a poradenská střediska při úřadech práce;
- dny otevřených dveří;
- tištěné a propagační materiály;
- internet.

Téměř všechny zmíněné zdroje jsou ve zmíněných výzkumech hodnoceny jako stejně významné. Naproti tomu internet zaznamenal značný nárůst vlivu v průběhu času. Toto zjištění logicky vyplývá z celkového rozmachu informačních technologií v uplynulých letech. V roce 2003 ho jako zdroj informací uvedla necelá polovina (43,3 %) absolventů základních škol zařazených ve výzkumu Národního ústavu odborného vzdělávání (NÚOV, 2003), kdežto v roce 2012 to byla už naprostá většina (94 %) respondentů (Hlad'o & Drahoňovská, 2012). Mezi nejčastěji zmiňované internetové zdroje patří **Atlas školství, středníškoly.cz, Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce (ISA – infoabsolvent.cz)**, dále se využívají především **oficiální internetové stránky středních škol** a pak i **internetové servery obsahující informace o přípravě na přijímací zkoušky a osobnostní testy** (Hlad'o & Drahoňovská, 2012).

Významným formálním zdrojem jsou rovněž **výchovní poradci**. V poskytování informací přisuzují žáci základní škole větší význam než v otázce obecného vlivu na volbu střední školy. Dle výzkumu Hlad'a a Drahoňovské (2012) informace ve škole získalo **80,4 %** respondentů, současně 19 % žáků hodnotilo, že jim tyto informace velmi pomohly. Co se týče množství informací, tak dostatek informací ve škole získalo 23 % respondentů výzkumu Národního ústavu odborného vzdělávání a tyto informace byly dostatečné pro 19 % respondentů (NÚOV, 2003). Získání alespoň určitých informací v obou případech uznává

polovina žáků. Z toho vyplývá, že naproti obecnému vlivu školy, který je vnímán spíše jako okrajový, **informační význam základní školy** při volbě další vzdělávací a profesní dráhy je **značný**. Rovněž informační působení školy je u většiny žáků vnímáno pozitivně.

Bylo by však chybou domnívat se, že význam kariérového poradenství na základních školách spočívá pouze v předávání informací a případném poradenství. Ačkoli kariérové poradenství na základních školách zatím nemá jednotnou koncepci a na každé škole tak může probíhat jinak, základem je podporovat žáka v rozpoznávání vlastních schopností, podporovat jeho rozvoj, sebereflexi a poskytnout mu dostatek informací pro zodpovědnou volbu. To zároveň otevírá žákovi prostor k porovnání svého potenciálu se vzdělávací nabídkou a nalezení uspokojivého kompromisu. Pokud je tedy kariérové poradenství vedeno jako dlouhodobá, strukturovaná a cílevědomá práce se žáky, může mít mnohem větší přínos nejenom pro jedince, ale i pro celou vzdělávací a pracovní sféru.

4.2 Význam kariérového poradenství na základních školách

Poslední část této kapitoly a zároveň i celé teoretické části diplomové práce se proto zaměřuje na význam kariérového poradenství z dlouhodobého horizontu. Záměrem je celou teoretickou část uzavřít zodpovězením otázky, proč by se kariérovému poradenství na základních školách měla věnovat pozornost, čas a úsilí. Zodpovězení této otázky totiž podporuje všechna zmíněná teoretická východiska i výsledky výzkumů, které obhajovaly význam kariérového poradenství. Zároveň dává opodstatnění provedení dalšího výzkumu na toto téma, kterému se bude věnovat empirická část diplomové práce.

Spokojenost s vybranou střední školou

Jedním z hlavních argumentů pro potvrzení důležitosti kariérového poradenství na základních školách je fakt, že kariérová volba na konci povinné školní docházky může zásadním způsobem ovlivnit další profesní směřování člověka. Tím zároveň formuje jedincovu profesní přípravu, výběr budoucí profese, uplatnění na trhu práce a potažmo i jeho spokojenost v budoucím zaměstnání. A právě budoucí profesní spokojenost by měla být cílem kariérového poradenství. Z výsledků výzkumu Trhlíkové, Vojtěcha a Úlovcové (2008a) vychází, že **absolventi maturitních oborů** jsou se svou volbou obecně **spokojenější** než vyučení. Stejně výsledky se ukazují i v případě oboru studia. Nejspokojenější byli ve výzkumu studenti víceletých gymnázií. Tento výsledek zní logicky, neboť studenti gymnázií svou zásadní profesní volbu provedou až na konci středoškolského studia, kdy si budou volit

vysokou školu. Na rozdíl od studentů učňovských oborů tak svou profesní volbu poněkud oddálili a mají více času prozkoumat své schopnosti, zájmy a trh práce.

Zajímavý je také i fakt, že více **nespokojení** jsou absolventi, kteří si **zvolili méně náročnou vzdělávací cestu**. Ti pak nejsou spokojeni se svým dosaženým vzděláním. Méně spokojení s dosaženým vzděláním jsou také respondenti z rodin s nejnižším socioekonomickým statusem (Trhlíková, Vojtěch & Úlovcová, 2008a). To opět dokresluje zmíněná data. Teoretickou podporu pro tato zjištění lze najít v teorii ohraničení a kompromisu Lindy Gottfredson (viz kap. č. 2).

Prevence neuvážené volby dalšího studia

Téma neuvážené volby úzce souvisí s předchozím tématem spokojenosti. Neuvážená volba střední školy a potažmo profese může mít mnoho příčin. Na základě metaanalýzy několika zahraničních výzkumů byly stanoveny **čtyři obecné příčiny** (Brown & Rector, 2008):

- chronická nerozhodnost spojená se strachem z volby a přijetí odpovědnosti za důsledky;
- nedostatek informací;
- vnější bariéry a interpersonální konflikty (např. neshody s rodiči);
- difuze identity, nedostatek sebedůvěry a důvěry ve své schopnosti, nezralé kariérové postoje, nestabilní cíle a nedostatek motivace.

Data z dalších tuzemských i zahraničních výzkumů pak tato zjištění doplňují a zpřesňují. Výsledky výzkumu Trhlíkové, Vojtěcha & Úlovcové (2008b; n=1690) identifikují jako hlavní důvod neuvážené volby a poté i nespokojenosti se zvoleným typem studia či oborem nedostatek **informací**. Absolventi **nemají dostatečnou představu o jejich budoucí studijní dráze, obsahu studia ani možnostech pracovního uplatnění**. Často neberou při volbě střední školy v úvahu **situaci na trhu práce, perspektivnost oboru a poptávku zaměstnavatelů**.

Nedostatek těchto informací může vést k neuvážené volbě povolání, která následně vede k výše zmíněné nespokojenosti. Výsledky výzkumu Trhlíkové (2013a, n=1325) ukazují, že zdrojem nespokojenosti v kontextu neuvážené volby může být **příliš nízká úroveň vzdělání** nebo naopak **příliš vysoká náročnost studia**. Z výsledků téhož výzkumu ještě vyplývá, že při neuvážené volbě studia může hrát roli **nezájem o obor** (Trhlíková, 2013a).

Jiný zahraniční výzkum (n=334) předkládá, že neuváženou volbu povolání předurčují určité **sociálně-kognitivní proměnné**. Výzkumná data ukazují, že žáci, kteří provedli neuváženou volbu, mají **nižší všeobecnou sebeúčinnost**, a zároveň se **více zaobírají překážkami**. Mají také **méně vyhraněné zájmy a tendenci k externímu vnímání odpovědnosti**. Avšak oproti nerozhodným žákům věří ti, kteří udělali neuváženou volbu, více ve své schopnosti (Hirschi, 2011). V rámci přístupu ke kariérové volbě existují rovněž jisté **rozdíly mezi pohlavími**. Výsledky z dalšího zahraničního výzkumu (n=579) naznačují, že **chlapci mají při kariérovém rozhodování více těžkostí** než dívky. Jedním vysvětlením může být to, že rodiče a společnost mají **na chlapce vyšší vzdělanostní a profesní nároky** a obecně od nich **očekává silnější orientaci na kariéru** (Gati & Saka, 2001). Z výše citovaného výzkumu také vyšlo, že **muži mají větší tendenci k uzavřenosti, nižší schopnost ohodnocení vlastních schopností a méně vyhraněné zájmy**. Dále **vnímají méně bariér** v rámci profesní volby, mají **nižší míru nadhledu** a jsou **méně konzistentní** (Hirschi, 2011).

Z uvedených dat lze usuzovat, že hlavní příčinou neuvážené volby dalšího studia a z toho plynoucí nespokojenosti je pouze přibližná představa o všech aspektech své budoucí profese, kterou žáci na konci povinné školní docházky mají. Žáci na základní škole si rovněž zatím nemusí uvědomovat úzkou souvislost vzdělání a možnosti uplatnění na trhu práce. Setkání s realitou tak pro ně může být zdrojem rozčarování. Zároveň do tohoto procesu mohou vstupovat i konkrétní osobnostní charakteristiky, které neuvážené volbě nahrávají. Z toho plyne, že v rámci prevence nespokojenosti s vybraným sekundárním vzděláním nelze věnovat pozornost pouze předávání informací, ale i péči o žáky, kteří buď svým osobnostním nastavením, nebo podmínkami v rodinném prostředí mohou inklinovat k neuvážené volbě.

Prevence studijní a profesní fluktuace

Nespokojenost s vybraným oborem studia mnohdy vyústí ve změnu oboru studia nebo výběr zaměstnání mimo vystudovaný obor. Jak již bylo popsáno výše, nespokojenost se studiem se častěji týká vyučených absolventů. To podporují i zjištění Trhlíkové (2013a), která uvádí, že **pouze 27 % vyučených by zvolilo stejný obor**. Naproti tomu 67 % respondentů výzkumu by podruhé volilo střední školu zakončenou maturitní zkouškou.

Tento výzkum se sice zaměřil na hypotetickou změnu školy i oboru při opakované volbě, v praxi se však tato změna často skutečně děje. Z výsledků retrospektivního výzkumu (n=1325), který se zaměřil na absolventy středních škol, vyplývá, že po třech letech od ukončení studia pracuje **44 % vyučených a dokonce 56 % maturantů v rozporu se svou**

původní představou. Jako důvody změny oboru absolventi nejčastěji uváděli, že ve svém oboru **nesehnali práci** (60 %), měli **nízký plat** (42 %), **ztratili zájem** o práci v oboru (40 %). Pro 32 % byly důvodem **nevyhovující pracovní podmínky a nezájem o práci v oboru** a 30 % uvedlo, že **obor není perspektivní** (Trhlíková, 2013b).

Prevence předčasného odchodu ze vzdělání

Změna oboru po dokončení vzdělání je však stále lepší variantou, v krajních případech může dojít i k předčasnému ukončení školy. Podle výzkumu Trhlíkové (2013c; n=270216) ve školním roce 2010/2011 například **předčasně ukončilo**, lépe řečeno zanechalo studia **38,2 %** studentů středních škol. K zanechání studia dochází podle výsledků výzkumu nejčastěji v prvním ročníku (9,2 %), následně počet předčasných ukončení klesá (Trhlíková, 2013c). Jako nejčastější důvody předčasného odchodu ze vzdělání uvedli respondenti výzkumu Trhlíkové (2012) **nezájem o školu, chybnou volbu oboru nebo školy a nezájem o vzdělání**. V jiném výzkumu Trhlíková (2013c) identifikuje další **významné faktory**, které přispívají k **předčasnému odchodu** ze vzdělání. Jsou to (Trhlíková, 2013c):

- nízké vzdělání a vzdělanostní aspirace rodičů;
- dlouhodobá nezaměstnanost;
- obtížná životní situace v rodině;
- sociální znevýhodnění rodiny a nedostatečné rodinné zázemí;
- nevyjasněnost vlastních životních cílů, priorit a hodnot;
- nízké pracovní návyky dospívajících a nedostatečné neuvědomění odpovědnosti za svá rozhodnutí.

Více o chybné volbě oboru informují výsledky výzkumu, který obsahoval 11 hloubkových rozhovorů. Žáci zde uváděli jako důvod předčasného odchodu ze školy špatnou volbu, byla to většinou **volba vynucená okolím**. Žáci si tedy sami nezvolili školu, ale nastoupili na tu, kterou jim vybrali rodiče, neboť údajně sami **na konci povinné školní docházky nevěděli**, kam by chtěli jít (Hloušková, 2014). Určitou roli mohou hrát i **vysoké ambice rodičů**, kteří rozhodli o oboru studia bez ohledu na schopnosti a studijní potenciál dítěte (Trhlíková, 2013c). Odchod je jednak projevem nespokojenosti se školou, kterou si jedinec sám nezvolil, tak vzdoru vůči rozhodnutí rodičů. Na obranu rodičů je však nutné dodat, že podle výsledků výzkumu Trhlíkové (2013c) je jedním z důvodů předčasných odchodů skutečnost, že mnozí žáci se **otázce volby povolání nevěnují dostatečně zodpovědně** a školu volí podle méně důležitých kritérií.

Jak již však bylo opakovaně zmíněno, volba školy, potažmo příčiny neuvážené volby a z toho plynoucích důsledků není pouze záležitostí dítěte a jeho nejbližšího sociálního okolí. Významnou roli hraje i škola. Na roli školy v tomto kontextu se zaměřil skotský výzkum, v rámci kterého byli respondenti dotazováni na hodnocení pomoci učitelů v rámci otázky předčasného odchodu ze vzdělání. Až **polovina oslovených žáků (55 %)** hodnotila **pomoc učitelů jako nedostatečnou**, 33 % uvedlo, že jim učitelé **nepomohli s řešením osobních problémů** a téměř polovina (47 %) hodnotila, že jim učitelé **nepomohli s výběrem dalšího vzdělání** (Anderson et al., 2004).

Na druhou stranu pozitivní je fakt, že studenti, kteří odejdou ze školy z těchto důvodů, většinou chtějí pokračovat ve studiu a hledají si školu podle vlastních zájmů a preferencí (Hloušková, 2014). Nejčastější **motivací k návratu** je uvědomění si **potřebnosti vzdělání** a snaha **zvýšit šanci na uplatnění** na trhu práce (Trhlíková, 2013c). Je tedy utěšující, že se dospívající ke studiu vrátili, ale možná byli zbytečně vystaveni negativní zkušenosti a určitým způsobem to mohlo zasáhnout i samotný vztah s rodiči. Nelze vyloučit ani pravděpodobnost neblahého vlivu na jedince samotného. **Následkem neuvážené volby** může být **rezignace, ztráta zdravého sebevědomí, pocity méněcennosti, ztráta zájmu o jakékoliv studium** a případně **inklinace k rizikovému chování** (Trhlíková, 2013c). Samozřejmě konkrétní prožití této situace a její následky jsou individuální a do procesu vstupuje mnoho dalších proměnných. V každém případě je na místě v rámci kariérového poradenství věnovat pozornost nejen žákům, ale i jejich rodičům. Je důležité, aby si všichni byli v procesu rozhodování jistí, měli dostatek informací a dítěti se dostalo adekvátní podpory a důvěry, že si dokáže vybrat samo a zodpovědně.

Na základě těchto výzkumných zjištění rozhodně nelze tvrdit, že fluktuace v oborech a předčasné odchody ze vzdělání jsou výsledkem nedostatečného kariérového poradenství v rámci profesní přípravy. Vstupuje sem mnoho faktorů jako vývoj jedince a potenciální změny preferencí a zájmů, proměňující se trh práce, jiné zastoupení profesí v různých regionech atp. V kariérovém poradenství však můžeme hledat jednu část systému prevence fluktuace a předčasných odchodů, neboť mimo jiné je úkolem kariérového poradenství informovat žáky o aktuální situaci na trhu práce a uplatnitelnosti jednotlivých profesí. Pokud tedy žák bude mít hned na začátku dostatek informací o tom, jaké profese jsou žádané, jak jsou finančně ohodnocené a jaká je přesná náplň práce, může jeho volba být zodpovědnější a svým způsobem pragmatičtější.

Pozitivní důsledky fungujícího kariérového poradenství na školách

V rámci prevence předčasných odchodů ze vzdělávání však není stěžejní pouze informační role školy, ale i ta podpůrná. Jak ukázaly výzkumy, žáci předčasně odcházející ze vzdělávání často pochází z rodin, které vzdělání a zájmy dítěte tolik nepodporují. Zde je právě místo právě pro školu, která může dítěti poskytnout pocit přijetí, zájmu, ocenění a pěstovat v něm vztah ke vzdělání. Zároveň by ale měla podpořit rodinu v participaci na profesní volbě svého dítěte a to nejenom u rodin nefunkčních, ale i u těch, které se o vzdělání svého dítěte aktivně zajímají.

Zvýšenou pozornost je však nutné věnovat i těm žákům, jejichž ambice neodpovídají jejich studijním možnostem. Kvalitní kariérové poradenství na základních školách by mělo zvažovat všechny tyto aspekty a pomoci žákovi najít adekvátní obor, který bude odpovídat jeho schopnostem, zájmům a poskytne mu uplatnění v oboru. Konkrétním krokem, jak toho dosáhnout, je například úzká spolupráce s jednotlivými středními školami. Žáci si touto cestou vytvoří reálnější představu o možnostech studia a napomůže to jejich lepší orientaci v nabídce středních škol. V případě technických oborů je možné, aby se žáci sami prakticky seznamovali s činností zdejších studentů a případně si ji sami vyzkoušeli (Trhlíková, 2013c).

Fungující kariérové poradenství však není pouze nástrojem dobré profesní volby, ale jak bylo zmíněno výše, i jedním z nástrojů prevence rizikového chování. Lze předpokládat, že pokud si dítě zvolí školu, která bude saturovat jeho zájmy, hodnoty a cíle, umožní stýkat se s vrstevníky podobného zaměření a obtížnost studia bude v zóně proximálního vývoje jedince, bude zde menší pravděpodobnost inklinace k rizikovému trávení volného času.

Tato práce předložila mnoho důkazů o významu kariérového poradenství na základních školách. Jak totiž ukázala rozsáhlá výzkumná data, kariérová volba, ať už byla provedena zodpovědně či ne, má rozsáhlé důsledky na studijní, profesní, osobní, současný i budoucí život jedince. Zároveň významně zasahuje i do celého systému trhu práce, čímž prakticky utváří a ovlivňuje ekonomiku celého státu. Je tedy nepopíratelné, že kariérové poradenství pro žáky ukončující základní školu je v zájmu nejenom žáka samotného, rodičů nebo školy, ale i celé společnosti. Je tedy na místě dále se věnovat výzkumu a rozvoji kariérového poradenství v rámci základního školství.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

5. VÝZKUMNÝ PROJEKT

5.1 Cíle výzkumného projektu

V kapitolách teoretické části diplomové práce byl opakovaně zdůrazňován význam kariérového poradenství na základních školách pro zodpovědnou kariérovou volbu žáka. Výsledky výzkumů rovněž ukazují, že kvalitní kariérové poradenství může přispět ke kariérové volbě, která bude kompromisem mezi zájmy jedince a požadavky trhu práce. Dlouhodobé a systematicky vedené kariérové poradenství na základních školách vede žáky k seznámení se s pracovní činností a trhem práce obecně, k uvědomění si vlastních zájmů, motivace a předpokladů pro další studium či profesi a k zodpovědnosti za své rozhodování o profesní dráze. V neposlední řadě, jak bylo již zmíněno, je kariérové poradenství důležitým preventivním činitelem případných budoucích vzdělávacích či profesních selhání.

Podoba kariérového poradenství na základních školách je v první řadě věcí legislativy, která určuje jeho rozsah i obsah. Konkrétní forma a náplň kariérového poradenství je pak v kompetenci dané školy, přesněji ředitelů škol. Kariérové poradenství na základních školách je poskytováno výchovnými poradci ve spolupráci s dalšími pedagogy, zejména třídními učiteli. V teoretické části práce byl opakovaně zdůrazňován význam kariérového poradenství. Byla předložena řada důkazů získaných z výsledků tuzemských i zahraničních výzkumů. Výsledky výzkumů sice prokázaly, že kvalitní kariérové poradenství může mít širokou škálu pozitivních důsledků, zároveň ale upozornily na to, že význam kariérového poradenství na základních školách je žáky stále podceňován. Proto se empirická část této diplomové práce zaměřuje na otázku kariérového poradenství na základních školách a hodnocení jeho významu žáky.

Cílem výzkumu je zmapovat, jaké informační zdroje v kontextu volby střední školy jsou pro žáky základních škol důležité, jaký význam přiřkládají svému sociálnímu okolí a zejména jakou roli při volbě střední školy hraje právě základní škola. V teoretické části diplomové práce bylo také zmíněno, že pro rozvoj kariérového poradenství je nutné naslouchat jak žákům a jejich potřebám, tak i potřebám a hodnocením výchovných poradců. Kromě zmapování pohledu žáků si tak následující výzkum klade za cíl zmapovat i pohled samotných výchovných poradců a tyto dva pohledy následně porovnat. Pro naplnění těchto

cílů byl zvolen kombinovaný způsob sběru dat a to dotazník pro žáky devátých ročníků a rozhovor s výchovným poradcem působícím na dané škole. Tyto dvě metody sběru dat byly zvoleny proto, že právě kombinací dvou různých výzkumných metod a spojením pohledů obou stran zapojených v kariérovém poradenství lze získat celistvý obraz kariérového poradenství na základních školách. Pro přehlednost budou výzkumné cíle zmíněny zvlášť pro kvantitativní a kvalitativní část výzkumu.

Kvantitativní část: dotazník pro žáky

Cílem kvantitativní části výzkumu je zmapovat, jaký význam přisuzují žáci devátých ročníků základní škole a jejím pracovníkům při vlastní volbě střední školy.

Výzkumná otázka č. 1: Jaký význam přisuzují žáci devátých ročníků škole a jejím pracovníkům při vlastní volbě střední školy?

Výzkumná otázka č. 2: Jaké informace hodnotí žáci jako nejpřínosnější pro volbu střední školy a jaké informace by ještě potřebovali?

Výzkumná otázka č. 3: Z jakých zdrojů žáci devátých ročníků získávají potřebné informace?

Výzkumná otázka č. 4: Mají žáci konkrétní představu o vzdělávací přípravě na své budoucí zaměstnání?

Výzkumná otázka č. 5: Jaká je úroveň kompetencí významných pro volbu povolání u žáků devátých ročníků a v jaké míře se na jejich rozvoji podílela základní škola?

Výzkumná otázka č. 6: Jaký význam ve volbě střední školy přisuzují žáci devátých ročníků základní škole?

Kvalitativní část: rozhovor s výchovnými poradci

Cílem kvalitativní části výzkumu je zmapovat úroveň kariérového poradenství na školách z pohledu výchovných poradců.

Výzkumná otázka č. 7: Jak konkrétně vypadá kariérové poradenství na zapojených základních školách?

Výzkumná otázka č. 8: Jak je v rámci kariérového poradenství pracováno se žáky a nakolik ho žáci samotní vyhledávají?

Výzkumná otázka č. 9: Do jaké míry v otázce volby povolání spolupracují se školou rodiče žáků a jak tato spolupráce vypadá?

Výzkumná otázka č. 10: Jak hodnotí výchovní poradci kariérové poradenství na jejich základní škole a kde vidí jeho hlavní přínos, limity, co se podle nich daří a co kde vidí prostor pro zlepšení?

Společným cílem pro obě části výzkumu je porovnat hodnocení významu kariérového poradenství na základní škole obou zúčastněných stran a identifikovat místa, kde se shodují a kde se naopak jejich pohledy liší.

Data získaná výzkumným šetřením doplní poznatky z předchozích výzkumů. Kvalitativní částí práce zároveň práce přispěje k rozšíření pohledu na kariérové poradenství a ukáže, jak reálně vypadá kariérové poradenství na několika zapojených základních školách. Práce si klade za cíl nejenom zprostředkovat strohé hodnocení významu kariérového poradenství, ale také odhalit aktuální praxi. Jedním z cílů celé diplomové práce totiž je, aby sloužila jako edukační a podpůrný materiál, ve kterém mohou výchovní poradci a další odborníci najít inspiraci pro jejich vlastní praxi.

5.2 Aplikované metody

Vzhledem k cíli výzkumu byly zvoleny dvě oddělené metody sběru dat. První část výzkumu je kvantitativní a sběr dat byl zajištěn pomocí **dotazníku pro žáky devátých ročníků** (příloha č. 1). Druhá část výzkumu je kvalitativní a pro sběr dat byly zvoleny **polostrukurované rozhovory** (příloha č. 2) s výchovnými poradci působícími na stejné škole, na které byla sbírána kvantitativní data. Vzhledem k tomu, že ve vybraném okrese (Ústí nad Orlicí, viz kap. 5.3) nebyla dosud úroveň kariérového poradenství na základních školách testována, je v obou případech **výzkum mapující (deskriptivní)**.

5.2.1 Dotazník pro žáky

Pro účely výzkumu byl vytvořen nový dotazník z části inspirovaný dotazníky z již proběhlých výzkumů. Ty se zaměřovaly spíše na samotnou volbu povolání a jeden okruh faktorů, které na ni mají vliv. Chyběly tu další aspekty, kterým by se mělo kariérové poradenství věnovat, jako například rozvíjení dovedností důležitých pro zodpovědnou volbu a pro úspěch v další vzdělávací i profesní dráze. Položky současného dotazníku vycházejí z různých předchozích dotazníků. V kombinaci s otevřenými otázkami by dotazník měl přinést bližší poznání kariérového poradenství na základních školách očima žáků. Zároveň byl dotazník ještě doplněn otázkami právě na výše zmíněné kompetence. Ty byly vybrány na základě studia legislativních materiálů, které určují, jaké kompetence žáka by mělo kariérové poradenství na základní škole rozvíjet.

Tvorba dotazníku

Konkrétní podoba položek prošla vývojem tvorby. Nejdříve bylo sestaveno několik položek na základě studia literatury a předešlých výzkumů. Tyto položky byly následně předloženy třem osobám v rámci diplomového semináře (2 studentky, 1 vyučující), které hodnotily srozumitelnost otázek, přehlednost dotazníku, logiku řazení otázek a způsob zodpovídání otázek. Na základě jejich podnětů byla zpracována **pilotní verze dotazníku**, která obsahovala 16 otázek (jedna otázka na identifikační údaje, 7 otázek s vícenásobnou volbou, 6 otázek s jedinou volbou a jedna otázka otevřená). Ke všem uzavřeným otázkám byla přiřazena čtyřstupňová škála, ze které respondenti vybírali nejvhodnější odpověď.

Tato verze dotazníku byla předložena žákům jednoho devátého ročníku základní školy (n=17). Cílem této pilotní administrace bylo ověřit, zda žáci rozumí zadaným instrukcím a položkám v dotazníku, zda je pro žáky dotazník přehledný a rozumí všem použitým pojmům. Rovněž zjistit, kolik času žáci potřebují na vyplnění dotazníku. Žákům byl dotazník zadán s takovými instrukcemi, jaké byly později předávány i respondentům výzkumu. Navíc byli žáci seznámeni s faktem, že se jedná o pilotní verzi dotazníku a byli požádáni, aby se zaměřili i na srozumitelnost položek. Po vyplnění byli žáci dotázáni na celkovou srozumitelnost dotazníků, instrukcí a byli vyzváni, aby sdíleli svůj názor na předložený dotazník. Žáci hodnotili dotazník jako srozumitelný a upozornili na několik chyb v dotazníku. Na základě podnětů od žáků byly v dotazníku upraveny textové chyby a vynechány některé možnosti odpovědí, kterým žáci nerozuměli nebo se ukázaly jako nevýznamné pro téma výzkumu. Vynechána byla např. možnost volit školního metodika prevence jako významnou osobu

v rámci kariérového poradenství. Jednak žáky tato možnost mátlá, jednak ani v legislativě ani předchozích výzkumech nebyl školní metodik prevence zmiňován jako významná osoba v kariérovém poradenství. V poslední fázi byl dotazník opětovně konzultován a rozšířen o zmíněné **sebehodnotící otázky**, které se zaměřují na kompetence důležité při volbě povolání.

Položky dotazníku

Konečná forma dotazníku použitá pro výzkum obsahuje **26 otázek**. V úvodu je žákovi vysvětlen účel dotazníku a žák je ujistěn o anonymitě poskytnutých dat. V první otázce žáci vyplňují **obecné identifikační údaje**. Podrobná znalost demografických údajů však nebyla pro účel výzkumu vyhodnocena jako stěžejní, proto dotazník obsahuje pouze otázku na pohlaví a sídlo školy, které sloužilo spíše k pozdějšímu rozřazení dat. Dále dotazník zahrnuje **21 uzavřených otázek**, z toho je **7 otázek s vícenásobnou volbou** a **14 otázek s jedinou volbou**. Stejně jako v pilotní verzi dotazníku byla ke všem uzavřeným otázkám přiřazena **čtyřstupňová škála** (určitě ano – spíše ano – spíše ne – určitě ne). Vzhledem k různému typu použitých otázek je u každé otázky přesně vysvětleno, jakým způsobem na ni má žák odpovídat. Jako příklad je uvedena podoba jedné položky s mnohonásobnou volbou a jedné s jedinou volbou:

Kdo všechno ovlivnil TVOJI VOLBU střední školy? (vhodné zaškrtni X – vyjádři se ke všem položkám)

Máš NYNÍ dostatek informací pro rozhodování o volbě střední školy/o tvé profesní budoucnosti? (vhodné zaškrtni X)

Dotazník dále obsahuje **4 otevřené otázky**. Jako příklad je uvedena ukázka jedné otevřené otázky:

Co a kdo ti nejvíce pomohlo při rozhodování o budoucí střední škole? (prosím vypiš – stručně, konkrétně)

Tematické okruhy dotazníku

Všechny položky dotazníku lze rozřadit do **šesti tematických částí**, které prakticky odpovídají výše uvedeným výzkumným otázkám:

- zhodnocení významu jednotlivých osob a zdrojů pro kariérní volbu žáka;
- význam školy a využívání služeb kariérového poradenství;
- informace důležité pro kariérní volbu;
- představa o vybrané profesi a trhu práce;
- kompetence důležité pro kariérní volbu;
- subjektivní zhodnocení významu školy.

5.2.2 Rozhovor s výchovnými poradci

Jak bylo popsáno výše, dalším cílem výzkumu je získat podrobné informace o fungování kariérového poradenství na zapojených základních školách. Z tohoto důvodu bylo dotazníkové šetření doplněno o rozhovory s výchovnými poradci. Jako metoda sběru dat byl zvolen **polostrukturovaný face-to-face rozhovor**.

Způsob sestavování otázek pro polostrukturovaný rozhovor

Otázky pro rozhovor byly opět inspirovány předchozími výzkumy. V první fázi byl sestaven seznam 25 otázek, který reflektoval témata řešená v minulých výzkumech a výzkumný záměr současného výzkumu. Tento seznam byl opět konzultován v rámci diplomového semináře. Z těchto konzultací vyvstaly další otázky a témata pro rozhovory a některá byla naopak vynechána. Vynechány byly například demografické otázky, zaměřené na věk a specializační studium. Důvodem bylo očekávání malého výzkumného vzorku, který by znemožnil tato data zobecnit. Následně byly tyto otázky porovnávány s otázkami dotazníku pro žáky a upravovány tak, aby bylo možné výsledky obou výzkumů porovnat, propojit a získat tak ucelený pohled na kariérové poradenství na dané základní škole. Nakonec byl sestaven seznam **20 otázek**, který byl použit jako podklad pro osobní rozhovory s výchovnými poradci. Pevně dané otázky pak byly v rozhovorech doplňovány dalšími na základě podnětů ze samotného rozhovoru.

Tematické okruhy polostrukturovaného rozhovoru

Stejně jako v dotazníku pro žáky byly otázky rozřazeny do **pěti nadřazených kategorií**. Zmíněné kategorie opět odpovídají výzkumným otázkám:

- **funkce** – jak dlouho respondent zastává funkci výchovného poradce, jaké má další funkce a kolik času věnuje přímo kariérovému poradenství;
- **náplň práce** – co všechno v rámci kariérového poradenství výchovný poradce dělá, s kým spolupracuje a jak se podílí na výuce vzdělávacího programu Člověk a svět práce;
- **materiální zázemí** – jaké zázemí pro svou práci má ve škole, kde získává informace a jak je předává žákům;
- **žáci a rodiče** – jak žáci využívají služeb kariérového poradenství a jak probíhá spolupráce s rodiči;
- **zhodnocení** – jak hodnotí význam kariérového poradenství pro žáka, jaké vidí limity, kde je prostor pro zlepšování a co se jim daří.

5.3 Realizace dotazníkového šetření a polostrukturovaných rozhovorů

V této kapitole je popsán celý proces realizace výzkumu od výběru respondentů a složení výběrového souboru, přes sběr dat až po způsob administrace jednotlivých metod použitých ve výzkumu a způsobu vyhodnocení dat.

5.3.1 Výběr souboru respondentů

Výběr respondentů pro výzkumný vzorek probíhal **nenáhodně ve dvou krocích**. Nejdříve byl použit **kriteriální výběr** a následně **příležitostný výběr** (Ferjenčík, 2010). V rámci kriteriálního výběru byla zvolena cílová populace. Tou byli žáci devátých ročníků, kteří navštěvují základní školy v okrese **Ústí nad Orlicí** a výchovní poradci působící na těchto školách. Tento okres byl zvolen ze dvou důvodů. Zaprvé žádný z předchozích tuzemských výzkumů nezahrnoval tuto oblast. Okres Ústí nad Orlicí je průmyslovou oblastí. Po okresu Pardubice má druhou nejrozsáhlejší průmyslovou základnu a největší objem produkce připadá na elektrotechniku, výrobu strojů, zařízení a dopravních prostředků (ČSÚ, 2017a). Silné zaměření na průmysl a strojírenství v tomto okrese vytvořilo předpoklad, že tato skutečnost bude mít určitý vliv na podobu kariérového poradenství na místních základních školách. Zadruhé autorka diplomové práce pochází právě z tohoto okresu, a jelikož zde chce pracovat v oblasti školství, chtěla se sama seznámit s praxí kariérového poradenství v tomto okrese.

V okrese Ústí nad Orlicí se nachází **115 obcí a 138 038 obyvatel** (ČSÚ, 2017b). V okrese Ústí nad Orlicí je celkově **82 základních škol** (ČSÚ, 2016). Na základě statistických informací byla provedena rešerše, jejímž cílem bylo vytipovat základní školy, které mají jak první, tak druhý stupeň. Těmto kritériím odpovídá v okrese Ústí nad Orlicí **31 základních škol**. Na webových stránkách vybraných škol byly vyhledány kontakty na ředitele škol a výchovné poradce, kteří byli následně osloveni prostřednictvím e-mailu. Na základě stanovených kritérií byli osloveni ředitelé všech 31 základních škol s žádostí o spolupráci. Školám byla zaslána žádost o účast ve výzkumu spolu s vysvětlením obsahu a účelu výzkumu. Zároveň školy byly upozorněny na to, že podmínkou participace na výzkumu je účast jak žáků, tak výchovných poradců. Po prvním oslovení projevily zájem pouze **3 školy**. Proto byly e-maily zaslány opětovně s odstupem jednoho měsíce, tentokrát přímo výchovným poradcům. Na to odpovědělo dalších **6 základních škol**. Dvě školy odstoupily ze spolupráce již v průběhu e-mailové komunikace. Celkově se tedy výzkumu zúčastnilo **13 tříd a 7 výchovných poradců ze 7 základních škol z různých měst a obcí orlickoústeckého okresu**.

5.3.2 Soubor respondentů

Kvantitativní část výzkumu

Výběrový vzorek pro kvantitativní výzkum byl tvořen **219 žáky** devátých ročníků z vybraných základních škol. Dva respondenti odmítli vyplnit daný dotazník. Dotazník byl zadáván osobně autorkou diplomové práce, takže ze zadaných dotazníků se ke zpracování vrátily všechny. Tímto byla splněna podmínka požadované návratnosti, která je podle Gavory (2010) minimálně 75 %. Šest dotazníků bylo vyřazeno během zpracovávání dat z důvodu neúplného vyplnění.

Výzkumný soubor nakonec čítá **211 jedinců**, z toho je **97 (46 %) mužů a 114 (54 %) žen**. Ze zařazených 7 škol byly **4 městské a 3 vesnické**. Přesné rozložení respondentů ukazuje přiložená tabulka (tabulka č. 6.1)

	počet škol	počet tříd	muži	ženy	celkem	procentuální četnost
město s rozšířenou působností	3	7	50	67	117	55
město	1	3	27	32	59	28
vesnice	3	3	20	15	35	17
celkem	7	13	97	114	211	100

Tabulka 5.1 – Rozložení respondentů podle sídla základní školy

Kvalitativní část výzkumu

Výzkumný soubor pro kvalitativní část výzkumu tvořilo **7 výchovných poradců**, z toho bylo **5 mužů a 2 ženy**. Z provedených rozhovorů bylo zjištěno, že oslovení výchovní poradci měli v průměru **26 let pedagogické praxe** (SD = 7,96) a jako **výchovní poradci** pracovali v průměru **12 let** (SD = 6,24). Oslovení výchovní poradci měli v průměru k funkci výchovného poradce ještě **další dvě přidružené funkce** (SD = 0,70). Všichni zmínění výchovní poradci spolu s vykonáváním této funkce na dané základní škole učí. Tři navíc vykonávají funkci zástupce ředitele, jeden výchovný poradce je zároveň ředitelem a jedna výchovná poradkyně má i funkci školního metodika prevence.

Reprezentativnost

Vzhledem ke zvolenému nenáhodnému typu výběru při sestavování výzkumného vzorku pro kvantitativní výzkum není možné považovat výzkumný soubor za reprezentativní. Dále nebylo možné získat údaje o počtu absolventů základních škol v okrese Ústí nad Orlicí, aby bylo možné určit procentuální poměr výběrového a základního souboru a dle toho určit reprezentativnost. Procentuální zastoupení škol, které se nachází ve městě a na vesnici, bylo ve výběrovém a základním souboru rovněž značně rozdílné. Tyto důkazy ukazují, že výběrový soubor kvantitativní části výzkumu není reprezentativní. Naopak lze výběrový soubor označit jako selektivní nebo zaujatý (Johnson & Christensen, 2012).

Výběrový soubor kvalitativní části výzkumu tvoří 23 % základního souboru výchovných poradců v okrese Ústí nad Orlicí, což podle Johnsona a Christensena (2012) není pro reprezentativnost dostačující. Zároveň výběrový soubor je velmi malý a procentuální zastoupení mužů a žen mezi výchovnými poradci v základním souboru je prakticky opačný procentuálnímu zastoupení ve výběrovém souboru (ZS: 73 % žen a 27 % mužů; VS: 71 % mužů a 29 % žen). Ani výběrový soubor kvalitativního výzkumu tedy nelze označit za reprezentativní. Z důvodu nereprezentativnosti vzorku nelze zjištěné výsledky zobecňovat na celou populaci. Výsledky jsou spíše doplněním již provedených výzkumů a mohou být inspirací pro další výzkumná šetření.

5.3.3 Sběr dat a administrace

Sběr dat

Sběr dat probíhal v horizontu čtyř měsíců. Na začátku ledna 2017 byly do škol zaslány e-maily s představením výzkumu a žádostí o spolupráci. V případě kladné odpovědi byly škole zaslány podrobné informace a informované souhlasy pro žáky s žádostí o vyplnění (příloha č. 3). Data byla sbírána od února do dubna (šk. rok 2016/2017). Tedy v období před konáním přijímacích zkoušek na střední školy. Zároveň v období, kdy už žáci měli většinou podané závazné přihlášky na střední školy, nebo měli minimálně výběr školy ujasněný. Do této doby by mělo být žákům poskytnuto dostatečné kariérové poradenství a žáci tak teoreticky měli mít dostatek podkladů k vyplnění předloženého dotazníku.

Administrace kvantitativní části výzkumu

Administrace dotazníků probíhala hromadně v rámci jedné vyučovací hodiny. Dotazník byl vždy zadáván osobně autorkou diplomové práce. Tento postup byl zvolen jednak proto, aby všichni žáci dostali stejné instrukce a měli tak stejné podmínky při vyplňování dotazníku a jednak proto, aby byla zajištěna co nejvyšší návratnost zadaných dotazníků. Dotazníky byly zadávány formou tužka papír. Na začátku se žákům nejdříve představila autorka výzkumu. Autorka totiž nechtěla před žáky vystupovat zcela anonymně a chtěla, aby žáci chápali význam dotazníků a zvýšila jejich motivaci pro jeho pečlivé vyplnění. Poté bylo žákům představeno téma výzkumu a objasněn význam dotazníku. Byly jim předány informace o anonymitě dat a možnosti z výzkumu kdykoliv odstoupit. V tomto kontextu bylo zdůrazněno, že první identifikační otázka, která se ptá na pohlaví, školu, třídu a obec je zařazena pouze za účelem rozřazení dotazníků při následném vyhodnocování. Před začátkem samotného vyplňování každá třída dostala přesné instrukce o typu otázek a způsobu jejich vyplňování. Všechny typy otázek a způsoby vyplňování byly žákům názorně ukázány. Poté dostali prostor pro dotazy, byli upozorněni na možnost ptát se i v průběhu vyplňování a následně byli požádáni o vyplnění dotazníku. Na závěr byli respondenti instruováni, aby se snažili vyplnit všechny otázky dotazníku. Vyplnění dotazníku žákům zabralo průměrně **15-30 minut**.

Po odevzdání dotazníku byla žákům nabídnuta možnost ptát se na studium psychologie, pokud je tento obor zajímavý a chtěli by ho třeba v budoucnosti studovat. Této možnosti žáci spíše nevyužívali, ale byli i třídy, které se aktivně ptaly a téma je zajímavé.

Administrace kvalitativní části výzkumu

Rozhovor s výchovnými poradci probíhal zpravidla po sebrání dotazníkových dat ve třídách. Rozhovor vedla přímo autorka diplomové práce. Výchovní poradci byli v úvodu seznámeni s účelem výzkumu a s anonymitou dat. Rozhovor byl zaznamenáván administrátorkou písemně přímo v průběhu rozhovoru a k tomu byla pořízena ještě zvuková nahrávka. S touto skutečností byli respondenti seznámeni v úvodu rozhovoru a byli požádáni o výslovný souhlas s tím, že z nahrávky bude pořízen doslovný přepis za účelem vyhodnocení získaných dat. Přepisy jednotlivých rozhovorů jsou součástí přílohy (příloha č. 4 – 10). Následně byly poradcům představeny oblasti, které rozhovor obsahuje a bylo přiblíženo, o čem se bude v rámci rozhovoru hovořit. Cílem tohoto obsáhlého úvodu bylo poradcům dostatečně přiblížit význam a průběh rozhovoru, aby byly co možná nejrychleji odbourány nejistoty a bylo možné vést otevřený rozhovor. Jak již bylo zmíněno výše, byly stanovené otázky doplňovány dle aktuálních podnětů, proto je časová dotace značně individuální. Většinou se však rozhovor pohyboval **od 30 do 50 minut**.

Za účast ve výzkumu byly škole přislíbeny výsledky z výzkumného šetření, které bylo provedeno na jejich škole a srovnání s výsledky ostatních škol zapojených ve výzkumu. Se školami bylo domluveno, že zpráva z výzkumného šetření jim bude zaslána na příslušnou e-mailovou adresu po kompletním zpracování dat v rámci empirické části diplomové práce. Souhrnné zprávy budou školám zaslány v průběhu června 2017, aby případně mohli výchovní poradci výsledky výzkumných zjištění využít pro kariérové poradenství následující školní rok.

5.3.4 Analýza dat

Kvantitativní část výzkumu

Data kvantitativní části výzkumu byla zpracovávána v programu MS Excel 2003. V dotazníku je použito několik typů otázek, což se projevilo i na různém způsobu vyhodnocování. U všech uzavřených otázek byly nejdříve vypočítány **relativní četnosti**. U škálových otázek respondenti vybírali z možností *určitě ano*, *spíše ano*, *spíše ne* a *určitě ne*. Tyto odpovědi byly následně skórovány: určitě ano – 4 body, spíše ano – 3 body, spíše ne – 2 body a určitě ne – 1 bod. V případě, že byla použita dichotomická škála (ano-ne), byly odpovědi skórovány 2 pro ano a 1 pro ne. Ze vzniklých hrubých skóre byla následně opět

vypočítána relativní četnost a u otázek, kde bylo cílem zjistit pořadí jednotlivých položek, byl vypočítán **aritmetický průměr** vyjadřující **koeficient hodnocení**.

Čím je hodnota koeficientu vyšší, tím vyšší je významnější daná položka. Nejnížší hodnota, kterou může koeficient nabýt, je 1, což znamená, že daná položka je ze všech nabízených nejméně významná. Nejvyšší hodnotou, kterou může koeficient dosáhnout, je 4. V druhém případě je položka podle hodnocení žáků velmi významná. U dichotomické škály je nejnižší hodnotou koeficientu 1 a nejvyšší 2. Stejný postup zpracování dat použili ve svém výzkumu Hlad'o a Drahoňovská (2012), s tím rozdílem, že použili třístupňovou škálu a odpovědi skórovali v opačném pořadí (velký vliv – 1 bod, malý vliv – 2 body, žádný vliv – 3 body). Autorka této diplomové práce se však častěji setkala s výše použitým skórováním, kdy nejvíce bodů náleží nejkladnější odpovědi, proto ho použila i v tomto výzkumu.

Otevřené otázky byly zpracovány metodou **vytváření trsů**. Stejná metoda byla použita při zpracování dat z rozhovorů, proto bude blíže popsána níže. Kvantitativní a kvalitativní zpracování dat bylo v případě dotazníkového šetření tohoto výzkumu **kombinováno simultánně** podle schématu **QUAN + qual**. To znamená, že kvalitativní výroky ve výzkumu doplňují kvantitativní analýzu a přinášejí informace, které by nebylo možné kvantitativně zachytit (Hendl, 2006).

Kvalitativní část výzkumu

Pro zvolený mapující kvalitativní výzkum byla jako metoda analýzy dat zvolena **metoda vytváření trsů**. Tato metoda slouží k seskupení a konceptualizaci získaných výroků do skupin dle určité podobnosti či překryvu. Tímto procesem vznikají obecnější, induktivně zformované kategorie (Miovský, 2006).

Během analýzy kvalitativních dat vznikly **tři úrovně trsů**. V první fázi byly vytvořeny hlavní čtyři trsy podle stanovených výzkumných otázek. V rámci těchto trsů byla následně identifikována základní témata odpovídající tematickým okruhům dotazníku (viz kap. 5.2.2), která vytváří druhou úroveň. Tyto tematické okruhy naplňují různé otázky z rozhovoru. V případě, že se v daném tematickém okruhu objevilo více druhů informací, byly rozřazeny trsy v třetí úrovni., které zastupují již konkrétní jevy. Ve výzkumné zprávě (kap. č. 7 Analýza kvalitativních dat) trsy první úrovně odpovídají názvům kapitol, trsy druhé úrovně jsou označeny podtržením a třetí úroveň trsů je označena tučně.

V rámci analýzy dat je vždy uvedena sumarizace, kterou doplňují citace výroků výchovných poradců z rozhovorů. Pro citace byly vybírány výroky, které buď vhodně shrnují výzkumná zjištění, nebo přinášejí zajímavou informaci, či postoj k danému tématu.

6. ANALÝZA KVANTITATIVNÍCH DAT

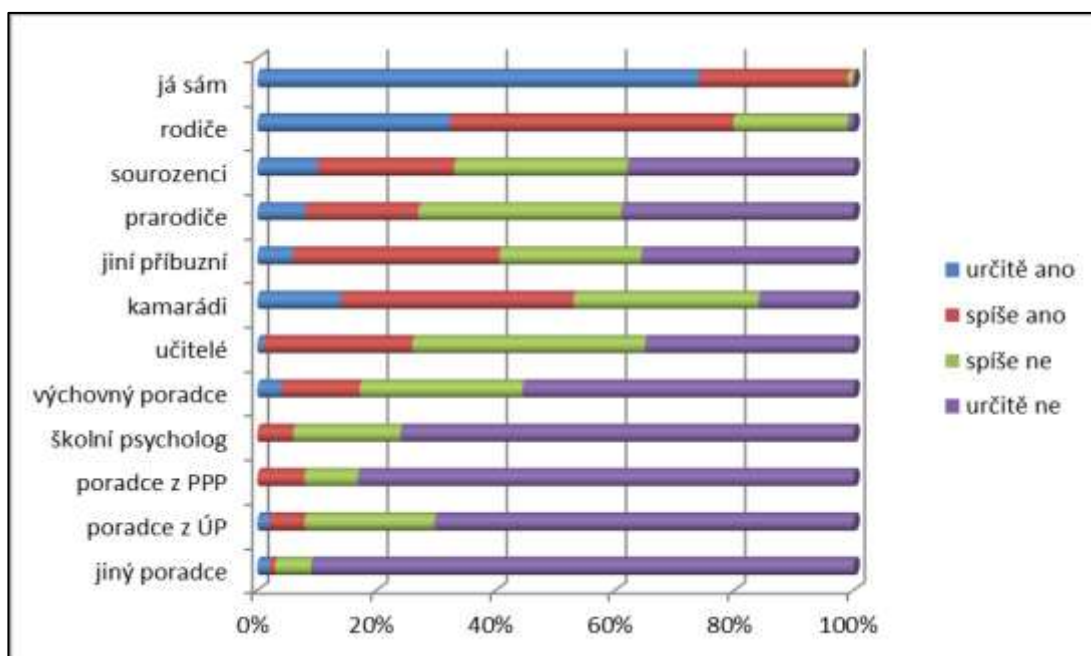
Na základě stanovených výzkumných otázek byla provedena statistická analýza dat získaných z dotazníků. Výsledky v této kapitole jsou prezentovány postupně podle stanovených výzkumných otázek.

6.1 Význam sociálního okolí žáka pro jeho rozhodování o volbě střední školy a role základní školy při volbě střední školy

První výzkumná otázka se zabývá mírou významu jednotlivých osob ze sociálního okolí žáka pro jeho volbu střední školy. Data pro tuto výzkumnou otázku byla čerpána ze pěti uzavřených otázek dotazníku (ot. č. 2, 5, 6, 7, 8 – viz příloha č. 1). Doplnující informace byly získány z kvalitativních výpovědí žáků v otevřené otázce (ot. č. 4), kde se žáci mohli bez omezení vyjádřit k tomu, kdo nebo co jim nejvíce pomohlo při rozhodování o budoucí střední škole.

Jako první byla žákům položena škálová otázka (viz 6.3.4 Vyhodnocení dat) „*Kdo všechno ovlivnil tvoji volbu střední školy?*“, která zjišťuje význam jednotlivých osob pro volbu střední školy z pohledu žáků základních škol zapojených ve výzkumném šetření.

Odpovědi žáků přehledně zachycuje graf č. 6.1 (tabulky ke všem předloženým grafům jsou obsaženy v příloze č. 11, část 1).

Graf 6.1 Míra vlivu jednotlivých sociálních zdrojů na volbu střední školy pohledem žáků základních škol

Žák sám

Výsledky dotazníkového šetření ukazují, že největší vliv na výběr střední školy přisuzují žáci **sami sobě (koef. 3,66)**. Žáci základních škol se v 73 % domnívají, že svoji volbu určitě ovlivnili oni sami. Čtvrtina žáků volila odpověď *spíše ano* a pouze 1% žáků (v absolutním vyjádření jde o 3 respondenty) uvádí, že svou volbu střední školy spíše neovlivnili. Co přesně u sebe hodnotí žáci jako významné pro volbu střední školy, ukázala čtvrtá otázka (přepis odpovědí žáků viz příloha č. 12, část 1). Odpovědi žáků lze rozdělit do následujících kategorií: **zájmy žáků, znalost vlastních předpokladů, vztah k oboru a přání**. Zbylé odpovědi byly zařazeny do kategorie **náhodné**.

Nejčastěji žáci uvádějí právě své zájmy a záliby v činnostech, které budou vykonávat v budoucí profesi. Mimo zájmy jsou pro žáky důležité i **zážitky a vlastní zkušenosti**.

Druhou nejpočetnější kategorií jsou vlastní předpoklady. V této kategorii jsou zařazeny takové odpovědi jako: **vlastnosti, zvědavost, talent, postoje, cílevědomost a vlastní vůle, dovednosti a schopnosti**.

V souvislosti s oborem je pro žáky důležité, aby je střední škola a studovaný obor bavily.

Přání žáků pak souvisí jak se studiem na střední škole, tak i s dalším studiem a pracovním uplatněním. Střední škola je tudíž vybírána podle toho, jak žáka připraví na další vzdělávání nebo vybranou profesi. Jeden z respondentů, který se rozhodl pro umělecké zaměření, uvedl následující přání:

„touha vyjádřit své psychické rozpoložení (emoce)“

Kategorie náhodné obsahuje odpovědi, které nevysvětlují konkrétně, jaké faktory byly pro volbu důležité:

„...po čase jsem zjistil, co chci dělat bez ohledu na budoucnost...“

„tak mě to napadlo a zalíbilo se mi to“

„vím, že chci studovat na vysoké škole, ale ještě nevím co, tak jsem si vybrala všeobecné gymnázium“

Rodiče

Druhým nejvýznamnějším sociálním zdrojem při volbě povolání jsou pro žáky základních škol **rodiče (koef. 2,88)**. Volbu střední školy určitě ovlivnili rodiče u 32 % žáků a spíše ji ovlivnili u 47 % žáků z výzkumného vzorku. Naproti tomu 19 % žáků zapojených základních škol okresu Ústí nad Orlicí hodnotí, že rodiče spíše neměli vliv na jejich volbu střední školy a 8 respondentů sdělilo, že rodiče určitě neměli vliv na jejich volbu. Z obou

rodičů jsou v otevřené otázce zmiňovány častěji matky. Zajímavým poznatkem rovněž je, že oproti chlapcům, kteří zmiňují rodiče obou pohlaví (ačkoliv otce více), dívky zmiňují výhradně matky.

Nejčastěji žáci oceňují, že jim rodiče dávali rady a pomohli jim, protože je dobře znají. Význam rodičů byl popisován žáky například takto:

„pomohli mi rodiče, protože jsem neměl představu, o jaký obor mám zájem“

„rodiče mi řekli, že tahle škola je výborná příprava na vysokou školu“

„rodiče mi umožnili všechny cesty na burzy škol a dny otevřených dveří“

Kamarádi

Za rodiči se jako třetí nejvýznamnější zdroj umístili **kamarádi (koef. 2,09)**. Nejvíce žáků (39 %) volilo v případě kamarádů odpověď spíše ano. Podle 31 % respondentů kamarádi jejich volbu střední školy spíše neovlivnili a 14 % žáků se domnívá, že jejich volbu kamarádi určitě ovlivnili. I ve zmíněné otevřené otázce jsou kamarádi zmiňováni jako třetí nejvýznamnější zdroj. Zde žáci uvádějí, že jejich volbu ovlivnili, buď kamarádi obecně, kamarádi, co studují na dané střední škole a předali žákovi nějaké informace, nebo kamarádi z různých zájmových kroužků. Kamarády jako významné osoby pro volby povolání častěji zmiňují dívky.

Další sociální zdroje

Další sociální zdroje mají na rozhodování žáků o volbě střední školy menší vliv. Konkrétně pracovníci školy (v dotazníku definovaní jako **učitelé**) se umístili až na pátém místě (**koef. 1,59**) za **jinými příbuznými (koef. 1,64)**. Samotní **výchovní poradci** se v hodnocení žáků umístili až za **sourozenci (koef. 1,53)** a **prarodiči (koef. 1,49)** na **osmém místě (koef. 1,29)**. Stejně jako u rodičů, zmiňují dívky u prarodičů i jiných příbuzných výhradně ženské vzory. Chlapci opět zmiňují osoby obou pohlaví, přičemž převládají muži. Nejvíce se to projevilo u sourozenců, kde mnoho chlapců vidí vzor ve svém bratrovi, který buď studuje danou střední školu, nebo pracuje v oboru, který si vybral i samotný žák.

„pomohl mi bratr, protože dělá funkci v nejmenované firmě a tato funkce má budoucnost, proto bych to chtěl studovat“

Jak ukázaly výpovědi žáků, význam lidí ze širšího okolí žáka tkví často v tom, že dělají žákem vybrané povolání, a tím jsou pro něj vzorem. Jako další osoby byli zmíněni **přátelé rodičů a vedoucí kroužků**. Zajímavá byla také zmínka o tom, že jednomu žákovi pomohl zájem zaměstnavatelů v daném povolání.

Z dalších poradců byl jako nejvýznamnější hodnocen **poradce z informačního a poradenského střediska (IPS) při úřadu práce (koef. 1,19)**. Určitým způsobem volbu střední školy ovlivnili tito poradci u 2 % žáků ze vzorku (v absolutním vyjádření je to 6 respondentů). Tato data pravděpodobně vyplývají z toho, že školy tradičně se žáky jezdí na úřady práce, kde se žákům dostane základního poradenství k volbě povolání.

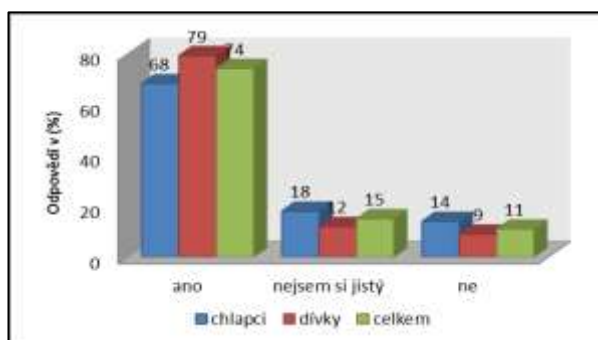
Na předposledním místě se po **poradcích z pedagogicko-psychologické poradny (koef. 1,10)** umístil **školní psycholog (koef. 1,03)**. Tyto výsledky jsou logickým důsledkem toho, že pouze dvě školy z výzkumného vzorku mají školního psychologa (celkově ze všech 31 oslovených základních škol je školní psycholog na devíti základních školách).

Výsledky výzkumného šetření tedy potvrzují zjištění výzkumů, které byly zmíněny v teoretické části. I žáci základních škol orlickoústeckého okresu vnímají jako nejvýznamnější osobu pro volbu střední školy sebe a následně své rodiče. Naopak pracovníci školy jsou stejně jako u jiných výzkumů hodnoceni jako méně významný sociální zdroj při volbě střední školy.

Škola

Pro bližší prozkoumání významu základní školy při volbě střední školy byli žáci dotázáni, zda znají výchovného poradce působícího na jejich škole, na koho by se ve škole mohli v otázce volby střední školy obrátit, zda už někoho kontaktovali a nakolik jim to pomohlo.

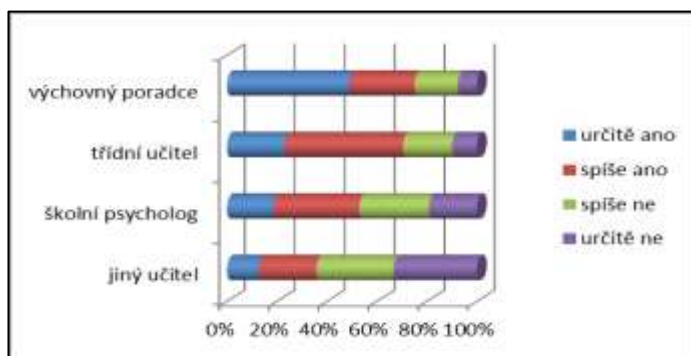
Pozitivním zjištěním je, že většina žáků z výzkumného souboru (74%) ví, kdo je na základní škole, kterou navštěvují, výchovným poradcem. Jak ukazuje graf 6.2, dívky jsou si v této otázce jistější.

Graf 6.2 Obeznamení s personálním obsazením funkce výchovného poradce na základní škole, kterou žák navštěvuje

Zároveň **výchovného poradce** žáci vnímají jako první osobu na základní škole (**koef. 2,64**), která jim může v otázce volby povolání pomoci. Téměř polovina respondentů (49 %) hodnotí, že by jim výchovný poradce mohl určitě pomoci s volbou střední školy. Druhou nejvýznamnější osobou pro volbu střední školy je podle žáků **třídní učitel (koef. 2,42)**.

Souhrnně odpovědi žáků na otázku: „*Kdo z dospělých by ti ve škole mohl pomoci při rozhodování o budoucí střední škole?*“ zobrazuje graf 6.3.

Graf 6.3 Kdo na ZŠ by mohl žákovi pomoci s volbou SŠ

Naproti tomu reálné využívání služeb jednotlivých poradců prezentují grafy 6.4 a 6.5. Podle výsledků z provedeného výzkumu vyhledalo pomoc **výchovného poradce** 28 % žáků, což ho řadí na první místo. Pokud žáci výchovného poradce vyhledali, navštívili ho většinou dvakrát (Med=2; SD=1,46) a většina z nich (57 %) hodnotila, že jim konzultace určitě pomohla.

Druhým nejvyhledávanějším poradcem je **třídní učitel** (26 %), za tím přijdou kvůli volbě povolání žáci většinou jednou (Med=1; SD=1,32). Výsledky ukazují, že tato konzultace určitě pomohla 22 % žáků a spíše pomohla 60 % žáků.

Třetím nejvyhledávanějším poradcem je poradce z **IPS při Úřadu práce** (21 %). Poradce z IPS se tak umístil i před **školním psychologem**, kterého navštívilo 19 % žáků z výzkumného souboru. Toto zjištění přirozeně vyplývá z reálné situace na školách, neboť jak už bylo zmíněno, školního psychologa mají jenom dvě školy z výzkumného vzorku. Naproti tomu návštěva IPS při Úřadu práce je na většině škol již tradiční akcí.

Nejméně žáků (6 %) uvedlo, že se obrátilo na **někoho jiného**, avšak pomoc tohoto poradce hodnotí žáci jako významnou. To lze vysvětlit tím, že se žáci sice málokdy obrátí na jiného odborníka, pokud už ho ale žáci vyhledají, obrátí se konkrétně na někoho, kdo daný obor dobře zná, takže jim může poskytnout užitečné a ojedinělé informace. Z kvalitativních výpovědí žáků z výzkumného souboru ale vyplývá, že se stále většinou jedná o pedagogy. Žáci uvádějí např.:

„učitel podobného oboru, který chci studovat“

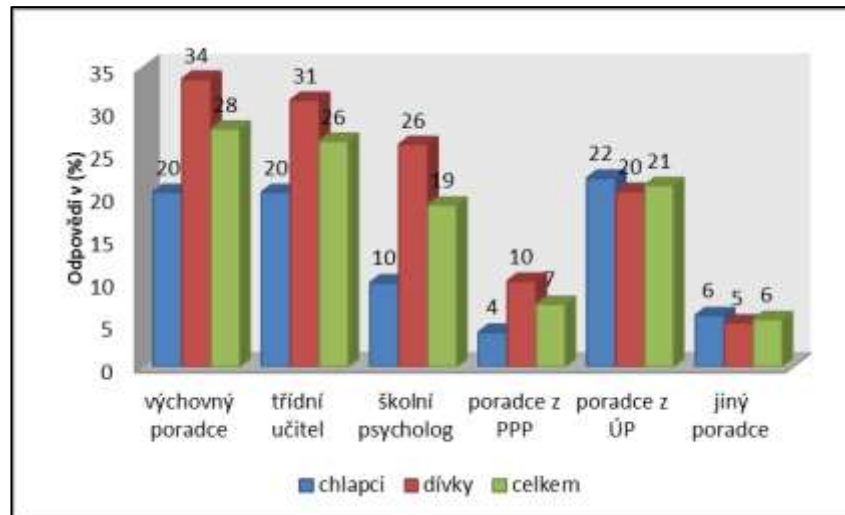
„učitel, který studoval vysokou školu, na kterou chci jít“

„učitel určitého předmětu (chemie, matematika, výtvarná výchova v ZUŠ)“

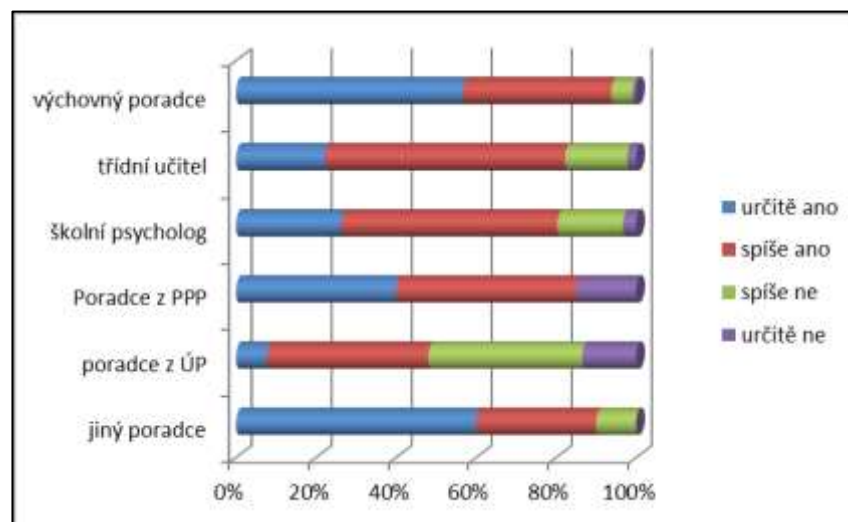
„učitel na vysoké škole, kam bych chtěl jít“

„učitel, který mě dobře zná“

„pracovník v oboru, který chci studovat“

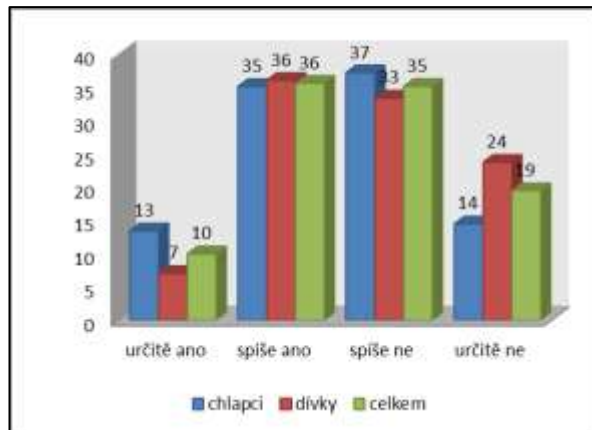

Graf 6.4 Reálný kontakt s jednotlivými poradenskými pracovníky

Graf 6.5 Hodnocení, nakolik žákům konzultace s poradcem pomohla

Kariérové poradenství však není jednorázovou záležitostí, jak bylo již opakovaně zmíněno v teoretické části, ale jedná se o proces. Zástupcem takového procesu, kdy jsou žáci postupně seznamováni s pracovní činností, je na základní škole vzdělávací oblast **Člověk a svět práce**. Žákům byla tedy položena otázka, nakolik jim tato vzdělávací oblast pomohla (výsledky zobrazuje graf 6.6). Vyrovnaně žáci hodnotí, že jim tato vzdělávací oblast spíše pomohla (36 %) i spíše nepomohla (35 %). To vytváří předpoklad, že význam vzdělávací oblasti člověk a svět práce je pro volbu střední školy podle žáků spíše méně významná. Jako přínosnější tuto oblast hodnotí chlapci (určitě ano zvolilo 13 % chlapců ku 7 % dívek). Tyto výsledky opět korespondují s realitou, neboť vzdělávací oblast Člověk a svět práce je většinou vyučován v rámci pracovních činností, kde se žáci mimo jiné učí pracovat s různými materiály a zkouší si manuální práci. To je dobrou přípravou pro technické obory, které si stále většinou volí chlapci.

Graf 6.6 Nakolik žákům při volbě střední školy pomohla vzdělávací oblast Člověk a svět práce

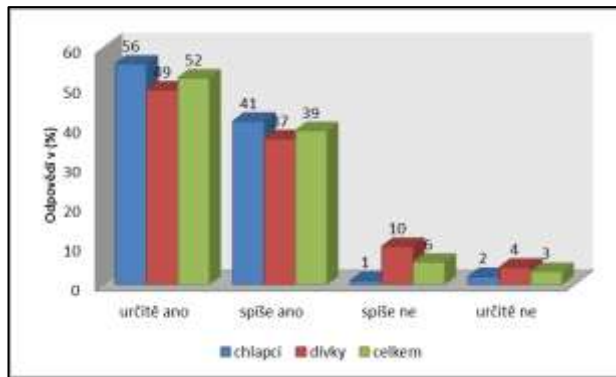
Shrnutí

Z předložených výsledků tedy vychází, že pokud jsou žáci dotazováni obecně na význam jednotlivých osob z jejich okolí, hodnotí školu a její pracovníky jako méně významný zdroj. Při bližším pohledu se ale význam základní školy utvrzuje. V otázce volby střední školy vyhledala pomoc výchovného poradce necelá třetina respondentů, což je poměrně uspokojivý výsledek. Zároveň konzultace s výchovným poradcem žáci hodnotí jako přínosné. Pozitivním faktem také je, že se žáci sami aktivně obracejí i na další pedagogické pracovníky, kteří jim mohou poskytnout příslušné poradenství.

6.2 Důležité informace pro volbu střední školy

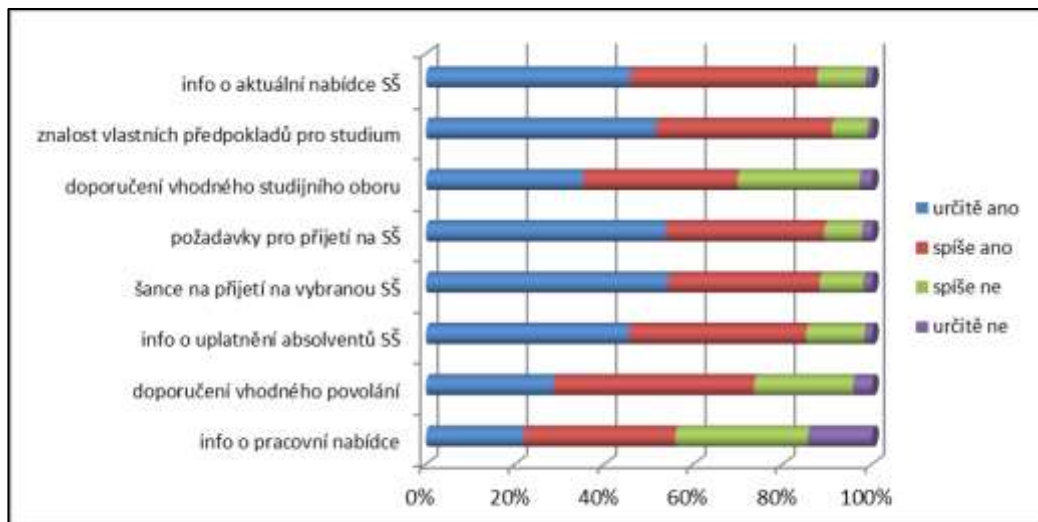
Kromě významu osob v sociálním okolí žáka na volbu střední školy bylo v dotazníku zjišťováno, jaké informace hodnotí žáci jako důležité pro svou volbu a jaké by naopak ještě potřebovali. Na toto téma se zaměřila druhá výzkumná otázka. Podklady pro zodpovězení této otázky jsou čerpány pěti položkami dotazníku (ot. č. 10, 11, 12 a otevřené otázky č. 4, 13).

V úvodu otázek zaměřených na užitečné a žádané informace byli žáci dotázáni, zda v současné době mají dostatek informací pro volbu střední školy. Jak ukazuje graf 6.7, většina žáků hodnotí, že má dostatek informací (tabulky pro použité grafy obsahuje příloha č. 11, část 2). Konkrétně výsledky ukazují, že 52 % žáků výzkumného souboru má určitě dostatek informací, 39 % respondentů pak uvedlo odpověď spíše ano.

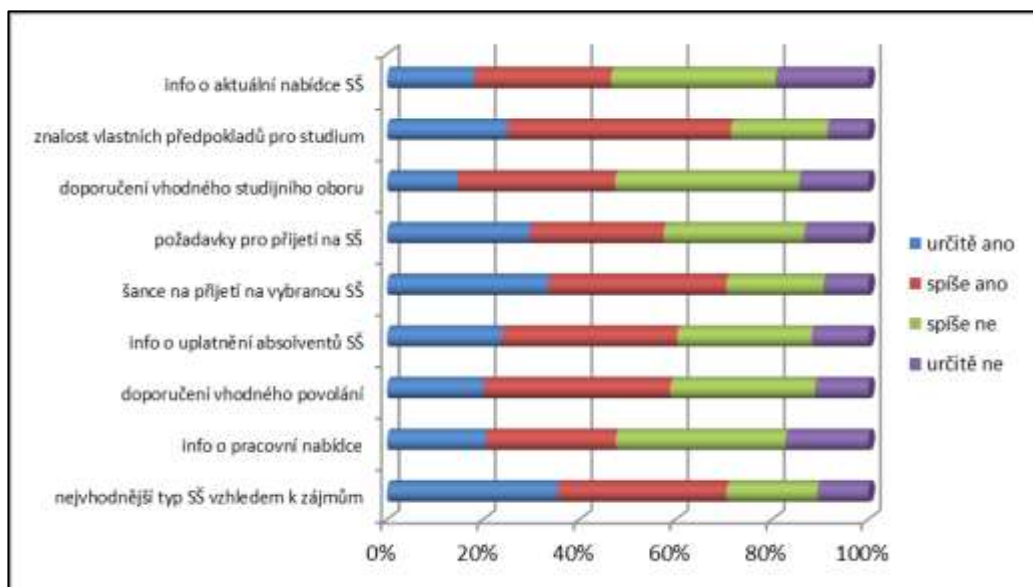

Graf 6.7 Nakolik žáci mají dostatek informací pro volbu SŠ

Žáci byli rovněž dotázáni, jaké informace byly pro jejich volbu střední školy důležité a jaké informace by ještě potřebovali. Grafické porovnání důležitých a dalších žádaných informací zobrazují grafy 6.8 a 6.9.

Graf 6.8 Informace důležité pro volbu střední školy očima žáků

Graf 6.9 Informace, které by žáci ještě pro svou volbu střední školy ještě potřebovali

Důležité informace

Z nabízených možností žáci vyhodnotí jako nejdůležitější **znalost vlastních předpokladů pro studium (koef. 3,20)**. Druhou nejvýznamnější informací je pro žáky **znalost šancí na přijetí na vybranou střední školu (koef. 3,18)**, dále **požadavky pro přijetí na střední školu (koef. 3,15)**, **informace o aktuální nabídce středních škol (koef. 3,10)** a **informace o uplatnění absolventů dané střední školy (koef. 3,04)**. Důležité informace pro rozhodování o volbě střední školy zmiňovali žáci i v kvalitativních výpovědích (ot. č. 4). Výpovědi žáků byly rozřazeny do čtyř kategorií: **uplatnění v oboru, finanční jistota, vnější faktory střední školy a profese**. Z vnějších faktorů střední školy žáci zmiňují např. **dojíždění, vzdálenost od místa bydliště a snadnost dané střední školy**. Do kategorie profese jsou řazeny odpovědi jako:

„rozhodovala jsem se podle práce, kterou bych mohla dělat po střední škole“

„důležité pro mě je, aby moje práce byla užitečná a měla smysl“

Další žádané informace

Naproti tomu ještě více informací by žáci potřebovali v první řadě o **šancích na přijetí (koef. 2,51)**. Žáci z výzkumného souboru by také ocenili více **doporučení vhodného studijního oboru (koef. 2,49)**. Informace o **požadavcích pro přijetí na střední školu** se stejně jako v předchozí otázce umístily na třetím místě (**koef. 2,46**). Na rozdíl od předchozí otázky byly jako čtvrté nejžádanější hodnoceny **informace o pracovní nabídce (koef. 2,30)**. Informace o **aktuální nabídce středních škol (koef. 2,00; 9. místo)** a **informace o uplatnění absolventů (koef. 2,08; 7. místo)** už podle výsledků žáci příliš nepotřebují. Tyto výsledky doplňují výpovědi žáků v otevřené otázce č. 13, která se dotazovala na to, jaké informace by žáci pro své rozhodování o střední škole ještě potřebovali (přepis odpovědi žáků viz příloha č. 12, část 2). Zde byly identifikovány dvě kategorie odpovědí. V souladu s prezentovanými kvantitativními výsledky žáci uváděli, že by potřebovali více **faktických informací** (uplatnění, pracovní nabídka v okolí, nároky profese). Z této kategorie byly zajímavé dvě odpovědi:

„potřeboval bych vědět, jestli je to spíše práce uznávaná, nebo vnímaná jako samozřejmost“

„chtěla bych vědět, jestli platí diskriminace na ženy, když by chtěly dělat spíše mužské povolání“

Druhá odpověď je velmi zajímavá vzhledem k aktuálním politickým cílům směřovat více absolventů základních škol na studium technických oborů. S tím souvisí, že technické obory jsou nabízeny i dívkám. Tato odpověď tak může být poodhalením obav, které dívky

z vykonávání mužských povolání mají. Upozorňuje rovněž na oblast, které by se mělo věnovat více pozornosti.

Hojně byly také uváděny odpovědi, které byly následně zařazeny do kategorie **ujišťující informace**. Tuto kategorii je možné jednoduše popsat výpovědí jednoho respondenta:

„jestli na to mám“

Žáci by potřebovali vědět, jestli je škola bude bavit, jestli zvládnou studium na dané škole, jestli budou dobří ve vykonávání vybrané profese atd. Někteří dokonce uváděli, že by chtěli vidět do budoucnosti. Potřeba těchto informací odráží fakt, že volba střední školy je pro dospívajícího prvním zásadním rozhodnutím a velkou životní změnou. Mnozí z nich se kvůli střední škole stěhují do jiného města, musí dojíždět a do jisté míry se osamostatnit. To všechno jsou okolnosti, které jsou pro většinu z nich nové, tudíž jsou přirozeně spojené s nejistotou a pochybami. Tématu **ujištění a podpory** je tedy nutné věnovat náležitou pozornost.

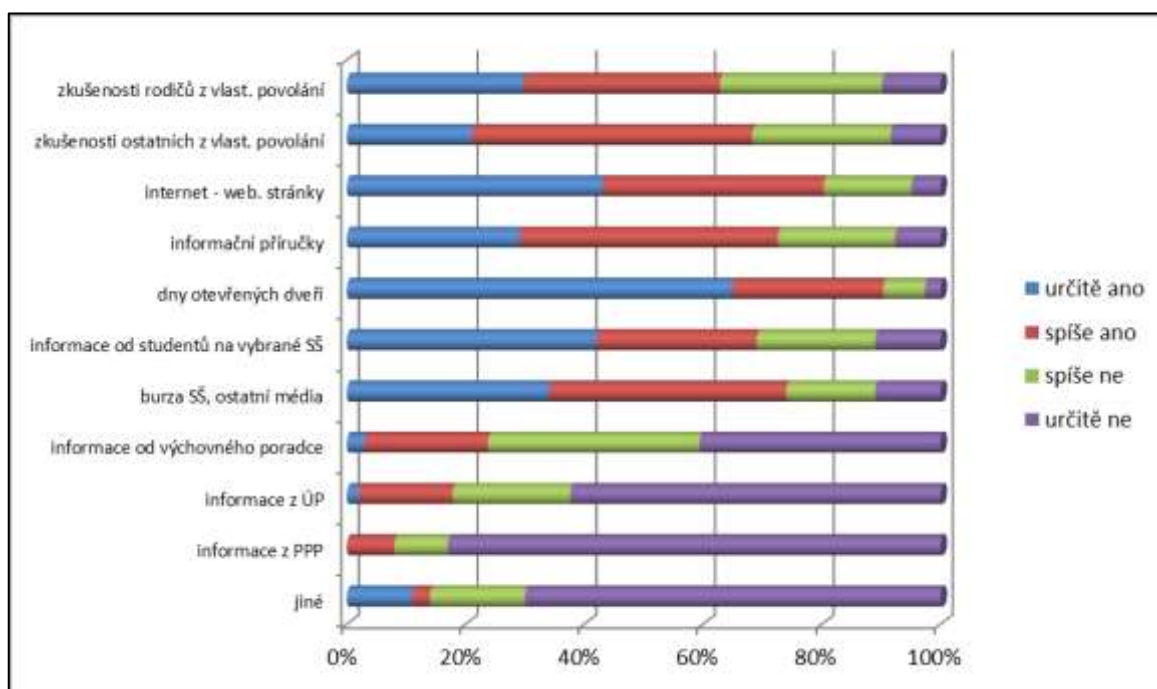
Shrnutí

Z předložených výsledků lze vyvozovat, že žáci mají dostatek informací o nabídce středních škol a uplatnění absolventů. Naopak více informací by žáci potřebovali o pracovní nabídce. Žáci si žádají rovněž více doporučení v souvislosti se střední školou a více ujištění, že zvládnou nároky budoucí střední školy a zaměstnání. Tato zjištění lze připisovat tomu, že kariérové poradenství je stále zaměřené spíše na předávání informací.

6.3 Významné informační zdroje

Předávání informací sice není jediným úkolem kariérového poradenství, ale dostatek pravdivých a relevantních informací je základem pro zodpovědnou volbu dalšího vzdělání i profese. Jak bylo zmíněno v teoretické části práce, žáci získávají informace z různých zdrojů. Jsou to zdroje formální, které poskytují objektivní informace (např. veletrhy škol, dny otevřených dveří, školy atd.) a neformální poskytující informace založené na vlastní zkušenosti (např. rodiče, kamarádi, studenti škol atd.). Pro ucelený pohled na kariérové poradenství na základních školách je nezbytné věnovat pozornost nejen tomu, jaké informace žáci potřebují, ale také jaké zdroje informací preferují. Proto se třetí výzkumná otázka zaměřila právě na zdroje informací, které žáci základních škol v okrese Ústí nad Orlicí považují za významné. Data pro tuto výzkumnou otázku vychází z uzavřených otázek č. 3, 9 a z otevřené otázky č. 4.

Odpovědi žáků na otázku „*Jaký zdroj informací Ti nejvíce pomohl při volbě střední školy?*“ přehledně prezentuje graf 6.10 (podrobné informace ke všem grafům jsou uvedeny v příloze 11, části 3).

Graf 6.10 Míra významu jednotlivých informačních zdrojů na volbu střední školy pohledem žáků základních škol

Formální zdroje

Z formálních informačních zdrojů jsou podle výsledků výzkumu nejvýznamnějším zdrojem informací **dny otevřených dveří (koef. 3,24)**, které určitě pomohly 65 % a spíše pomohly 25 % respondentů. V otevřené otázce žáci upřesňují, že pro ně byla důležitá možnost prohlédnout si školu, poznat prostředí a atmosféru a zeptat se na důležité informace přímo místních učitelů a žáků.

Dny otevřených dveří jsou následovány **internetovými zdroji (koef. 2,82)**. Internet určitě pomohl 43 % žáků z výzkumného souboru. Z kvalitativních výpovědí žáků pak vyplývá, že informace hledají hlavně na stránkách příslušných středních škol. Dalším zdrojem informací jsou **burzy středních škol (koef. 2,47)**. Ačkoliv návštěva burzy středních škol určitě pomohla 34 % respondentů, umístila se podle koeficientu až na pátém místě, a to za **informačními příručkami (koef. 2,55)**. To lze vysvětlit tím, že ne všichni žáci základní školy mají možnost navštívit burzu středních škol. Naproti tomu informační letáčky a brožury chodí přímo do základních škol. K těmto informacím se tak žáci dostanou snadněji. Sami žáci oceňují informace z **Atlasu škol**, který je distribuován do škol a dostane ho každý žák.

Neformální zdroje

Neformální zdroje informací jsou žáky hodnoceny jako méně významné. Z neformálních zdrojů žáci nejvíce oceňují **informace od studentů na vybrané střední škole (koef. 2,51)**. Dalším důležitým zdrojem jsou zkušenosti s vlastním povoláním žákovi blízkých osob. Zkušenosti **rodičů** určitě pomohly 30 % žáků (**koef. 2,36**), zkušenosti **dalších osob** v žakově okolí pak určitě pomohly 21 % a spíše pomohly 47 % žáků (**koef. 2,44**). Z ostatních osob žáci nejčastěji zmiňují další rodinné příslušníky (sourozence, bratrance, sestřenice, tety, strýce). Blízké osoby v tomto kontextu fungují hlavně jako vzory, které buď studovaly na vybrané střední škole, nebo dělají vybrané povolání. Mezi výpověďmi žáků se objevovalo například:

„nejvíc mi pomohl táta, protože pracuje tam, kde bych chtěl taky pracovat“

„pomohl mi kamarád, co tam studuje, často mi vyprávěl o té škole a mně se to zalíbilo“

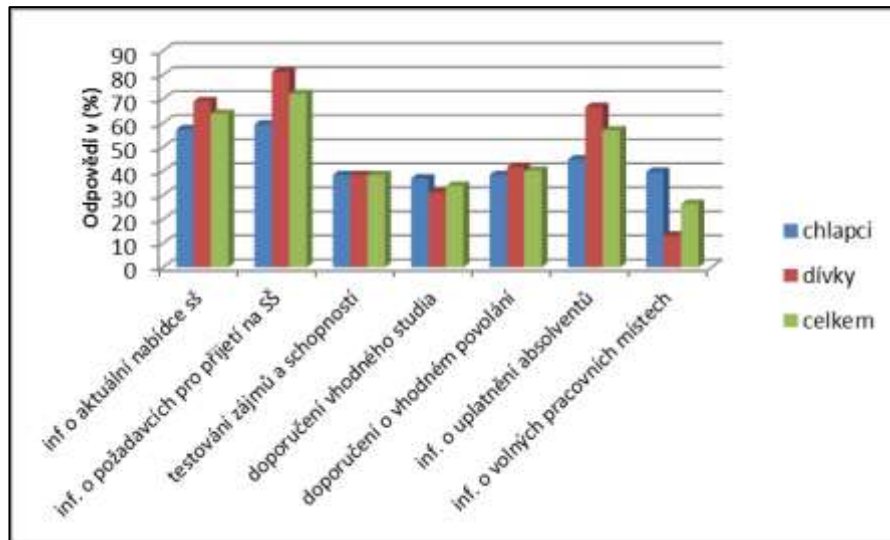
„pomohl mi brácha, který je na škole, na kterou chci a moc si ji chválil“

Ve otevřené otázce (ot. č. 4) žáci uváděli také zdroje, které neodpovídají možnostem v otázce 3. Tyto odpovědi byly rozřazeny do tří kategorií: **základní škola, jiná média a další aktivity**. Důležitým zdrojem informací ze základní školy byly pro některé respondenty **známky a vysvědčení**. Dále školní akce (uvedena akce Technohrátky Letohrad) a předměty, kde žáci získali zálibu v určitém oboru, např:

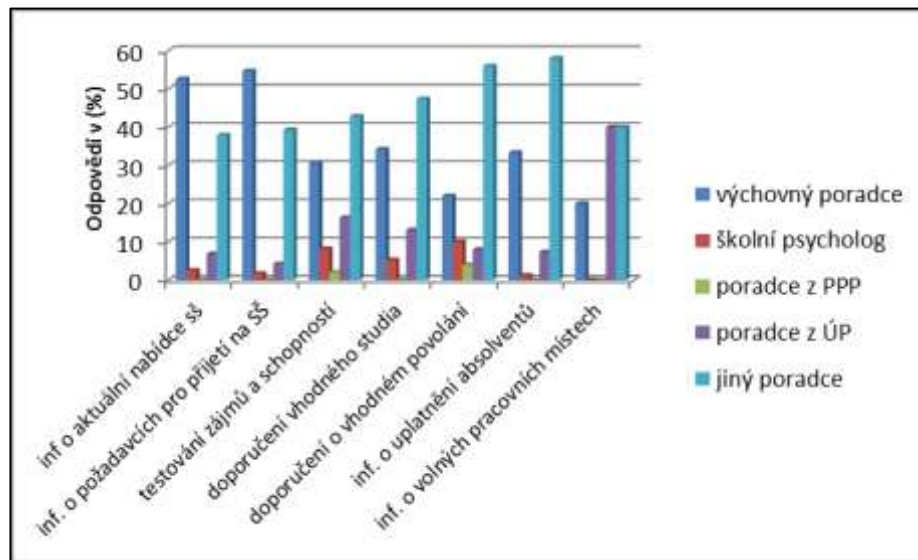
„pomohla mi 5. a 8. třída, jelikož jsme brali lidské tělo“

Žáci získávali představu o svém budoucím povolání také z **četby knih, pc her, seriálů a filmů**, které prezentují vybranou profesi. Konkrétně byla zmíněna kriminálka Miami. Jako poslední významný zdroj pro volbu střední školy byly zmíněny **zájmové kroužky a vedoucí těchto kroužků**.

Obě výzkumné otázky zaměřené na důležité informace a jejich zdroje shrnuje devátá otázka, kde se žáci měli vyjádřit k tomu, v jaké oblasti potřebovali skutečně poradit a jaký poradce se jim v této otázce věnoval. Výsledky této otázky prezentují grafy 6.11 a 6.12.

Graf 6.11 Oblasti, ve kterých žáci při volbě střední školy potřebovali poradit

Graf 6.12 Poradci, kteří se žákům v dané oblasti věnovali

Jak vyplývá z grafu 6.11, nejčastěji žáci uváděli, že potřebovali informace o **požadavcích pro přijetí na střední školu (koef. 1,56)**. Nejvíce žáků (53 %) se v této otázce obrátilo na **výchovného poradce**. Na výchovného poradce se žáci obraceli také kvůli **informacím o aktuální nabídce středních škol (53 %; s koef. 1,47 na 2. místě)**. Jako další potřebovali žáci **informace o uplatnění absolventů vybrané střední školy (koef. 1,33)** a **doporučení o vhodném povolání (koef. 1,25)**. V obou oblastech se obraceli na jiné poradce (58 %; 56 %). Jako jiné poradce žáci uváděli internet, rodiče a pedagogy působící na dané střední škole.

Výsledky této otázky dále ukazují, že na výchovného poradce se žáci v určité míře obrazejí ve všech nabízených oblastech, neboť u každé možnosti výchovného poradce jako zdroj uvedlo minimálně 20 % žáků. Naproti tomu další uvedení poradci (školní psycholog,

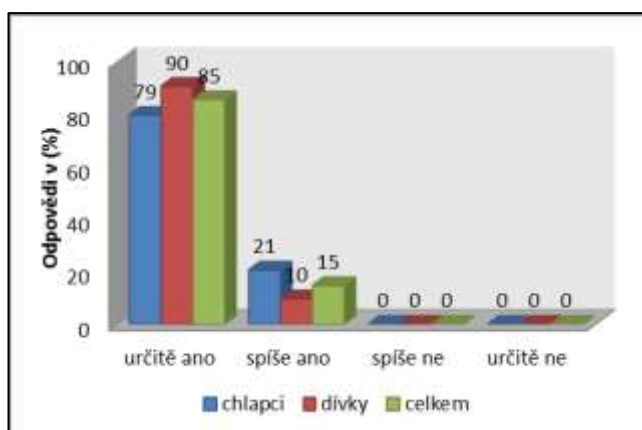
poradce z PPP a poradce z ÚP) se podle hodnocení žáků jeví spíše jako méně významní. To ovšem může vyplývat z faktu, že s výchovným poradcem jsou žáci v nejbližším kontaktu.

Shrnutí

Tyto výsledky potvrzují zjištění minulé výzkumné otázky a to, že při volbě střední školy žáci dostanou a sami vyžadují nejvíce informací o přijímacím řízení, nabídce středních škol a budoucím uplatnění. Z informačních zdrojů pak žáci častěji vyhledávají zdroje formální a to konkrétně dny otevřených dveří, webové stránky škol, informační brožury a burzy středních škol. Z neformálních zdrojů jsou to nejvíce rodiče a příbuzní, kteří jsou pro žáky vzorem daného povolání a zprostředkovávají jim vlastní zkušenosti. Představu o budoucím povolání si žáci vytvářejí i na základě čtení knih a sledování filmů a seriálů.

6.4 Představa žáků o jejich budoucí profesi a profesní přípravě

Právě pomoci žákům vytvářet si vlastní reprezentaci jednotlivých povolání a poznávat svět práce je dalším důležitým úkolem kariérového poradenství. Zároveň znalost nároků jednotlivých povolání a příslušné profesní přípravy je nezbytným předpokladem pro adekvátní volbu střední školy. Jakou mají žáci představu o své budoucí profesi a profesní přípravě, zjišťuje výzkumná otázka č. 4. Data pro tuto výzkumnou otázku jsou čerpána z otázek č. 14, 16, 17 a otevřené otázky č. 15. Jako první byli žáci dotazováni, zda mají v současné chvíli rozmyšlené, kam půjdou na střední školu. Graf 6.13 ukazuje, že většina žáků (85 %) už určitě vědí, kam půjdou na střední školu. Jistější jsou si v tomto ohledu dívky, které odpověď určitě ano uvádějí v 90 %.

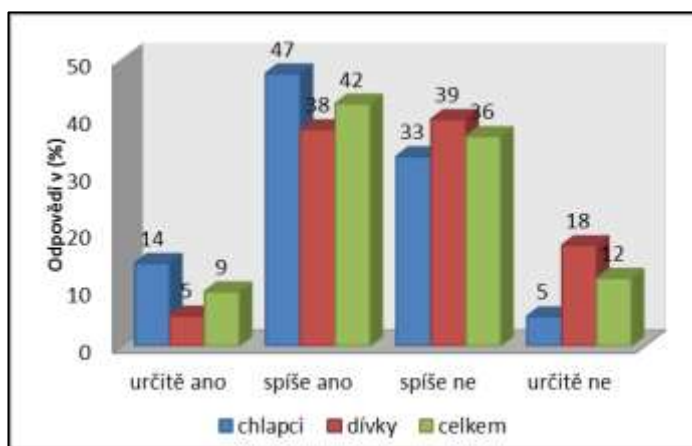
Graf 6.13 Nakolik mají žáci ujasněnou volbu střední školy

Pozitivním zjištěním je, že všichni respondenti byli do jisté míry rozhodnutí, jakou střední školu zvolí (nikdo nezvolil odpovědi spíše ne, určitě ne). Na tuto otázku však mohlo mít vliv časové období, kdy byla data sbírána (únor-duben), neboť to bylo období těsně před

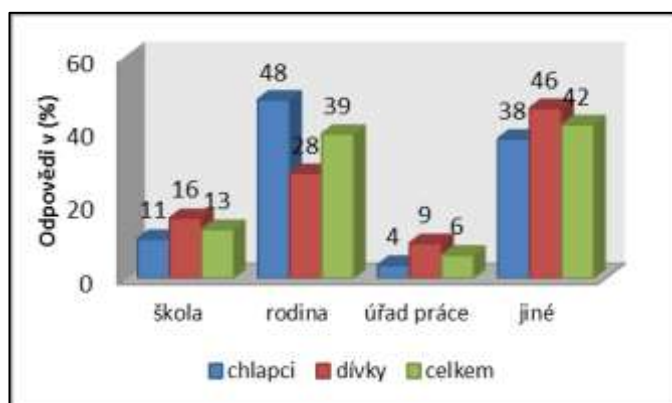
podáváním přihlášek nebo i poté, tudíž v období, kdy si žáci už museli závazně zvolit střední školu.

V souvislosti s volbou střední školy a potažmo budoucího povolání byla žákům položena otázka, zda znají aktuální pracovní nabídku (graf 6.14) a kde případně získali tyto informace (graf 6.15). Z výsledků vychází, že žáci základních škol sami hodnotí svou znalost aktuální pracovní nabídky spíše jako přibližnou (42 % uvedlo odpověď spíše ano, 36 % odpověď spíše ne). V otázce pracovní nabídky jsou si jistější chlapci (kladné odpovědi volilo více chlapců a naopak záporné více dívek). To může opět vyplývat z aktuálního zaměření na technické obory, ve kterých stále převažují muži. Chlapci se tak více setkávají s reálným trhem práce a prací samotnou (např. ve vzdělávací oblasti Člověk a svět práce), v této souvislosti mají i chlapci více studijních možností, případně jsou oslovováni samotnými zaměstnavateli.

Nejvíce žáků (42 %) informace o aktuální pracovní nabídce získalo právě z jiných zdrojů. Jako jiné zdroje žáci uvádějí **internet, střední školy, burzy škol a dny otevřených dveří a osoby, které vykonávají vybrané zaměstnání**. To opět koresponduje s předešlými zjištěními.

Graf 6.14 Nakolik znají žáci základních škol aktuální pracovní nabídku

Graf 6.15 Kde žáci získali informace o aktuální pracovní nabídce

Jaká je konkrétní představa žáků o jejich budoucí profesi, ukazuje otázka č. 15 (úplně výpovědi žáků obsahuje příloha č. 12, část 3). V této otázce byli žáci vyzváni, aby sami popsali svou představu o své budoucí profesi a profesní přípravě. Cílem použití otevřené otázky bylo umožnit žákům plně se vyjádřit a ověřit, zda a nakolik dokáží své představy konkrétně zformulovat a popsat.

Otázku č. 15 vyplnilo 169 respondentů z celkových 211, 15 odpovědí bylo následně vyřazeno, neboť respondenti uvedli **vágní odpověď** (např. „SŠ, VŠ, práce“) nebo odpověděli pouze „ano, mám“. Tyto odpovědi tedy nepřinášejí žádnou konkrétní informaci. Sedm respondentů uvedlo, že ještě **nemají představu** o tom, co by chtěli dělat, a dalších pět se vyjádřilo, že ještě nemají představu o tom, co by chtěli dělat, a proto si vybrali **všeobecné gymnázium**. Dále 48 respondentů (28 % při n=169) uvedlo pouze vybranou střední školu, nebo zvolenou profesi bez konkrétního popisu profesní cesty. Z toho však nelze usuzovat, že zmínění žáci nemají představu o svém budoucím povolání nebo nárocích profesní přípravy. Stručná odpověď může mít mnoho příčin a nedostatečná informovanost je pouze jedna z možností. Žáci mohli například postrádat motivaci k podrobnějšímu vyplnění otázky.

Většina respondentů (94 respondentů; 55 % při n=169) ale prokázala konkrétní představu o své budoucí profesní cestě. Odpovědi byly rozřazeny do pěti kategorií. Identifikované kategorie jsou uvedeny níže s bližším popisem a několika příklady odpovědí:

- **žáci popsali, co by chtěli v budoucnosti dělat a uvedli důvod proč** – tyto odpovědi vycházely buď ze zájmů respondentů, nebo vnímané prestiže vybraného povolání:

„nejvíce bych chtěl být logistikem v dopravě, protože vím, že tato profese má velkou budoucnost“

„chtěla bych pracovat v cestovní kanceláři, protože cestování a jazyky mě baví“

- **žáci uvedli vybranou střední školu, profesi a popis pracovní náplně** – zde jsou zařazeny odpovědi, ve kterých žáci konkrétně uvedli, jakou práci by ve vybraném oboru chtěli dělat, což už poukazuje na jasnější představu o budoucí profesi:

„obráběč, budu dělat na CNC strojích“

„cestovní kancelář – jazyky, práce s počítačem, cestování“

„nástrojař – sváření, CNC obrábění“

- **žáci uvedli vybranou střední školu s pokračováním v terciálním vzdělávání bez udání konkrétní vysoké školy** – do této kategorie byly zařazeny dva typy odpovědí – v prvním případě žáci uváděli studium na vysoké škole pouze jako jednu z možností, v druhém uváděli, že chtějí určitě studovat vysokou školu, ale zatím nepřemýšleli nad tím, jakou:

„SPgŠ, možná vysoká, jinak práce v mateřské škole“

„všeobecné gymnázium a poté nějaká VŠ“

„SŠ zdravotnická, po SŠ bych chtěla dále studovat VŠ, ale ještě nevím, s jakým zaměřením“

- **žáci popsali konkrétně svou profesní přípravu** – do této kategorie bylo zařazeno nejvíce odpovědí, v těchto odpovědích žáci podrobně popsali profesní přípravu ke svému vybranému povolání, přičemž uváděli i konkrétní firmy, ve kterých by chtěli pracovat, nebo konkrétní doplňující aktivity, které jsou pro dané povolání nutné (např. praxe, vzdělávací kurzy atd.):

*„hasič – SŠ s maturitou, když mi to dobře půjde ve vědomostech, tak i VŠ, praxe v SDH *** - ježdění na výjezdy a po ukončení školy se stát profesionálním hasičem“*

„obráběč na CNC strojích – po vystudování SŠ bych chtěl dělat obráběče buď u normálních, nebo CNC soustruhů, spíše v malé firmě“

„policie – SŠ bezpečnostně právní, praxe u městské policie, praxe u státní policie, výcvik střelení, sebeobrany atd.“

„gymnázium – VŠ medicína – práce v nemocnici nebo jako praktický lékař“
„psychiatr – zdravotnické lyceum, medicína, atestace“

- **žáci uvedli více alternativ své profesní cesty** – v této kategorii uvedli respondenti dvě možné profesní cesty s popisem profesní přípravy, z toho lze vyvozovat, že žáci mají konkrétní představu o nutné profesní přípravě, a zároveň uvažují i o možných alternativách:

„psycholožka – SŠ sociální – VŠ – hodně čtení knih, práce s postiženými osobami, nebo editorka knih integrovaná střední škola Mladá Boleslav – VŠ – čtení a psaní knih, výlety do zahraničí“

„pozemní architekt, pozemní stavitelství (stavitelství), nebo vytváření webových stránek (elektrotechnická)“

„SŠ pedagogická – být učitelkou v mateřské škole, nebo SŠ chemická – chemický hasič, být u záchranného sboru“

Shrnutí

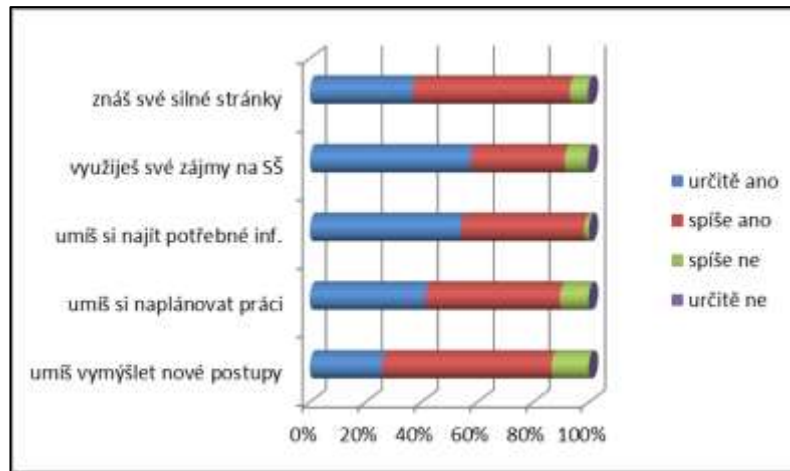
V této výzkumné otázce se ukázalo, že většina žáků mělo v době sběru dat již ujasněnou volbu střední školy. Naproti tomu o aktuální pracovní nabídce tak jasnou představu nemají. To koresponduje se zjištěními ve druhé výzkumné otázce, kde se ukázalo, že by žáci ocenili více informací o pracovní nabídce.

Co se týče konkrétní představy o budoucí profesi, lze na základě kvalitativních výpovědí žáků vytvořit předpoklad, že většina žáků ukončujících základní školu má představu o nárocích vybraného povolání a mají určitý plán své budoucí profesní cesty. Informace a představy, které žáci v dotazníku prezentovali, se jeví jako adekvátní jejich věku. Z předchozích výsledků lze usuzovat, že tyto informace žáci získávají jednak od pracovníků základních a středních škol, z internetových zdrojů a od osob z blízkého sociálního okolí, zejména z rodiny. K potvrzení tohoto předpokladu by však bylo nutné téma více prozkoumat. Vhodnou metodou pro získávání těchto informací by mohly být rozhovory se žáky o jejich plánované profesní dráze.

6.5 Kompetence důležité pro kariérové rozhodování, vykonávání pracovní činnosti a význam školy při jejich získávání

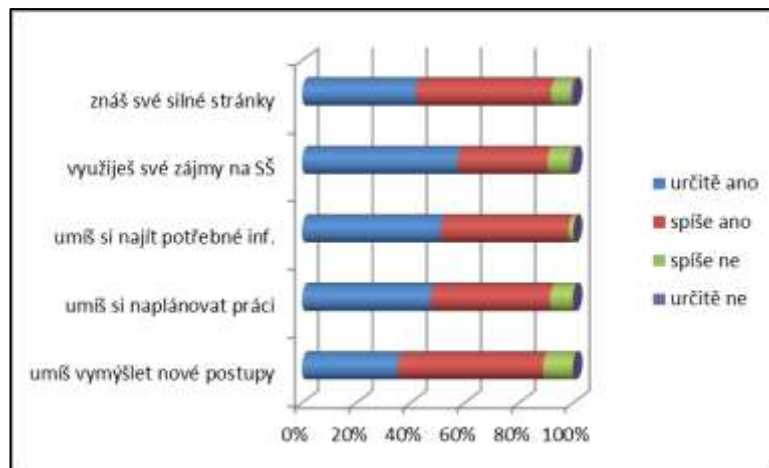
Jak bylo opakovaně zdůrazněno v teoretické části, důležitou součástí kariérového poradenství je rovněž posilování kompetencí významných pro pracovní činnost. V rámci rešerše nebyl nalezen žádný výzkum, který by se věnoval tomuto tématu v kontextu školství. Proto byly na základě studia literatury a legislativních dokumentů stanoveny tři kompetence důležité pro volbu povolání. Tyto kompetence je možné zjednodušeně nazvat jako: **znalost sebe** (ot. č. 18, 19), **informační zdatnost** (ot. č. 20), **pracovní samostatnost** (ot. č. 21,22). Úkolem žáků bylo zhodnotit, nakolik oni sami disponují zmíněnou kompetencí. V poslední otázce (ot. č. 23) pak měli žáci vyhodnotit, nakolik jim v rozvoji těchto kompetencí pomohla základní škola.

Podle výsledků jsou si žáci nejjistější v **hledání potřebných informací** o školách a vybraných profesích (**koef. 3,44**), což odpovídá i předchozím výsledkům, kde byl internet hodnocen jako významný informační zdroj. Z toho lze usuzovat, že v tomto prostředí (internet) si žáci umí vyhledávat potřebné informace. Nejvíce žáků (58 %) hodnotí, že určitě **využijí své zájmy při studiu na střední škole** a o něco méně žáků uvádí, že **znají své silné stránky**, které uplatní při studiu střední školy nebo při vykonávání budoucího povolání (37 % určitě ano, 56 % spíše ano).

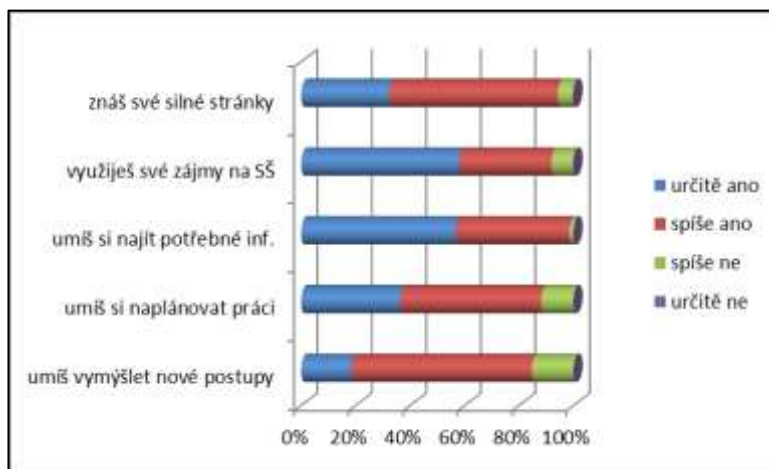

Graf 6.16 Úroveň vybraných kompetencí – celý výzkumný soubor

Objevily se zde rovněž určité rozdíly mezi chlapci a dívkami. Odpovědi obou skupin respondentů zobrazují grafy 6.17, 6.18. Výsledky ukazují, že **dívky znají více své silné stránky (koef. 1,70 dívky ku koef. 1,45 chlapci)**, naproti tomu **více chlapců** uvedlo, že si **určitě umí naplánovat svou práci (47 % chlapců ku 36 % dívek)**.

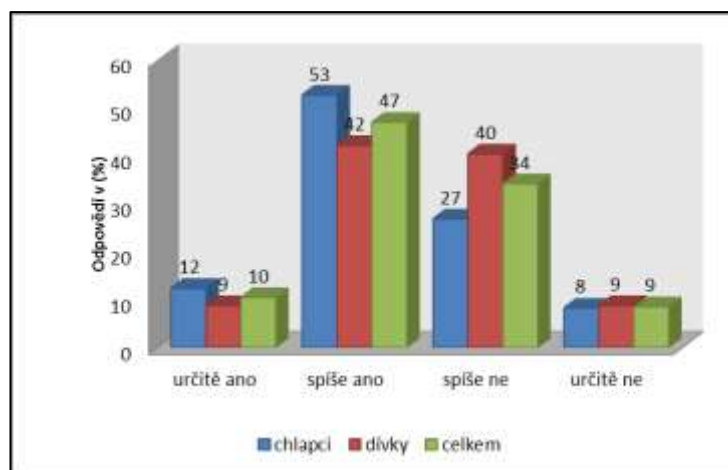

Graf 6.17 Úroveň vybraných kompetencí – chlapci

Graf 6.18 Úroveň vybraných kompetencí - dívky

Za celý soubor se pak na posledním místě umístila odpověď: **umím vymýšlet nové postupy práce (koef. 3,07)**, což pravděpodobně vychází z nedostatečných pracovních zkušeností, které jsou v tomto věku přirozené. Co se týče hodnocení pomoci školy v získávání těchto kompetencí, téměř polovina respondentů (47 %) uvádí, že jim škola při získávání zmíněných kompetencí spíše pomohla, 10 % pak uvádí, že jim škola pomohla určitě. Graf 6.19 také ukazuje, že škola více pomohla právě chlapcům (12 % určitě ano; 53 % spíše ano).

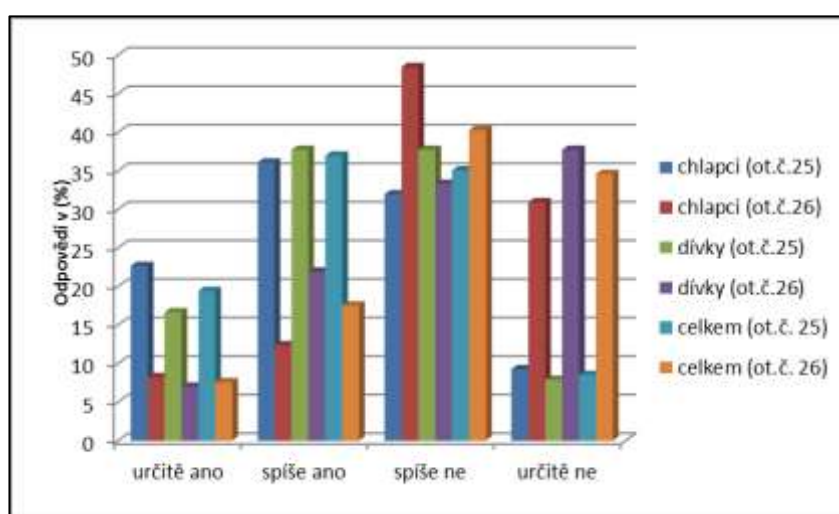
Graf 6.19 Pomoc školy při získávání vybraných kompetencí

Shrnutí

Z těchto výsledků vyplývá, že úroveň informační zdatnosti a znalosti sebe sama je u žáků základních škol orlickoústeckého okresu vyšší než úroveň pracovní samostatnosti. To může vyplývat z nedostatku pracovních zkušeností, který je spojen s věkem respondentů. Zároveň chlapci se v oblasti pracovní samostatnosti hodnotí lépe než děvčata, což může vycházet z opakovaně zmíněného zaměření kariérového poradenství na základních školách na technické obory (Člověk a svět práce). Žáci také hodnotí, že jim škola určitým způsobem pomohla při získávání vybraných kompetencí. To je bezesporu pozitivní zjištění, neboť to ukazuje, že i při převážném zaměření kariérového poradenství na předávání informací, umožňuje škola žákům získávat i kompetence důležité pro další vzdělávání a povolání. V závěru je však nutné zmínit, že dotazník obsahoval jen velmi malou výše důležitých kompetencí, která byla ověřována malým počtem otázek. V rámci této výzkumné otázky tedy vznikly spíše předpoklady, které by bylo nutné blíže prozkoumat. Vhodnou metodou pro zkoumání kompetencí by mohla být například longitudinální studie.

6.6 Zhodnocení významu školy v otázce volby střední školy

Poslední výzkumná otázka v kvantitativním výzkumu je zaměřena na celkové zhodnocení významu školy při volbě střední školy očima žáků základní školy. K tomuto účelu byly žákům zadány dvě otázky a sice, zda podle žáků může mít základní škola výrazný vliv na volbu střední školy (ot. č. 25) a zda měla škola výrazný vliv na jejich volbu (ot. č. 26). Výsledky těchto dvou otázek jsou pak prezentovány společně v grafu 6.20 a to z důvodu, aby bylo možné odpovědi žáků jednoduše porovnat. Vyjádřit se k tomu, jak konkrétně žákům základní škola při volbě střední školy pomohla, se mohli v otevřené otázce č. 24 (tabulky ke grafu 6.20 obsahuje příloha č. 11, část 6; přepis výpovědí žáků obsahuje příloha č. 12, část 4).

Graf 6.20 Srovnání hodnocení žáků, zda může škola při volbě SŠ pomoci a zda jim při volbě pomohla

Výsledky výzkumu ukazují, že nejvíce žáků (**37 %**) hodnotilo, že škola může při volbě střední školy **spíše pomoci**, možnost **určitě ano** zvolilo **19 % žáků**. Oproti tomu, jak je zřetelné z grafu 6.20, v případě své vlastní volby hodnotí žáci vliv základní školy méně pozitivně. Tři čtvrtiny žáků uvádí, že škola neměla vliv na jejich volbu střední školy (**40 % - spíše ne; 35 % - určitě ne**).

Při sloučení odpovědí vyjadřujících míru souhlasu (určitě ano, spíše ano) se ukazuje, že větší vliv základní škole na volbu střední školy přiznávají dívky (**29 % dívky ku 20 % chlapci**). Souhrnně lze tedy říct, že žáci základní škole připisují určitý vliv na volbu střední školy ať už v hypotetické otázce, tak v případě své vlastní volby. V případě své vlastní volby vnímají však vliv školy spíše jako méně významný. Tato zjištění korespondují s výše uvedenými výsledky, které rovněž ukázaly spíše menší význam školy při volbě střední školy. Pozitivním faktem ale je, že alespoň čtvrtina žáků z výzkumného souboru hodnotí, že základní škola měla určitý vliv na jejich volbu střední školy.

Čím konkrétně žákům základní škola pomohla při volbě střední školy, ukazují kvalitativní výpovědi žáků v otázce č. 24. Na tuto otázku odpovědělo celkově 163 respondentů, 30 z nich uvedlo, že jim základní škola v ničem nepomohla. Ze zbylých 133 výpovědí byly identifikovány 4 typy významných aktivit:

- **předávání informací souvisejících s volbou střední školy** – aktivity spojené s předáváním informací byly žáky zmiňovány nejčastěji; jsou zde zařazeny odpovědi, kde žáci uváděli, že jim škola předala informace o středních školách a přijímacích zkouškách, poskytla informační brožury (atlas škol) a zprostředkovala žákům různé vzdělávací výjezdy (např. na burzu škol):

„škola mi pomohla při vyplnění přihlášek na SŠ, v přijímacích podmínkách, např. kolik bodů je potřeba získat pro přijetí na danou školu“

„dali mi atlas škol“

„informace o různých školách“

„jeli jsme na burzu škol“

„pomohla mi např. malým výletem do této školy – možnost nahlédnout“

- **vzdělávání** – druhou nejčastější odpovědí bylo, že škola žákovi pomohla v dosažení základního vzdělání:

„naučila mě číst, psát a počítat, takže dost možná udělám přijímačky a nebudu pracovat v KFC“

„vědomosti, které budou do života potřeba“

„hlavně známky a chování“

- **posilování kompetencí a podpora** – stejně často jako dosažení vzdělání žáci zmiňovali, že jim škola umožnila poznat své zájmy a schopnosti, žáci rovněž oceňovali osobní konzultace s pedagogem, který jim dal doporučení ohledně volby střední školy:

„pomohla mi získat možnosti studia, díky škole vím, jestli jsem schopná studovat, zda mě to baví a v čem jsem dobrá a v čem jsem špatná“

„mluvila jsem s p. zástupkyní a ta mi o mé budoucí SŠ sehnala informace a pak jsme se o ní bavily“

„připravovala mě na změnu, že to nebude lehké jako doted“

„naučila mě říkat svůj názor, průbojnost, základy všeho, socializovat se“

„poradili mi s oborem na SŠ“

- **příprava na přijímací zkoušky** – žáci také oceňovali, že na škole probíhala různá cvičení z matematiky a českého jazyka, která je připravovala na přijímací zkoušky:

„no nejvíce přípravou na přijímací zkoušky“

„příprava na přijímačky z čj, m každý týden“

- **člověk a svět práce** – několik žáků také zmínilo, že jim pomohla vzdělávací oblast Člověk a svět práce, u chlapců to byly dílny a technické vzdělání, dívky zmiňovaly hodiny vaření:

„vaření v hodinách a na různých kroužcích“

„naučili mě spoustu technických vědomostí, které využiju na SŠ stavební“

„v pořádání manuálních soutěží“

Kvalitativní výpovědi žáků potvrzují, že v souladu s předchozími výsledky hodnotí žáci jako nejvýznamnější úkol školy předávání informací. Rovněž se ukazuje, že žáci vnímají i další aktivity, které škola v rámci kariérového poradenství dělá a hodnotí je jako přínosné. Z konkrétních osob, které žákům nějak pomohly při volbě střední školy, byli nejčastěji zmiňováni výchovní poradci následováni učiteli konkrétních předmětů a jeden respondent zmínil školního psychologa.

Shrnutí

Z konečného hodnocení významu základní školy při volbě střední školy vyplývá, že žáci základní škole přiznávají určitý vliv na jejich volbu. Tento vliv je však menší, než jaký by podle žáků mohl být. Větší význam škole připisují dívky. Z aktivit školy souvisejících s volbou střední školy žáci nejvíce oceňují předávání informací, což koresponduje s předchozími zjištěními. Žáci oceňují také to, že jim škola zajistila přípravu na přijímací zkoušky, že zde získali základní vzdělání a vyzkoušeli si reálnou práci. Škola je také prostředím, kde si žáci ujasnili své zájmy, předpoklady a kde se jim dostalo přínosných doporučení a podpory.

6.7 Shrnutí

Cílem kvantitativního výzkumu bylo zmapovat, jaký význam pro volbu střední školy přisuzují žáci devátých ročníků základní škole a jejím pracovníkům. Na základě výsledků dotazníkového šetření lze říct, že v souladu s dříve provedenými výzkumy připisují i žáci základních škol okresu Ústí nad Orlicí největší význam sami sobě, rodičům, kamarádům a dalším rodinným příslušníkům. Škola a její pracovníci jsou žáky hodnoceny spíše jako méně

významný zdroj. V konkrétnějších otázkách však žáci opakovaně zmiňovali výchovného poradce. Většina žáků ví, kdo je na jejich základní škole výchovným poradcem a podle výsledků se na něj v otázce volby střední školy obrátila necelá třetina respondentů.

Žáci se na výchovného poradce obrací většinou s žádostí o konkrétní informace týkající se nabídky středních škol nebo podmínek přijímacího řízení. Z hodnocení žáků zapojených v tomto výzkumu tedy vyplývá, že hlavní role školy stále tkví v předávání informací. To opět potvrzuje výsledky předchozích výzkumů. Dostatek informací mají žáci v oblasti nabídky středních škol a budoucím uplatnění. Zároveň si žádají více informací o aktuální pracovní nabídce a ocenili by doporučení vhodné střední školy a více ujištění ve svých předpokladech vybranou střední školu zvládnout.

Do informačních aktivit školy spadá také distribuce informačních letáků, brožur (atlas škol), předávání informací o dnech otevřených dveří na středních školách a zprostředkování informací přímo od lidí ze středních škol a z praxe (zájezdy na burzy středních škol, exkurze atd.). Tento způsob předávání informací se jeví jako velmi významný, neboť právě zmíněné formální zdroje informací byly žáky zmiňovány jako nejvýznamnější.

Dalšími významnými aktivitami je podle hodnocení žáků například zajištění pravidelné přípravy na přijímací zkoušky, seznámení s jednotlivými pracovními aktivitami a poskytnutí základního vzdělání. Určitý význam žáci základní škole přiznávají také v oblasti získávání důležitých kompetencí. V tomto směru žáci například oceňují, že si ujasnili své zájmy a předpoklady.

Pozitivním faktem také je, že většina respondentů prokázala, že má konkrétní představu o svém budoucím zaměstnání a příslušné profesní přípravě. Na základě výsledků však nelze vyhodnotit, nakolik se na utváření této představy podílela škola. V souhrnu lze vyhodnotit, že žáci základní škole přiznávají určitou míru vlivu na jejich volbu střední školy. Vliv školy je však menší než vliv dalších sociálních zdrojů a je menší, než by podle hodnocení žáků mohl být.

7. ANALÝZA KVALITATIVNÍCH DAT

Cílem kvalitativního výzkumu bylo blíže zjistit, jak vypadá kariérové poradenství na základních školách tentokrát očima výchovných poradců. Vzhledem k tomu, že data byla tříděna podle stanovených výzkumných otázek, budou i výzkumná zjištění, stejně jako v předchozí kapitole, prezentována postupně podle výzkumných otázek. Přepisy rozhovorů s výchovnými poradci obsahují přílohy 4-10.

7.1 Podoba kariérového poradenství na základních školách očima výchovných poradců

Stěžejní částí rozhovoru bylo zjišťování aktuální podoby kariérového poradenství na základních školách. V rámci tohoto tématu bylo identifikováno šest souvisejících témat (trsů), které tvoří ucelený pohled na kariérové poradenství. Jsou jimi: **časové nároky, zázemí, získávání informací, uskutečňované aktivity, spolupráce a technické vzdělávání**. Blíže o zmíněných tématech pojednává následující text.

Časové nároky

Všichni respondenti uváděli, že časové nároky na vykonávání kariérového poradenství varíují podle konkrétního období. Nejvíce času kariérovému poradenství výchovní poradci věnují v období podávání přihlášek. Pokud by činnosti spojené s kariérovým poradenstvím měli výchovní poradci zprůměrovat, věnují mi **1-2 hodiny** v průběhu celého školního roku. To se může na první pohled jevit jako zanedbatelné. Je proto nutné uvést fakt, že výchovným poradcům se snižuje povinnost přímé pedagogické činnosti podle počtu žáků ve škole. Někteří tak mají uvolněnou právě jednu hodinu týdně na celé výchovné poradenství. Pokud se tedy zvažuje celé výchovné poradenství, jeví se stanovené časové dotace jako nedostatečné.

„To se dá špatně zprůměrovat, jinak to je v září, jinak to je v prosinci. Takže kdybych to nějak zprůměroval, tak si myslím, že tak těch pět-šest hodin ... Protože to výchovné poradenství nemá na starosti jenom volbu povolání, ale když se vyskytne nějaký výchovný problém, tak i u toho musím být.“

V otázce časových nároků se v rozhovorech s respondenty ukázalo jako **užitečné sloučení výchovného poradenství ještě s další funkcí** (zástupce ředitele). Díky dalšímu snížení přímé pedagogické činnosti tak mají výchovní poradci více času pro řešení všech úkolů výchovného poradenství (včetně volby povolání). Zároveň mohou operativně řešit nastalé

situace ve chvíli, kdy jsou aktuální a ne až, když na ně mají čas. Jako další výhoda sloučení těchto dvou funkcí bylo uváděno větší soukromí pro osobní konzultace.

Zázemí výchovných poradců

S tématem osobních konzultací souvisí i otázka zázemí výchovných poradců. V tomto výzkumu tím byla myšlena **technická** (přístup k telefonu, internetu atd.) a **metodická** (např. testy a pracovní listy na kariérové poradenství) **vybavenost a adekvátní prostory pro poradenství**.

Celkově se svým zázemím jsou všichni výchovní poradci spokojeni. Všichni udávají, že mají zajištěný přístup k internetu, telefonu, mají vlastní pracovní e-mail atd. Někteří mohou i sami spravovat webové stránky, kam přidávají aktuální informace o kariérovém poradenství. I prostory pro konzultace hodnotí výchovní poradci jako adekvátní. Všichni mají k dispozici kabinet, který většinou sdílí ještě s dalším kolegou. To však nevnímají jako překážku, neboť se většinou s daným kolegou v kabinetu střídají. V případě, že potřebují soukromí pro konzultace, není problém se s kolegou domluvit nebo najít alternativní prostor.

Dostatečné je podle většiny výchovných poradců i metodické vybavení. Díky přístupu k internetu mohou mnoho pracovních listů a testů získat online. Někteří mají i své vlastní testy pro volbu povolání. Výchovní poradci však sdělují, že zájem konkrétně o testy schopností a volby povolání je vysoce individuální a u žáků spíše menší. Více informací navíc získají z rozhovoru s konkrétním žákem, tudíž je příliš nepoužívají. Školy však jezdí na IPS při Úřadu práce, z čehož vyplývá, že většina žáků se s určitou formou testování předpokladů setká. V případě, že má škola školního psychologa (2 školy ve výzkumném souboru), nabízí tuto službu většinou on.

„Máme test volby povolání, který jsme vypracovali před šesti lety. Ale nemám s tím hlubší zkušenost. Nechci říct, že mi to nic nedá, ale nejsem takový odborník, abych se tím mohl řídit.

Dítě to také vyplňuje v určité náladě, stresu atd., takže to nevyhledávám.“

Zdroje informací

Kromě zázemí jsou pro vykonávání kariérového poradenství důležité také kvalitní, objektivní informace. V rozhovorech byly identifikovány čtyři zdroje informací: **papírové, internetové, institucionální a získávané na vzdělávacích akcích**.

Z **papírových zdrojů** informací to jsou různé informační letáky, prospekty a brožury, které jsou určené především pro žáky. Nejlepším papírovým zdrojem je podle výchovných

poradců **Atlas škol**. Ten obsahuje přehled středních škol daného kraje a základní informace k jednotlivým oborům (kódy do přihlášek, počty přijímaných žáků, kontaktní údaje, finanční náklady na studium atd.). Výchovní poradci ho hodnotí jako rychlý a spolehlivý zdroj informací.

„Já teda docela využívám atlas školství. My ho dostáváme akorát pro náš kraj, ale využívám ho, protože bych řekla, že je to takové nejrychlejší.“

Atlas škol se však uzavírá na začátku školního roku, tudíž v období, kdy si žáci volí střední školu, nemusí být již zcela aktuální. Proto si výchovní poradci ověřují informace i z dalších zdrojů. Dalším takovým zdrojem je **internet**. Výchovní poradci hledají informace přímo na **webových stránkách středních škol**, neboť zde se nachází nejvíce informací o konkrétní škole včetně specifických požadavků na studium atd. Dále to je **Školský portál Pardubického kraje**. Často zmiňovaným a vyhledávaným zdrojem je webová stránka **infoabsolvent.cz**. Z této stránky výchovní poradci čerpají i materiály pro výuku (např. profitest, informační videa, typové pozice atd.) a navštěvují ji i společně se žáky. V tomto ohledu stránku infoabsolvent.cz hodnotí jako nejlepší zdroj informací pro kariérové poradenství, který český internet nabízí.

V různých **institucích** výchovní poradci hledají objektivní informace o trhu práce a daném oboru. Z těchto zdrojů jsou to přímo **střední školy** a to jak jejich pracovníci, tak absolventi. Dalším zdrojem jsou **firmy**, které výchovným poradcům poskytují jednak informace o volných pracovních místech, jednak o profesní připravenosti absolventů jednotlivých středních škol. Jeden z výchovných poradců dokonce firmy označil za lepší zdroj informací o jednotlivých středních školách, neboť firmy nemají potřebu dané škole zlepšovat image.

V neposlední řadě je to **IPS při Úřadu práce**, které poskytuje školám výše zmíněné papírové zdroje informací a výchovné poradce informuje o aktuálním stavu na trhu práce v daném okrese a kraji. Využívání institucionálních zdrojů informací popisuje následující výrok:

„Zajímá mě, jak ta škola funguje, to jsou nejlepší informace přímo od absolventů. No nejlepší informace jsou opravdu z těch firem nebo z Úřadu práce. To je objektivní, není to ničím zatížené. Ta škola se vždy vybarví tak, aby vypadala jako nejlepší. Ale jestli mi v té firmě, o škole, o které já si myslím, že je špatná, řeknou, že její absolventi mají uplatnění, tak je můj názor asi špatný a musím ho změnit, a naopak samozřejmě.“

Dále výchovní poradci získávají informace na výše zmíněných **vzdělávacích akcích**. Sem se řadí **burzy středních škol**, kde se prezentují samotné střední školy a jsou tam přítomni i zástupci kraje, kteří výchovným poradcům podají výše zmíněné informace o aktuálním stavu trhu práce, případně o nějakých novinkách a změnách. Výchovní poradci jezdí také na **setkání výchovných poradců**, které pořádá Pedagogicko-psychologická poradna v Ústí nad Orlicí. Užitečné informace se dozvídají i na různých **besedách se zástupci středních škol**.

Aktivity

Už **získávání informací** je nesporně jednou z důležitých činností výchovného poradce v rámci kariérového poradenství. Mimo to bylo identifikováno dalších osm typů aktivit: **exkurze, administrativa, účast na vzdělávacích akcích pro žáky, kariérová výchova** (projekty pořádané ve škole), **distribuce informací, osobní konzultace, příprava na přijímací zkoušky a statistika**.

Do **exkurzí** patří **návštěvy středních škol a firem, výjezdy na burzy škol a IPS při Úřadu práce**. Jedná se jak o výjezdy se žáky, tak samostatně za účelem získávání informací. Někdy školy umožňují středním školám, aby se žákům prezentovaly přímo u nich na základní škole a to buď formou **besed nebo přehlídek**. Někdy naopak střední školy nabízejí základním školám, že žákům samy zajistí exkurzi v jejich prostorách. To všechno vyžaduje buď přímou účast, nebo minimálně komunikaci a zajištění nezbytných náležitostí (souhlasy rodičů, doprava atd.). Pozitivním zjištěním je, že střední školy a firmy jsou v tomto ohledu aktivní a školám exkurze umožňují, nebo je i sami aktivně nabízí a zajišťují. Jedné škole byla nabídnuta **exkurze i pro pedagogy**, aby si udělali představu o práci dané firmy. Hodnocení významu exkurzí nabízí jeden z výchovných poradců:

„Pořádáme také různé exkurze, když se s někým dohodneme. To se mi zdá, že je pro žáky spíš taková zábava. Ono to třeba má nějaký vliv, ale asi se to neodrazí 100% v té volbě povolání“

Neopomenutelnou součástí náplně práce výchovného poradce je také **administrativa**. V rámci kariérového poradenství je to **tisk, kontrola a odesílání přihlášek žáků. Předávání zápisových lístků**, případně **spravování webových stránek**. Někteří výchovní poradci prochází vyplňování přihlášek přímo se žáky, nabízí konzultace v případě nějakých nejasností, nebo kontrolují vyplněné přihlášky před odesláním. To všechno je značně časově náročné.

Dále výchovní poradci zprostředkovávají nebo se žáky přímo jezdí na různé **vzdělávací akce a soutěže**. Jedná se většinou o projekty zaměřené na podporu technických oborů a řemesel. Zmiňovány byly **Technohrátky, projektové dílny na místních středních školách, soutěž O Zlaté kladívko a projekt Blíž k řemeslům**. V rámci projektových dílen žáci navštěvovali místní střední školu, kde jim mistři jednotlivých oborů představili svou práci a žáci měli možnost si ji vyzkoušet. Projekt Blíž k řemeslům byl popsán takto:

„tento projekt byl hodně zaměřený právě na podporu technického vzdělávání, aby žáky nalákaly na tyto obory. Jezdili jsme na dvoudenní exkurze. Navštívili jsme SŠ nebo učiliště, nějakou firmu a pak výstavu nebo muzeum, které s tím souvisí.“

Díky všem těmto aktivitám se žáci blíže setkávají s reálným světem práce. Další činností je zajišťování **kariérové výchovy**. Ta probíhá na různých školách různě, získané informace tedy nelze zobecňovat. Na jedné z oslovených škol je téma volby povolání probíráno v **samostatném předmětu**, který probíhá v osmé a deváté třídě vždy jednou za dva týdny. V tomto předmětu je věnována pozornost sebehodnocení, seznámení s trhem práce, vzdělávací soustavou a povoláními obecně. Díky tomuto časovému rozložení mají žáci, podle hodnocení výchovného poradce, dostatek času na rozmyšlenou. Zároveň z toho plyne, že žáci tolik nevyužívají osobních konzultací.

Jiná škola probírá otázku volby povolání se žáky v rámci předmětu **výchova ke zdraví (VKZ)**, který mají žáci od šesté třídy. Další pořádá pravidelně dva **projektové dny** věnované přímo volbě střední školy. První projektový den je v září, kde se žáci dozvědí důležité termíny, jsou poučeni, jakým způsobem si mají vyhledávat informace o středních školách a jak mají přemýšlet o své volbě střední školy. Na druhém projektovém dnu se žáci dozvědí konkrétní informace k přijímacímu řízení, zkouší si vyplňovat přihlášku atd. Kariérová výchova je **zahrnuta i v dalších předmětech**, jako je občanská výchova, pracovní činnosti a další. Mezi aktivity pořádané na škole patří i výše zmíněné **besedy se zástupci škol a firem**.

Všemi již zmíněnými aktivitami se prolíná pravděpodobně nejvýznamnější činnost výchovného poradce v rámci kariérového poradenství a tou je **předávání informací**. Podle výchovných poradců předávají hlavně informace o **druzích středních škol, přijímacím řízení, důležitých termínech** (dny otevřených dveří, burza škol) atd. Více se předávání informací žákům věnuje druhá výzkumná otázka.

Další neméně důležitou činností je **poskytování osobních konzultací** žákům i jejich rodičům. Podle hodnocení samotných výchovných poradců nejsou v současné době osobní

konzultace příliš vyhledávané. Náplní osobních konzultací se zabývají následující dvě výzkumné otázky.

Příprava na přijímací zkoušky patří také na mnohých školách k rozsáhlé paletě činností poskytovaných v souvislosti s volbou střední školy. Tuto činnost zajišťují učitelé daného předmětu a probíhá buď před vyučováním, nebo formou celoročních seminářů.

„Žáci mají také možnost zkusit si nějaké přijímací testy...Věnují se tomu učitelé se žáky před vyučováním.“

V kvalitativních výpovědích žáků byla právě příprava na přijímací zkoušky oceňována. Závěrečnou činností výchovných poradců poté, co proběhne celý proces volby, přípravy a je rozhodnuto o přijetí, je *vytváření statistik* o výsledcích přijímacích zkoušek.

Spolupráce

Spolupráce byla rozdělena na tu, která probíhá *ve škole* a tu *mimo školu*. *V rámci školy* výchovní poradci spolupracují s **dalšími pedagogickými pracovníky**. Jsou to jednak **třídní učitelé**, kterým výchovní poradci předávají aktuální informace z oblasti volby povolání a informace od nich rovněž získávají. Jak již bylo zmíněno v teoretické části práce, je tato oboustranná spolupráce v kontextu kariérového poradenství velmi důležitá. Třídní učitelé jsou totiž zpravidla se žáky v užším kontaktu a lépe znají jejich studijní výsledky, předpoklady i rodinné zázemí. Tyto informace velmi přispívají k účinnému kariérovému poradenství. Zároveň je nezbytné, aby třídní učitelé, i další pedagogové, znali aktuální informace z oblasti volby střední školy v případě, že by sami poskytovali žákům poradenství v tomto tématu.

Jsou to také **učitelé předmětů**, které určitým způsobem souvisejí s volbou střední školy (pracovní činnosti, občanská výchova, informatika). Pokud má škola **školního psychologa**, spadá sem i spolupráce s ním. Pro opravdu účinné kariérové poradenství na základní škole je tato spolupráce pracovníků školy nezbytná. Je tedy pozitivním zjištěním, že na zapojených školách funguje.

Mimo školu výchovní poradci spolupracují se zmíněnými **IPS při Úřadu práce, středními školami, firmami, pedagogicko-psychologickou poradnou a rodiči**. Za bližší zmínku stojí firmy, které nejenom, že školám umožňují exkurze, ale také samy aktivně nabízejí spolupráci. Často zmiňovanou firmou v tomto kontextu je **firma Bühler**. Tato firma se od jiných odlišuje tím, že školám nabízí podporu ve formě financí, vybavení dílen a

dodávání materiálu. Jednu z podob spolupráce s touto firmou popisuje jeden z výchovných poradců:

„...třeba vyrábíme pro Bühler. Ted' jsme pro ně třeba ohýbali háčky do lakovny. To se mi líbí, protože to nedělají proto, aby dostali jedničku, ale musí to být perfektní, protože to někdo potom použije. A tohle fakt stačí a ten přístup dítěte k práci se změní. My za to pak dostáváme od nich materiál, nářadí atd.“

Spolupráce se středními školami byla již popsána výše. Jsou to exkurze, besedy, spolupráce na různých projektech atd. V rámci kariérového poradenství je spolupráce s pedagogicko-psychologickou poradnou spíše okrajová. Žákům je doporučováno využití jejich služeb v případě nejasností s volbou střední školy. Podle hodnocení výchovných poradců to však žáci využívají jen zřídka a jsou to spíš žáci, kteří poradnu navštívili již v minulosti s jinou zakázkou.

Technické vzdělávání (Člověk a svět práce)

Všichni výchovní poradci se shodují, že současným trendem je podpora technických oborů a návrat k řemeslům. Tato tendence je zřetelná i z výše uvedených aktivit. Lze tedy říct, že technické vzdělávání je momentálně jednou z hlavních aktivit v rámci kariérového poradenství. Výchovní poradci se na něm účastní různou měrou buď přímo jako vyučující různých předmětů, nebo jako organizátoři příslušných akcí. Hlavní přínos technického vzdělávání na základních školách shrnuje výrok jednoho z výchovných poradců:

„...když máte prostě materiál a plánek, tak prostě buď tam ty ruce jdou, nebo nejdou. A když nejdou, tak se to postupně může zlepšit a to dítě to samo vidí, že to je lepší. A postupně zjišťuje, že ty věci může dělat.“

7.2 Spolupráce se žáky a využívání služeb kariérového poradenství z jejich strany

Všechny zmíněné aktivity se samozřejmě týkají i žáků. Jak vypadá spolupráce se žáky a do jaké míry využívají služeb kariérového poradenství na základní škole, popisuje druhá výzkumná otázka. V rámci této výzkumné otázky byla identifikována čtyři základní témata: **počátek kariérového poradenství na základní škole, zájem žáků o vlastní volbu střední školy, distribuce informací a osobní konzultace.**

Počátek kariérového poradenství na základní škole

Všechny základní školy zapojené do výzkumu začínají se žáky v otázce volby povolání systematicky pracovat od **osmé třídy**. Žákům osmých tříd jsou nabízeny všechny vzdělávací akce, které navštěvují žáci devátých tříd (burzy škol, dny otevřených dveří atd.). Zároveň školy, které se **účastní zmíněných Technohrátek**, na ně vybírají právě žáky osmých ročníků. Některé školy jezdí se žáky osmých tříd na burzy středních škol, nebo na IPS při Úřadu práce. Zpravidla, když skončí přijímací řízení žáků devátých tříd, začínají výchovní poradci pracovat s nižším ročníkem (druhé pololetí osmého ročníku, některé školy i dříve). Cílem kariérového poradenství v osmé třídě je **seznámit žáky s celým procesem, představit jim informační zdroje a otevřít dialog budoucí střední škole**. Podle výchovných poradců by žáci v osmé třídě měli provést **hrubou volbu**, aby na začátku deváté třídy měli ujasněný směr a už řešili spíše výběr konkrétní školy. Díky tomu pak můžou žáci navštěvovat dříve dny otevřených dveří konkrétních středních škol a udělat si lepší představu o svém budoucím studiu. Jak může vypadat práce s žáky osmých ročníků, ilustruje následující výrok:

„V osmé třídě jezdíme se žáky na ÚP. Celkově ta práce s nimi začíná tak od druhého pololetí, kdy tam přijdu a říkám jim, že devátáci dali přihlášku a za rok to čeká je. Ptám se, kdo už třeba má vybráno. Takže je nějak směřuju a děti na to hodně slyší.“

Naproti tomu práce s nižšími ročníky je stále spíše výjimečná. V šesté třídě absolvují žáci dílny v rámci pracovních činností, kde se učí pracovat s různými materiály. To však většina výchovných poradců nevnímá jako součást kariérového poradenství. Příležitostně nabízejí školy účast na různých akcích a soutěžích i žákům sedmých tříd:

„Jo, když někam jedeme, tak třeba doplníme počet i sedmákama, ale že by to bylo cíleně, to ne.“

Výjimkou je jedna škola, kde je přímo výchovným poradcem vyučován předmět VKZ. V rámci tohoto předmětu jsou žáci v různé míře seznamováni s volbou povolání již od šesté třídy.

Intenzivní práce se žáky v rámci kariérového poradenství pak probíhá v **deváté třídě**, zpravidla **od září do února**, kdy se žáci účastní všech aktivit zmíněných v předchozí výzkumné otázce.

Zájem žáků o vlastní volbu střední školy

Výchovní poradci byli rovněž dotazováni, kdy podle nich žáci sami začínají uvažovat o volbě střední školy. Podle zkušeností výchovných poradců je to v osmé třídě, kdy si žáci ujasňují směr, kterým by se chtěli dát. V deváté třídě má většina žáků již jasno a už vybírá spíše konkrétní střední školu. Volba konkrétní střední školy závisí podle výchovných poradců mnohdy na vnějších faktorech, jako např. na dojíždění, vzdálenosti od bydliště a i na tom, kam jdou jejich kamarádi:

„Jaký směr, má na začátku deváté třídy rozmyšleno tak ¾ třídy určitě. To jsou spíše výjimky, které nemají. Takže pak řeší už jen konkrétní školu, místo, dojíždění, kamarády atd.“

Zajímavým zjištěním je, že výchovní poradci, na jejichž škole probíhá systematické kariérové poradenství **už v nižších ročnících** (škola s VKZ a škola se samostatným předmětem pro volbu povolání) zaznamenávají, že i žáci nad svou volbou začínají uvažovat dříve. Na základě toho vzniká předpoklad, že systematické a dlouhodobé aktivity školy v rámci kariérového poradenství mohou přispět k dřívějšímu uvažování žáků o volbě střední školy. Pokud tedy tomuto tématu věnuje dříve pozornost škola, je větší pravděpodobnost, že se jím dříve začnou zabývat i žáci.

Distribuce informací

Součástí kariérového poradenství je již několikrát zmiňované poskytování informací. O tom, kde získávají informace výchovní poradci, pojednávala předchozí výzkumná otázka. Tato výzkumná otázka se zabývá mimo jiné tím, jak se tyto informace dostávají k žákům. Z rozhovorů vyplynulo, že výchovní poradci využívají k distribuci informací čtyři informační kanály: ***nástěnky, papírové zdroje, internet a osobní kontakt.***

Nástěnku pro volbu povolání, potažmo pro celé výchovné poradenství, má každá zapojená škola. Výchovní poradci sem umísťují informace o důležitých termínech (dny otevřených dveří, burzy škol, termíny přihlášek atd.). Nástěnky jsou průběžně aktualizovány, čímž se stávají bezprostředním zdrojem informací pro všechny žáky.

Nástěnky jsou doplněny ***distribucí letáků a informačních brožur.*** Tyto materiály většinou škole zasílají příslušné organizace, případně si je mohou sami vyžádat. Informační letáky jsou většinou umísťovány na předem určené místo nebo do tříd, kde je mají žáci volně k dispozici. Co se týče brožur, jedná se většinou o **atlas škol**, se kterým výchovní poradci více pracují:

„Využíváme Atlasy škol, když je vždy koncem října dostanu, zajdu do tříd, rozdám je a hned jim řeknu, jak se v tom orientovat a co budou vyplňovat do přihlášek.“

Neméně důležitými jsou i **internetové zdroje**. Mezi ty patří **webové stránky samotné základní školy**. V souvislosti s webovými stránkami škol budou nejdříve uvedena zjištění získaná úvodní rešerší při sestavování základního souboru. Všech 31 oslovených škol má funkční webové stránky. U dvanácti škol však nebylo možné dohledat informaci, kdo je na dané škole výchovným poradcem. U zbylých devatenácti škol, kde byl výchovný poradce uveden, byly rovněž uvedeny kontaktní údaje (vždy alespoň jeden, buď e-mail nebo telefonní číslo). Zajímavým zjištěním v tomto kontextu bylo, že na mnohých webových stránkách základních škol nebylo snadné najít informaci o tom, kdo zde působí jako výchovný poradce, jinde zase bylo obtížné nalézt kontaktní údaje, případně tyto dvě informace byly umístěny na dvou různých místech. Mnohdy bylo snadnější nalézt informace o nepedagogických pracovnících (školníci, uklízečky atp.) než o výchovném poradci. Pozitivním faktem naproti tomu je, že pouze devět škol nemělo na svém webu žádné informace o výchovném poradenství, konkrétně o volbě povolání. Na většině webových stránek byly k nalezení základní informace o volbě střední školy a odkazy na další stránky a dokumenty.

Z výběrového souboru mají dvě školy na webových stránkách samostatnou záložku pro volbu povolání, u třech škol jsou tyto informace k nalezení v sekci výchovného poradenství a dvě školy informace k volbě povolání na svých stránkách nemají. Jak mohou webové stránky v rámci kariérového poradenství fungovat, popisuje jeden z výchovných poradců:

„Mám připravenou prezentaci pro rodiče, kterou dávám také na stažení na web. Nechávám tam úmyslně i celý minulý školní rok, aby žáci i rodiče věděli, jaký typ informací ode mě můžou čekat. Také jim říkám, ať se tam každý týden kouknou, jestli tam není něco nového. Když totiž získám nové informace, tak je tam hned dávám, aby je všichni měli. Takhle to tu máme nastavené. Jsou tam i tiskopisy ke stažení.“

Dále výchovní poradci upozorňují žáky na webové stránky **infoabsolvent.cz**, **atlasskolstvi.cz**, **školský portál Pardubického kraje** a samozřejmě **webové stránky jednotlivých škol**. Výchovní poradci tyto stránky žákům buď doporučují jako vhodný zdroj informací, nebo s nimi pracují přímo ve škole.

Osobní konzultace

Ze zkušeností výchovných poradců vychází, že žáci osobních konzultací příliš **nevyužívají**. Pokud potřebují nějaké informace, zeptají se výchovného poradce spíše při méně formální příležitosti (na nějaké akci, na chodbě atd.). Pokud už žáci osobní konzultace vyhledají, jsou to většinou žáci, jejichž **volba se úplně neshoduje s představami rodičů** nebo **volbu střední školy doma moc neřeší**, takže si chtějí popovídat s někým jiným. Dále to jsou žáci **nerozhodní** nebo **méně ambiciózní**, kteří potřebují poradit, jaký směr zvolit. To ilustruje následující výrok:

„No hlavně přijdou s tím, na kterou školu mají jít. Teď byla jedna, která sáhla úplně vedle, tak jsem ji doporučil, aby si to ještě jednou promyslela. Potom se přišla zeptat, kam bychom ji dali my.“

Někdo potřebuje **poradit v oblasti předpokladů** pro vybrané studium a někdo chce pouze **potvrzení pro svou volbu**. Žáci vyhledávají výchovné poradce také kvůli **faktickým informacím**, takovou je například vyplňování přihlášek a aktuální podoba přijímacích zkoušek (v souvislosti s proběhlou změnou přijímacího řízení).

7.3 Spolupráce s rodiči a využívání služeb kariérového poradenství z jejich strany

Kromě žáků a dalších výše zmíněných osob a institucí spolupracují výchovní poradci i se zákonnými zástupci žáků. Z rozhovorů byly identifikovány dva druhy aktivit, které rodičům škola v rámci kariérového poradenství nabízí: **rodičovské schůzky** a **osobní konzultace**.

Rodičovské schůzky

Rodičovské schůzky probíhají zpravidla na začátku školního roku. Toto téma je s rodiči řešeno buď v rámci běžných rodičovských schůzek, nebo je uspořádána nadstandardní rodičovská schůzka zaměřená pouze na volbu povolání. Rodičům jsou při této příležitosti předány **informace o průběhu školního roku a podobě přijímacího řízení**, dále o **přijímacích zkouškách**. Jsou jim předány také **kontaktní údaje** a jsou seznámeni s tím, na jaké osoby a organizace se mohou v otázce volby střední školy obracet (např. výchovný poradce, IPS při ÚP, pedagogicko-psychologická poradna). Někteří výchovní poradci s rodiči na schůzce **procházejí i přihlášku** a seznamují je se způsobem vyplnění. Pozitivním faktem je, že na tyto rodičovské schůzky dorazí valná většina rodičů:

„Na rodičovské schůzky chodí poměrně většina a z těch, kteří nepřijdou, se většina omluví nebo si domluví jiný termín schůzky. Převážná většina rodičů se se mnou minimálně jednou sejde.“

Osobní konzultace

U příležitosti konání rodičovské schůzky navíc využijí někteří rodiče i **osobní konzultace**. Podle zkušeností výchovných poradců osobní konzultace rodiče příliš nevyužívají. Pokud přijdou, chtějí většinou konzultovat **studijní předpoklady dítěte**, tedy zda zvládne vybranou školu. Jindy přichází rodiče, jejichž **ambice neodpovídají buď předpokladům**, nebo volbě jejich dětí. Jiný důvod udává jeden z výchovných poradců:

„Většinou asi přijdou rodiče, kteří se sem přistěhovali z jiného kraje a neví, jak to tady chodí a jaké tu jsou možnosti. Takže přijdou, já jim dám brožuru a probereme, co dítěti jde a nejde, co ho baví a nebaví a pak se třeba přijdou zeptat, co bych doporučil.“

Novým a aktuálním tématem konzultací jsou **krajská a firemní stipendia**. Při podepsání tzv. stabilizační dohody (po absolvování musí žák určitou dobu pracovat v dané firmě) firmy nabízí žákovi finanční výpomoc při studiu. Výchovní poradci tyto možnosti vítají, protože právě stipendia umožní i žákům z finančně problematických poměrů studovat zajímavé obory, kterých by se třeba právě z finančních důvodů museli vzdát. Výchovní poradci pak sami oslovují **rodiče žáků s horším prospěchem**, nebo žáků vycházejících v nižším ročníku. Sami totiž vnímají, že těmto žákům je nutné věnovat více pozornosti. Mnoho konzultací proběhne rovněž prostřednictvím telefonu, nebo e-mailu.

7.4 Zhodnocení kariérového poradenství na základních školách výchovnými poradci

V závěru rozhovoru byli výchovní poradci vyzváni, aby zhodnotili aktuální podobu kariérového poradenství na jejich základní škole. Hodnocení výchovných poradců bylo rozděleno do čtyř oblastí: **hodnocení významu pro žáky a jejich volbu střední školy, limity kariérového poradenství, potřeby a přání výchovných poradců a reflektované úspěchy**.

Význam kariérového poradenství pro žáky a jejich volbu střední školy

Podle výchovných poradců může škola žákům nejvíce pomoci právě v tom, že jim **předává pravdivé, relevantní a objektivní informace**. Jsou to informace o nabídce a typech středních škol, nárocích jednotlivých škol, přijímacích zkouškách a důležitých termínech. Výchovní poradci také žákům ukazují, jaké jsou momentální trendy na trhu práce a informují je o uplatnění absolventů jednotlivých středních škol. Dále žáky učí orientovat se ve volbě střední školy a povolání. Učí je hledat důležité a pravdivé informace. Jeden z výchovných poradců také zmiňuje, že upozorňuje žáky, aby si všímali, jakou má škola přidanou hodnotu:

„Přidaná hodnota je pro mě to, že když půjdu na zámečníka, nechají mě udělat si zdarma svářečský kurz, když půjdu na zemědělku, jestli mě nechají udělat zdarma řidičák na traktor, ... Aby se koukali i po tomhle, protože to jsou věci, které jinde musí draze platit.“

Prostřednictvím exkurzí na střední školy a do firem pak **žáky seznamuje s reálným trhem práce** a pomáhá jim získat povědomí o jednotlivých povoláních a pracovní nabídce v regionu.

S reálnou prací se žáci seznamují i prostřednictvím vzdělávací oblasti **Člověk a svět práce**. Význam této oblasti vidí výchovní poradci zejména v tom, že si žáci mohou **vyzkoušet různé manuální činnosti a získat v nich zručnost**. Žáci získávají povědomí o další oblasti pracovní činnosti, a zároveň si mohou vyzkoušet něco nového a nabýt sebevědomí v tom, že dokáží samostatně pracovat a vytvářet zajímavé a nové věci.

Jako poslední bylo zmíněno, že škola může přispět k **sebezpoznání žáka**:

„No a pak asi také naučit žáka sebezpoznání, umět se rozhodovat a nést důsledky za své rozhodnutí.“

Limity kariérového poradenství

Na začátek je nutné zmínit, že většina výchovných poradců **neviděla mnoho limitů**, které by jim zasahovaly do vykonávání kariérového poradenství. To může být způsobeno tím, že výzkumný vzorek je tvořen výchovnými poradci, kteří se do výzkumu zapojili dobrovolně, z čehož lze předpokládat, že mají o toto téma zájem.

Jako jisté omezení byl zmiňován například **čas**. Nedostatečný čas vnímají zejména v období kolem podávání přihlášek, neboť administrativa s tím spojená je velmi časově náročná. Více času by ocenili také pro přímou práci s žáky v rámci kariérového poradenství.

Zvláště exkurze jsou časově náročné a zasahují do dalšího vyučování, což výchovní poradci vnímají jako nežádoucí.

Na některých školách je problematická **spolupráce s rodiči**. Jako problematické výchovní poradci vnímají to, že rodiče buď nejeví zájem o intenzivnější spolupráci se školou, nebo si ve věci volby střední školy svého dítěte nenechají poradit:

„Někdy je to i takové, že si rodiče nenechají poradit. Něco si představují, něco si vyberou pro své děti a to dítě na to úplně nemá a oni si nenechají poradit.“

Někteří z výchovních poradců vnímají jako zatěžující přílišnou, stresující a někdy zbytečnou **administrativu**, která ubírá čas pro přímou práci. Někteří výchovní poradci pociťují **nedostatek screeningových a diagnostických metod**, které by bylo možné použít pro prohloubení sebepoznání žáků. Další dvě nespokojenosti zachycují následující výroky výchovních poradců:

„Co mě naopak mrzí, je, že nám hází klacky pod nohy některé SŠ. Vy říkáte rodičům, že začíná přijímací řízení a ty školy vám rozhodnutí o přijetí dají vědět v dubnu. Představte si, že hodně škol, učňáky, už teď mají na stránkách informaci o tom, že jsou žáci přijati.,,

„Bojujeme asi jako na všech školách s tím, že žáci mají problém se pochválit. Zkritizovat a najít svoje špatné vlastnosti, to umí dobře. Ale člověk je pak musí trochu nutit do toho se pochválit a říct, co umím a v čem jsem dobrý.“

Velký nedostatek vnímají výchovní poradci v **nedostatečné nabídce učebních oborů pro dívky**. Sami výchovní poradci mluví o tom, že pokud dívky nemají předpoklady pro studium na maturitním oboru, nemají jim moc co nabídnout. Učební obory, které si dívky vybírají (kadeřnice, cukrář, číšník, zahradník atd.) jsou v současné době předimenzované a absolventi jen těžko hledají uplatnění. Zároveň výchovní poradci reflektují, že společnost stále striktně rozděluje mužské a ženské obory. Výběr technického oboru tak dívky nebo jejich rodiče mnohdy už předem zavrhnou:

„Spousta děvčat se vyučí, třeba na kadeřnici, a nakonec stejně pracují někde ve fabrice. Když jim člověk nabízí možnosti technických oborů, tak si všichni myslí, že je to pro kluky...Rodiče pak řeknou, že by je to stejně nebavilo, nebo i ta holka řekne, že by ji to nebavilo.“

Na druhou stranu pozitivním faktem je, že dívek hlásících se na technické obory postupně přibývá. Lze tedy předpokládat, že se toto dogma mužských a ženských oborů pomalu prolamuje.

Potřeby a přání výchovných poradců

Ze zmíněných limitů následně vzešly i konkrétní potřeby a přání výchovných poradců. Výchovní poradci by ocenili **větší spolupráci rodičů, více času na přímou práci se žáky** během vyučování a **finanční zajištění vzdělávacích akcí**:

„Možná ještě víc prostoru, který by se věnoval přípravě žáků v rámci předmětů. Nebo třeba, když jsou ty exkurze, aby bylo nějaké finanční zajištění, které bychom mohli využívat na tyto účely.“

Na jiné škole by ocenili přítomnost **školního psychologa** jako dalšího poradenského pracovníka, na kterého by se mohli žáci obracet s různými tématy a využít jeho služeb i v rámci kariérového poradenství.

Do budoucna by si výchovní poradci přáli více **podpořit technické vzdělávání**. Konkrétním návrhem podpory je například pořádání kurzů pro rodiče, kde by si mohli vyzkoušet různé manuální činnosti (dílny, keramika atd.). Dále větší využití spolupráce s firmami a možnost materiální podpory z jejich strany (např. vybavení dílen), nebo příležitostné vyučování vzdělávací oblasti Člověk a svět práce odborníkem z praxe (např. mistři ze středních škol).

Reflektované úspěchy

Na úplný závěr rozhovoru byli výchovní poradci dotazováni, co se podle nich v rámci kariérového poradenství na jejich škole daří. V současné době se podle výchovných poradců nejvíce daří **spolupráce s firmami a středními školami**, které jsou samy aktivní a nabízejí pro žáky různé aktivity. Firmy i střední školy jsou přístupné exkurzím. Firmy jsou rovněž ochotné podporovat školy i materiálně. Díky tomu se tedy daří **podporovat technické vzdělávání**, prohlubovat znalost řemesel a podporovat manuální zručnost a pracovní návyky žáků. Konkrétně to popisuje následující výrok:

„Já bych asi řekla, že se nám opravdu dobře daří profesní orientaci spojit s těmi firmami. Děti pak mají přehled o praxi. Takže to si myslím, že v tom jsme opravdu špička.“

Daří se i **spolupráce s dalšími pedagogy školy**, kteří vychází kariérovému poradenství vstříc. Dále se podle výchovných poradců daří **předávat adekvátní a pravdivé informace, seznamovat s trhem práce a podporovat zodpovědnou volbu střední školy**. Výchovní poradci z menších škol rovněž jako výhodu zmiňují právě **velikost školy**, která umožňuje bližší kontakt se žáky. Znalost rodinného zázemí umožňuje výchovným poradcům poskytovat žákům cílenější kariérové poradenství. Další reflektovanou výhodou je již výše zmíněné **propojení více funkcí** (výchovný poradce a zástupce ředitele), které umožňuje větší časovou flexibilitu.

8. SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ PROVEDENÝCH VÝZKUMŮ

Jedním z cílů výzkumného šetření v rámci této diplomové práce bylo porovnat pohled žáků a výchovných poradců na kariérové poradenství na základních školách. Toto srovnání je přeloženo právě v této kapitole, která rovněž uzavírá empirickou část diplomové práce.

Z výsledků obou výzkumů vyplývá, že žáci i výchovní poradci vidí shodně největší přínos kariérového poradenství na základních školách v **předávání informací**. Žáci sami se podle svého hodnocení obrazejí na výchovné poradce nejčastěji s žádostí o konkrétní informace. Stejně tak výchovní poradci hodnotí jako největší přínos kariérového poradenství v tom, že žákům poskytuje aktuální, pravdivé a objektivní informace.

Z informačních zdrojů žáci stejně jako výchovní poradci nejčastěji zmiňují **Atlas škol**. Výchovní poradci pak přidávají ještě webovou stránku **infoabsolvent.cz**. Z toho vyplývá, že tyto dva zdroje jsou aktuálně nejpoužívanějšími zdroji informací na zapojených školách. Toto zjištění koresponduje i s předešlými výzkumy. Oceňovanými zdroji informací jsou u obou skupin i **dny otevřených dveří, burzy středních škol a střední školy samotné**. Z těchto výsledků lze vyvodit, že se žáci a výchovní poradci shodují v otázce významných informačních zdrojů. Tato skutečnost pravděpodobně vyplývá z toho, že výchovní poradci distribuují a doporučují žákům právě ty informační zdroje, o jejichž kvalitě jsou sami přesvědčeni.

Shodně obě skupiny také oceňují aktivity spojené s **přípravami na přijímací zkoušky**, které probíhají na jejich základní škole. Výchovní poradci by ocenili více času pro tyto aktivity. Již první výzkum poukázal na to, že žáci **příliš nevyužívají osobních konzultací**, což potvrdily i rozhovory s výchovnými poradci. V těch se však také ukázalo, že důvodem nemusí být nezáměr žáků o danou problematiku. Výchovní poradci totiž průběžně během roku žákům dodávají potřebné informace a se žáky v otázce volby povolání systematicky pracují už od osmého ročníku. Je tedy pravděpodobné, že žáci mají dostatek informací, a proto nemají potřebu využívat osobní konzultace.

Obě skupiny se naopak příliš neshodují v pohledu na vzdělávací oblast **Člověk a svět práce**. Výchovní poradci kladou na technické vzdělávání značný důraz a věnují mu hodně času ať už ve škole, nebo účastí na různých soutěžích a exkurzích. Naproti tomu žáci hodnotili význam této oblasti spíše jako méně významný. Více ho však zmiňovali chlapci, což opět odpovídá výsledkům kvalitativního výzkumu. Z obou výzkumů tedy vyplývá, že současné kariérové poradenství je příznivější pro chlapce. Už na základní škole je kladen větší

důraz na technické vzdělávání a školy se účastní různých technických a manuálních soutěží. Stejně tak i aktuální nabídka učebních oborů je pestřejší pro chlapce. Dívky mají v tomto směru velmi omezené možnosti. Výchovní poradci jsou sami s touto skutečností nespokojeni a doufají, že se situace bude zlepšovat. Pozitivním faktem v tomto směru je skutečnost, že technické obory si volí stále více dívek. Na tomto místě však vyvstává otázka, nakolik si tyto dívky volí podle svých zájmů a nakolik podle možnosti uplatnění, finančního zajištění, nebo jiných faktorů. Najít odpověď na tuto otázku by však bylo otázkou pro další výzkum.

Co se týče konečného rozhodnutí o volbě střední školy, hodnotí výchovní poradci podle své zkušenosti, že žáci většinou mají **ujasněný studijní obor** již v prvním **pololetí deváté třídy**. To potvrzují i zjištění z kvantitativního výzkumu, kde všichni žáci uváděli, že již mají ujasněnou volbu střední školy. Zároveň většina žáků prokázala, že má určitou představu o své budoucí profesi a profesní dráze.

V souhrnu výsledky obou výzkumů ukazují, že žáci hodnotí základní **školu jako méně významný faktor** pro jejich volbu střední školy. Při bližším prozkoumání byl však význam školy opakovaně potvrzen a to hned v několika oblastech (předávání informací, příprava na přijímací zkoušky, technické vzdělávání, posilování kompetencí atd.). Důvodem podhodnocování významu kariérového poradenství na základní škole může být již mnohokrát zmiňovaný fakt, že kariérové poradenství jako dlouhodobý proces je stále oddělováno od volby povolání jako jednorázového rozhodovacího aktu. Na samotnou volbu střední školy skutečně nemusí mít základní škola velký vliv, protože nakonec se žáci musí rozhodnout sami, což potvrzují i výchovní poradci. Škola však svým působením žáky připravuje na další studium a pracovní život, což zatím ani jedna skupina nevnímá jako součást kariérového poradenství na základních školách.

9. DISKUZE

Cílem výzkumu bylo zmapovat aktuální podobu kariérového poradenství na základních školách v okrese Ústí nad Orlicí z pohledu žáků i výchovných poradců. Předložený výzkum má určité limity, které omezují možnost výzkumná zjištění zobecňovat. Tímto limitem je již výše zmíněná nereprezentativnost. Zároveň oproti minulým výzkumům je výzkumný vzorek menší a respondenti pocházejí z jiné geografické oblasti, což limituje i možnost srovnávat výsledky stávajícího výzkumu s výsledky předchozích výzkumů. S vědomím tohoto nedostatku byla zvolena alespoň stejná metoda vyhodnocování kvantitativních dat, aby určité srovnání bylo možné.

Shodně s předchozími výzkumy byla i zde hodnocena škola jako méně významný sociální zdroj pro volbu střední školy. I zde žáci hodnotili jako nejdůležitější osobu sami sebe, pak rodiče, kamarády a další příbuzné. Druzí zmínění rodiče jsou hlavně vzorem určitého povolání, v čemž se současný výzkum opět shoduje s předešlými. Minulé výzkumy ukázaly, že větší vliv na volbu povolání mají matky, neboť jsou v této otázce aktivnější. Zahraniční výzkum také předložil zjištění, že dívky dostávají od matek více rad ohledně volby střední školy (Tucker et al., 2001). Toto zjištění nemůže současný výzkum potvrdit. V kvalitativních výrocih žáků ale byly matky zmiňovány častěji. Častěji matky zmiňovaly dívky, které celkově jako významné osoby uváděly pouze ženy.

Stejně jako předchozí výzkumy ukázal i ten aktuální, že hlavní význam školy ve volbě střední školy vidí žáci i výchovní poradci v předávání informací. Výsledky stávajícího výzkumu ukazují, že výchovného poradce působícího na základní škole nezná 11 % respondentů. To je mírně horší výsledek, než který ukázal výzkum Hlad'a a Drahoňovské (2012 – 9 %). Vzhledem k rozdílné velikosti vzorků však nelze tento rozdíl považovat za signifikantní. Tato zjištění korespondují i s tím, nakolik se žáci obracejí s žádostí o pomoc s volbou povolání na výchovného poradce. V otázce volby povolání se v aktuálním výzkumu na výchovného poradce obrátila necelá třetina oslovených žáků (28 %), což je výrazně méně, než ukázaly výsledky předchozích výzkumů (52 % - NÚOV, 2003; 55 % - Otto, 2000; 70 % - Anderson, 2004). Na druhou stranu více respondentů současného výzkumu si myslí, že by jim výchovný poradce mohl s volbou střední školy pomoci (46 % - současný výzkum; 33,2 % - NÚOV, 2003). Shodně se zahraničními výzkumy výsledky ukazují, že pomoc výchovného poradce vyhledávají více dívky (20 % chlapci ku 34 % dívky – stávající výzkum; 50 % chlapci ku 60% dívky - Otto, 2000). Ačkoliv se žáci zapojení v současném výzkumu obraceli na výchovné poradce méně často, hodnotili tyto konzultace ve srovnání s minulými výzkumy jako užitečnější (57 % konzultace velmi pomohla – současný výzkum; 38 % konzultace velmi pomohla – NÚOV, 2003). Výsledky

minulých výzkumů ukázaly, že žáci preferují v otázce volby povolání pomoc třídních učitelů (Hlad'o & Drahoňovská, 2012; Ďurišová, 2015). To však současný výzkum nepotvrdil.

V rámci výzkumu byl mapován také význam informačních zdrojů. Stejně jako v minulých výzkumech, využívají i respondenti tohoto výzkumu nejvíce tyto zdroje: dny otevřených dveří, internet, střední školy, informační brožury, zkušenosti přátel a příbuzných. V současném výzkumu byla navíc jako významný informační zdroj identifikována burza středních škol. Z těchto výsledků lze vyvozovat, že jak v minulých výzkumech, tak v tom současném preferují žáci základních škol spíše formální zdroje informací. Shodně s výzkumem Hlad'a a Drahoňovské (2012) byly za nejvyhledávanější internetové zdroje označeny webové stránky středních škol, infoabsolvent.cz, atlasskolstvi.cz. Na rozdíl od minulých výzkumů je žáky IPS při Úřadu práce pro jejich volbu střední školy hodnoceno jako méně významný zdroj informací. Malý význam žáci připisují také pedagogicko-psychologickým poradnám.

Kromě informačních zdrojů byli žáci také dotazováni, jaké informace shledávají pro volbu střední školy jako důležité. V jednom z předchozích výzkumů Hlad'o (2012) identifikoval čtyři pro žáky důležité informace: uplatnění absolventů, nároky na budoucí studium, šance na přijetí a obsah profesí. Uplatnění absolventů je jediná informace, kterou shodně označují za důležitou i respondenti současného výzkumu. Pro respondenty současného výzkumu jsou důležité spíše informace o požadavcích na přijetí, nabídce středních škol a doporučení vhodného studijního oboru. Tyto rozdíly jsou však do jisté míry dány rozdílným designem obou výzkumů, neboť nenabízí respondentům stejné možnosti volby.

Kvůli rozdílným otázkám v dotazníku nebylo možné srovnat, nakolik tyto informace získávají respondenti z různých výzkumů právě ve škole. Co lze porovnat, je hodnocení žáků, nakolik jim podle jejich názoru základní škola pomohla při volbě střední školy. V současném výzkumu byl význam základní školy vlastní na volbu střední školy žáky hodnocen jako mírně větší než u minulých výzkumů (8 % - současný výzkum; 5 % - Hlad'o & Drahoňovská, 2012). Vzhledem k velmi rozdílné velikosti obou vzorků je tento rozdíl spíše zanedbatelný. Zajímavým zjištěním současného výzkumu i předešlého výzkumu Ďurišové (2015) je, že pokud jsou použity kvalitativní metody sběru dat (otevřené otázky – současný výzkum; analýza esejí – Ďurišová, 2015), význam školy roste. To je možné vysvětlit opět již mnohokrát zmíněným faktem, že kariérové poradenství a volba střední školy je stále vnímáno odděleně. Oproti uzavřeným otázkám většiny dotazníků mohou žáci v otevřených otázkách nebo volném textu zmínit i aktivity, které byly významné pro jejich volbu povolání, ale sami by je do kariérového poradenství nezařadili.

Pozitivním zjištěním dále je, že oproti výzkumu Trhlíkové, Vojtěcha a Úlovcové (2008a – 36 %) má většina respondentů současného výzkumu ujasněnou volbu střední školy (85 %). To může být dáno i rozdílným časovým obdobím, kdy byla sbírána data.

Současný výzkum se věnoval rovněž výchovným poradcům. Výsledky minulých výzkumů ukazují, že výchovné poradenství zastávají většinou ženy. Průměrný věk výchovných poradců je mezi 40 a 60 lety, mají více než 6 let praxe, mimo výchovné poradenství ještě učí a spolupracují zejména s třídními učiteli (Drahoňovská & Eliášková, 2003; Ďurišová, 2016). Vzhledem k velmi malému vzorku současného výzkumu však není možné tyto výsledky srovnávat. Stávajícího výzkumu se účastnilo více mužů a výchovní poradci mají v průměru 12 let praxe ve výchovném poradenství. Přímou pedagogickou povinnost mají všichni a většina z nich má ještě jednu přidruženou funkci. Mimo třídní učitele spolupracují oslovení výchovní poradci s dalšími pedagogickými pracovníky a s četnými institucemi mimo školu (zejm. firmy, střední školy, IPS při Úřadu práce). Věk výchovných poradců byl pro účely stávajícího výzkumného šetření vyhodnocen jako nevýznamný údaj, tudíž nebyl zjišťován.

Shodně s výzkumem Ďurišové (2015) ukazují i rozhovory s výchovnými poradci, že kariérové poradenství na základních školách v systematické podobě začíná v osmé třídě. Z výsledků výzkumů také shodně vyplývá, že žáci příliš nevyužívají osobních konzultací s výchovnými poradci. Výzkum NÚOV (2003) identifikoval jako hlavní témata osobních konzultací předávání informací o nabídce středních škol, doporučení vhodného typu studia a testování zájmů a schopností. První dvě témata zmiňovali i výchovní poradci ve stávajícím výzkumu. O testování zájmů nemají podle zkušenosti výchovných poradců žáci zapojených základních škol příliš velký zájem. Výchovní poradci zapojení do současného výzkumu navíc sdělovali, že často přicházejí žáci, kteří se ohledně volby střední školy neshodují se svými rodiči, nebo žáci, se kterými rodiče volbu střední školy příliš neprobírají.

Poslední srovnávanou otázkou jsou potřeby výchovných poradců. Shodně s minulými výzkumy sdělují výchovní poradci zapojení do současného výzkumu, že by potřebovali více času jak na přímou práci, tak na přidruženou administrativu. Oproti minulým výzkumům jsou oslovení výchovní poradci se svou pozicí ve škole spokojeni. Sdělují, že mají dostatečné materiální zázemí, dostatečné prostory i potřebnou volnost pro vykonávání této funkce. Celkově nevidí mnoho limitů pro svou práci. To může vyplývat z toho, že zapojení ve výzkumu bylo dobrovolné.

Právě zmíněná dobrovolnost je jedním z limitů této práce. Výzkumný vzorek je sestaven z výchovných poradců, kteří sami projevíli zájem o spolupráci. Na základě toho lze předpokládat, že ve výzkumném vzorku jsou hlavně výchovní poradci, které toto téma zajímá

a jsou mu ochotní věnovat svůj čas. Ve spojení s malou velikostí vzorku kvalitativního výzkumu, nemusí předložené výsledky odrážet reálnou situaci kariérového poradenství na základních školách v okrese Ústí nad Orlicí. Kvalitativní výzkum tak spíše prezentuje příklady fungujícího kariérového poradenství a dobré praxe.

Výsledky výzkumu jsou rovněž do jisté míry zatíženy právě průmyslovým zaměřením vybraného okresu. Okres Ústí nad Orlicí je zaměřen hlavně na strojírenství, což znásobuje důraz na technické vzdělávání žáků základních škol. Sami výchovní poradci z výzkumného souboru přiznávají, že se snaží žáky směřovat zpět k řemeslům, neboť pokud chtějí najít v daném okrese uplatnění, mají větší šance v technických oborech. K tomu ale rovněž dodávají, že konečné rozhodnutí je vždy na žákovi.

Zároveň jak již bylo zmíněno, výzkumný vzorek obou výzkumů není reprezentativní, tudíž nelze výzkumná zjištění zobecňovat na širší populaci. Předložený výzkum je spíše sondou, která rozšiřuje zjištění získaná z minulých výzkumů. Jak bylo prokázáno výše, v mnohém podporuje výsledky předchozích výzkumů. Rovněž díky použití otevřených, kvalitativních otázek a propojení s kvalitativním výzkumem mezi výchovnými poradci, obohacuje minulé výzkumy, rozšiřuje pohled na kariérové poradenství na základních školách a přináší nová, zajímavá témata. Vzhledem ke zmíněným limitům je však nutné zjištění aktuálního výzkumu vnímat spíše jako předpoklady, pro jejichž potvrzení by bylo nutné provést rozsáhlejší výzkumné šetření.

V tomto kontextu je nutné zmínit, že se jedná o studentský výzkum a výchovní poradci se zapojovali bez nároku na jakoukoli odměnu. Rozhovorům věnovali svůj volný čas a sběr dotazníků probíhal v běžných hodinách, čímž narušil vyučování. Zároveň rozhovory i zadávání dotazníků zajišťovala administrátorka osobně, což bylo značně časově i finančně náročné. Aby bylo možné zajistit větší a reprezentativní vzorek, bylo by nutné zajistit finanční zdroje jednak pro samotné zajištění sběru dat (tisk dotazníků, cesty na jednotlivé školy), jednak pro ohodnocení spolupráce se školami. V případě tohoto výzkumu byla škole nabídnuta alespoň výzkumná zpráva ze šetření na jejich škole s porovnáním výsledků z jiných škol. Žákům bylo nabídnuto, že se můžou administrátorky zeptat na studium psychologie, na podmínky pro přijetí a nároky na studium. Žáci i výchovní poradci tuto možnost využili.

Na výsledky dotazníkového šetření mohla mít také vliv například motivace žáků nebo neporozumění jednotlivým položkám. Tato intervenující proměnná byla eliminována v rámci možností právě tím, že dotazníky zadávala vždy osobně autorka diplomové práce. Vždy byl žákům vysvětlen smysl dotazníku. Administrátorka se žáky vždy prošla celý dotazník a

seznámila je se způsobem vyplňování jednotlivých otázek. Žáci dále dostali možnost ptát se, pokud by něčemu nerozuměli.

Dalším limitem výzkumu je, že byl použit nestandardizovaný dotazník, tudíž nebylo předem zjištěno, nakolik zvolené položky naplňují stanovené téma. Samotné testování kariérového poradenství na základních školách je obtížné, neboť se jedná o komplexní problematiku, která zahrnuje spolupráci mnoha subjektů (žáka, rodiny, školy, dalších institucí atd.). Určit, nakolik se na kariérové volbě žáka podílí základní škola, je tedy značně složité, neboť zde působí mnoho intervenujících proměnných. Každý žák má jiné osobnostní založení, rodinné zázemí, předpoklady a motivaci. Na kariérové poradenství má zajisté vliv i samotný vztah žáka ke škole, k jednotlivým pedagogům a samozřejmě vztah k výchovnému poradci. Dotazníkové šetření dokáže popsat jen velmi malou část rozsáhlé problematiky kariérového poradenství. Lepší metodou pro mapování takto komplexního tématu by bylo například použití rozhovorů s jednotlivými žáky, nebo ohniskových skupin se skupinou žáků. Tyto techniky jsou však značně časově a organizačně náročné. Jako určitý kompromis a vhodný způsob pro bližší poznání kariérového poradenství na základních školách očima žáků bylo autorkou diplomové práce zvoleno doplnění dotazníku otevřenými otázkami.

Z důvodu komplexnosti tématu byl také dotazník více zaměřen na samotnou volbu povolání. Dotazník obsahoval také otázky na kompetence a představu žáků o své profesní přípravě. Výsledky z těchto otázek je však nutné vnímat spíše jako prvotní zmapování daného tématu. Pro hlubší porozumění a potvrzení získaných výsledků by bylo nutné tato témata zkoumat blíže a třeba i jinou formou (viz výše).

Další intervenující proměnnou, která mohla ovlivnit výsledky, je čas. Data byla měřena v různém časovém období vzhledem k podávání přihlášek na střední školy (první školy měsíc před podáváním přihlášek, poslední školy až měsíc po podávání přihlášek), což se mohlo projevit i na odpovědích žáků. Žáci, kteří vyplňovali dotazník mezi prvními (únor), mohli mít například v tu dobu méně informací pro volbu střední školy než žáci, kteří sběr dat zakončovali (duben).

S přihlédnutím ke všem těmto limitům lze však říct, že výzkum přináší zajímavá zjištění a rozšiřuje pohled na kariérové poradenství na základních školách. V první řadě tím, že se zaměřil na okres, ve kterém úroveň kariérového poradenství na základních školách ještě zkoumána nebyla. Otevřené otázky v dotazníku dále umožňují blíže prozkoumat názory žáků základních škol na kariérové poradenství. Zároveň díky tomu, že výzkum zahrnuje i rozhovory s výchovnými poradci, předkládá současný výzkum zhodnocení kariérového poradenství na základních školách oběma zúčastněnými stranami.

Zároveň zde byla odhalena i zajímavá témata, kterým by bylo vhodné věnovat náležitou pozornost. Takovým tématem je například kariérové poradenství pro dívky a nabídka učňovských oborů pro dívky. Z rozhovorů s výchovnými poradci totiž vychází, že dívky, které směřují na učňovský obor, nemají příliš mnoho možností. Učňovské obory, které si tradičně dívky volí (kadeřnice, číšník, cukrář atd.) jsou předimenzované a absolventi těchto oborů nenachází ve zdejších okresech uplatnění. Technické obory jsou stále vnímány jako mužské a mnoho dívek si je z tohoto důvodu volit nechce. V takové chvíli nemá výchovný poradce příliš co nabídnout. K řešení tohoto problému je zapotřebí cílené spolupráce, výchovných poradců, zaměstnavatelů i politických subjektů, neboť nemá jednoduché řešení. Žák by měl při volbě střední školy a povolání najít vhodný kompromis mezi jeho vlastními zájmy a uplatněním na trhu práce. Není možné nutit žáky studovat technické obory jenom proto, že je aktuálně nedostatek těchto pracovníků. Tuto skutečnost si výchovní poradci uvědomují a podporuje ji i zjištění z výzkumu Hlouškové (2014), která vynucenou volbu identifikovala jako jeden z důvodů předčasného odchodu studentů ze sekundárního vzdělávání.

Jak již bylo zmíněno výše, kariérové poradenství na základních školách je stále zaměřené spíše na rozhodnutí. Kariérové poradenství by se však mělo zaměřovat i na kariérový vývoj žáků. Další výzkum by tedy bylo vhodné věnovat právě tomu, nakolik se základní škola podílí na kariérovém vývoji žáků. Vhodnou metodou pro zkoumání tohoto tématu by mohlo být měření různých, pro pracovní život významných kompetencí v rámci longitudinálního nebo transverzálního výzkumu.

Ve všech rozhovorech se také objevil zajímavý fenomén, který zcela nesouvisí s kariérovým poradenstvím, ale spíše celkově se školstvím. A sice velký ostych výchovných poradců, když měli ocenit svoji práci. Všichni výchovní poradci živě vyprávěli o všech aktivitách, které v rámci kariérového poradenství dělají. Ve chvíli, kdy ale měli říct, co se jim daří, zarazili se a dlouho přemýšleli nad jakoukoli pochvalou. To může být způsobeno obecným nastavením společnosti na negativa a nedostatky. Skutečností ale je, že i školství je oblastí, kde se často zdůrazňují nedostatky, chyby a negativní důsledky za ně. Z toho vyplývá velmi aktuální potřeba pracovat s tímto negativním nastavením a vnášet pozitivní přístup do konkrétních škol a školství celkově. Tento úkol můžou naplňovat třeba právě školní psychologové.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce se zabývala kariérovým poradenstvím na základních školách. V teoretické části byly představeny klíčové pojmy a pojmy přibližující kariérové poradenství v kontextu českého školství. Dále zde byly uvedeny základní teorie, které zásadním způsobem ovlivnily vývoj kariérového poradenství a které mají značný význam i v současné době. Další kapitola pojednávala o systému kariérového poradenství v kontextu českého školství a vymezila základní povinnosti jednotlivých institucí a osob zapojených v tomto poradenském procesu. Jako poslední představila teoretická část výsledky dříve provedených výzkumů.

Cílem empirické části této diplomové práce bylo zmapovat aktuální podobu kariérového poradenství na základních školách v okrese Ústí nad Orlicí. Za tímto účelem byli osloveni žáci devátých ročníků a výchovní poradci. Výzkum je tedy kombinací dotazníkového šetření a polostrukturovaných rozhovorů. Kombinace těchto dvou metod umožňuje získat ucelený pohled na kariérové poradenství v tomto okrese.

Shodně s předešlými výzkumy výsledky šetření ukázaly, že škola je stále žáky hodnocena jako méně významný sociální zdroj při volbě střední školy. Přes málo pozitivní obecné hodnocení však výzkum ukázal, že škola žákům poskytuje důležité informace, zprostředkovává jim různé vzdělávací akce, seznamuje je s trhem práce a dává jim možnost vyzkoušet si různé činnosti důležité pro budoucí pracovní život. Podle žáků i výchovných poradců je stěžejní rolí školy v rámci kariérového poradenství právě předávání pravdivých, objektivních a relevantních informací. Podle výchovných poradců se dále daří podporovat technické vzdělávání. Pozitivním faktem je, že všichni žáci výzkumného souboru měli svou volbu střední školy ujasněnou a většina z nich dokázala konkrétně popsat nároky profesní přípravy pro vybrané povolání.

Práce celkově doplňuje předešlé výzkumy a rozšiřuje pohled na kariérové poradenství. Přináší rovněž i nová zajímavá témata, kterým by se měla věnovat pozornost. Takovým tématem je například nedostatek učňovských oborů pro dívky.

Pro autorku práce má tento text osobní přínos i v tom, že jí psaní diplomové práce umožnilo blíže zmapovat aktuální situaci v regionu a pracovní sféře, kde bude v budoucnosti sama působit.

LITERATURA

- Amundson, N. (2006). Challenges for Career Interventions in Changing Contexts. *International Journal For Educational And Vocational Guidance*, 6(1), 3-14. doi:10.1007/s10775-006-0002-4
- Anderson, S., Biggart, A., Deacon, K., Furlong, A., Given, L., & Hinds, K. (2004). *Findings from the Scottish School Leavers Survey: 17 in 2003* [Online]. Edinburgh: Scottish Executive. Retrieved from <http://dera.ioe.ac.uk/5617/1/0033791.pdf> (25. 4. 2017).
- Arthur, M. B., Hall, D. T., & Lawrence, B. S. (1989). *Handbook of career theory* [Online]. Cambridge: Cambridge University Press. Retrieved from https://books.google.cz/books?id=a9HLCgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gb_s_book_other_versions#v=onepage&q&f=false (14. 6. 2017).
- Bates, C. (2015). The Influence of Family on the Career Interests and Choices of Youth [Online]. *International Journal Of Education And Social Science*, 2(9), 67-72. Retrieved from <http://www.ijessnet.com/wp-content/uploads/2015/10/8.pdf> (22. 6. 2017).
- Brant, J., & Horská, V. (2004). Vzdělávací oblast Člověk a svět práce v rámci RVP ZV [Online]. In *RVP: Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů*. Retrieved from <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/46/vzdelavaci-oblast-clovek-a-svet-prace-v-ramci-rvp-zv.html/> (4. 2. 2017).
- Brott, P. E. (1993). *Gottfredson's Theory of Circumscription and Compromise: Implications for Career Counseling*. [Online] The University of North Carolina. Retrieved from <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED400482.pdf> (18. 5. 2017).
- Brown, M. T., Lum, J. L., & Voyle, K. (1997). Roe Revisited: A Call for the Reappraisal of the Theory of Personality Development and Career Choice [Online]. *Journal Of Vocational Behavior*, 51(2), 283-294. doi:10.1006/jvbe.1997.1583
- Brown, S., & Rector, C. (2008). Conceptualizing and diagnosing problems in career decision-making. [Online]. In S. Brown & R. Lent, *Handbook of Counseling Psychology* (392-407). New York: NY:Wiley. Retrieved from https://books.google.cz/books?id=oF_CwsBO8kQC&printsec=frontcover&dq=handbook+of+counselling+psychology&hl=cs&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=handbook%20of%20counselling%20psychology&f=false (14. 6. 2017).
- ČSÚ. (2016). *Statistická ročenka Pardubického kraje* [Online]. Pardubice: Český statistický úřad. Retrieved from <https://www.czso.cz/documents/10180/32493491/33009216.pdf/d0106de7-cab0-4668-b396-1c271864dda9?version=1.7> (15. 6. 2017).
- ČSÚ. (2017a). *Charakteristika okresu Ústí nad Orlicí* [Online]. Praha: Český statistický úřad. Retrieved from https://www.czso.cz/csu/xs/charakteristika_okresu_usti_nad_orlici (14. 6. 2017).

- ČSÚ. (2017b). *Počet obyvatel v obcích České republiky* [Online]. Praha: Český statistický úřad. Retrieved from <https://www.czso.cz/documents/10180/45964084/13007217.pdf/16152f21-3984-4ada-8599-be35c0e31ad6?version=1.1> (14. 6. 2017).
- Drahoňovská, P., & Eliášková, I. (2011). *Analýza práce a potřeb poradců v oblasti kariérového poradenství na školách* [Online]. Retrieved from https://www.skoly-online.cz/data/PORADCI_SKOLY_FINAL_pro_www_opr.pdf (3. 2. 2017).
- Ďurišová, L. (2015). Volba dalšího vzdělávání a kariérové poradenství v základních školách očima žáků [Online]. *Lifelong Learning - Celoživotní Vzdělávání*, 5(3), 113-139. doi:10.11118/lifele20150503113
- Ďurišová, L. (2016). Kariérové poradenství v základních školách: výzkumné šetření mezi kariérovými poradci [Online]. *Lifelong Learning - Celoživotní Vzdělávání*, 6(2), 23-54. doi:10.11118/lifele2016060223.
- Engels, D. W., Minor, C. W., Sampson Jr, J. P., & Splete, H. H. (1995). Career counseling specialty: History, development, and prospect. *Journal of Counseling and Development: JCD*, 74(2), 134.
- Ferjenčík, J. (2010). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál.
- Freibergová, Z. (2005). Systém poradenských služeb v oblasti vzdělávání a zaměstnanosti v České republice [Online]. In *Národní informační středisko pro poradenství*. Retrieved from http://old.nvf.cz/spps/dokumenty/freibergova_poradensky_system_cr.pdf (1. 2. 2017).
- Friedmann, Z. (2011). *Profesní orientace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich uplatnění na trhu práce*. Brno: Masarykova univerzita.
- Friedmann, Z. (2011). Profesní orientace žáků. In S. Střelec, *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. Brno: Masarykova univerzita.
- Gati, I., & Saka, N. (2001). High School Students' Career-Related Decision-Making Difficulties. *Journal Of Counseling And Development*, 79(3), 331-340.
- Gavora, P. (2010). *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido.
- Ginzberg, E. (1952). Toward a Theory of Occupational Choice [Online]. In W. L. Hitchcock & N. Kemp Marby, *Readings in Guidance* (74-77). New York: MSS Educational Publishing Company. Retrieved from <https://books.google.cz/books?id=MIVo0jBGG70C&pg=PA74&lpg=PA74&dq=Toward+a+Theory+of+Occupational+Choice.&source=bl&ots=6N45jNT9se&sig=0CbYjsVF32Np4rrdG4YJBn0o1OA&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwiwqIGildHUAhXhA5oKHWyvBKkQ6AEIaDAI#v=onepage&q&f=false> (22. 6. 2017).
- Gottfredson, L. S. (2002). Gottfredson's Theory of Circumscription, Compromise, and Self-Creation [Online]. In D. Brown, *Career choice and development* (85-148). San Francisco, CA: Jossey-Bass. Retrieved from <http://www.borbelytiborbors.extra.hu/ZSKF/CareerDevelopment.pdf> (14. 6. 2017).

- Gottfredson, L. S. (2004). *Using Gottfredson's Theory of Circumscription and Compromise in Career Guidance and Counseling*. [Online] University of Delaware. Retrieved from <http://www1.udel.edu/educ/gottfredson/reprints/2004theory.pdf> (18. 5. 2017).
- Gottfredson, L. S. (2005). Applying Gottfredson's Theory of Circumscription and Compromise in Career Guidance and Counseling [Online]. In S. D. Brown & R. W. Lent, *Career Development and Counseling: Putting Theory and Research to Work* (71-100). New Jersey: John Wiley. Retrieved from https://books.google.cz/books?id=4IdbmX4pDpkC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (14. 6. 2017).
- Hansen, E. (2006). *Career guidance: A resource handbook for low- and middle-income countries* [Online]. Switzerland: International Labour Office. Retrieved from https://www.uhr.se/globalassets/syv/webbibliotek/utbildning-och-arbetsliv/career_guidance.pdf (14. 6. 2017).
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2010). *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Hirschi, A. (2011). Antecedents of Foreclosure in Young Adolescents' Career Decision-Making. *Lifelong Learning - Celoživotní Vzdělávání*, 1(1), 6-21. doi:10.11118/lifele201101016
- Hlad'o, P. (2011). Longitudinální program profesní orientace jako prostředek podpory duševního zdraví [Online]. *Škola A Zdraví 21*, 117-127. Retrieved from http://www.ped.muni.cz/z21/knihy/2011/40/texty/cze/11_hlado_cze.pdf (22. 6. 2017).
- Hlad'o, P. (2012). *Profesní orientace adolescentů: poznatky z teorií a výzkumů*. Brno: Konvoj.
- Hlad'o, P. (2013). *Rozhodování žáků absolventských ročníků základních škol o další vzdělávací a profesní dráze: analýza na základě dotazníkového šetření a ohniskových skupin*. Brno: Mendelova univerzita v Brně.
- Hlad'o, P. (2014). *Příručka k volbě povolání: aneb Co by měl znát výchovný poradce na základní škole* [Online]. Jihlava: Vysočina Education. Retrieved from http://www.vys-edu.cz/assets/File.ashx?id_org=600139&id_dokumenty=5847 (22. 6. 2017).
- Hlad'o, P., & Drahoňovská, P. (2012). *Rozhodování žáků základních a středních škol o dalším studiu a práci v pohledu žáků i jejich rodičů: Analýza vlivů sociálního okolí a využívání informačních zdrojů na základě dotazníkového šetření* [Online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. Retrieved from http://www.nuov.cz/uploads/Vzdelavani_a_TP/KP_Volba_zaci_rodice_pro_www.pdf (19. 4. 2017).
- Hloušková, L. (2014). Mám základní vzdělání. Příčiny a důsledky předčasných odchodů ze studia a ze vzdělávání. *Studia Paedagogica*, 19(2), 11-38. doi:10.5817/SP2014-2-2
- Holland, J. L. (1959). A theory of vocational choice. *Journal Of Counseling Psychology*, 6(1), 35-45. doi:10.1037/h0040767
- Holland, J. L. (1996). Exploring Careers With a Typology: What We Have Learned and Some New Directions. *Ameriacan Psychologist*, 51(4), 397-406. doi:10.1037/0003-066X.51.4.397

- Holland, J. L. (1997). *Making vocational choices: a theory of vocational personalities and work environments*. Odessa, Fla.: Psychological Assessment Resources.
- Hřebíček, L. (1984). *Profesní orientace mládeže*. Praha: SPN.
- Hřebíček, L. (1998). Profesně pracovní způsobilost člověka a její edukativní utváření. In S. Střelec, *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I.* (99-107). Brno: Paido.
- Jigau, M. (2007). *Career counselling: compendium of methods and techniques* [Online]. Bucharest: Institut of Educational Sciences, Euroguidance - Romania. Retrieved from http://www.rajaleidja.ee/public/Suunajauus/Career_Counselling._Compendium_of_Methods_and_Techniques.pdf (15. 6. 2017).
- Johnson, B., & Christensen, L. B. (2012). *Educational research: quantitative, qualitative, and mixed approaches* [Online]. Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications. Retrieved from https://books.google.cz/books?redir_esc=y&hl=cs&id=b2ujHWrpVQC&q=representative+sample#v=onepage&q&f=false (15. 6. 2017).
- Klímová, M. (1987). *Teorie a praxe výchovného poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Kniveton, B. (2004). The influences and motivations on which students base their choice of career. *Research In Education*, 72, 47-57.
- Koščo, J. (1987). *Poradenská psychológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Krumboltz, J. D., Mitchel A. M., & Jones G. B. (1976). A Social Learning Theory of Career Selection. *A Counseling Psychologist*, 6(1), 71-81. doi:10.1177/001100007600600117
- Krumboltz, J. D., & Worthington, R. L. (1999). The School-to-Work Transition From a Learning Theory Perspective. *The Career Development Quarterly*, 47, 312-325.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (2002). Social Cognitive Career Theory [Online]. In D. Brown, *Career choice and development* (312-369). San Francisco, CA: Jossey-Bass. Retrieved from <http://www.borbelytiborbors.extra.hu/ZSKF/CareerDevelopment.pdf> (14. 6. 2017).
- Mertin, V., & Krejčová, L. (2013). *Výchovné poradenství*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika.
- Mezera, A. (2005). *Hollandova teorie profesního vývoje: příručka* [Online]. Praha. Retrieved from http://vzdelavani.unas.cz/Holland_typology.doc. (20. 6. 2017).
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Muhič, J. (2011). Systém poradenství v ČR. In *Kariérové poradenství v České republice: zpráva o stavu v roce 2010* (6-31). Praha: Dům zahraničních služeb pro Centrum Euroguidance.
- MŠMT. (2016). *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [Online]. Retrieved from http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf (4. 2. 2017).

- Narízení vlády. (2005). *Narízení vlády č. 75/2005 Sb., o rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně pedagogické a přímé pedagogicko psychologické činnosti pedagogických pracovníků*. Retrieved from: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/narizeni-vlady-c-75-2005-sb-ze-dne-26-ledna-2005-2> (2. 2. 2017).
- NÚOV. (2003). *Výzkum služeb kariérového poradenství a potřeb jeho klientů na základních a středních školách v ČR: souhrnná zpráva* [Online]. Retrieved from <http://vzdelavani.unas.cz/zprava.pdf> (3. 2. 2017).
- OECD. (2003). *Policies for Information, Guidance and Counselling Services: National Questionnaire Czech Republic* [Online]. Retrieved from <http://www.oecd.org/education/innovation-education/2500586.pdf> (3. 2. 2017).
- OECD. (2004). *Career guidance a handbook for policy makers* [Online]. Brussel: European Commission. Retrieved from <http://www.oecd.org/edu/innovation-education/34060761.pdf> (14. 6. 2017).
- Opekarová, O. (2007). *Kapitoly z výchovného poradenství: školní poradenské služby*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského.
- Otto, L. (2000). Youth Perspectives on Parental Career Influence. *Journal Of Career Development*, 27(2), 111-118. doi:10.1023/A:1007848600942
- Parsons, F. (1909). *Choosing Vocation* [Online]. Boston: Houghton Mifflin. Retrieved from <https://archive.org/details/choosingavocati00parsgoog> (14. 6. 2017).
- Patton, W., & Creed, P. A. (2001). Developmental Issues in Career Maturity and Career Decision Status. *The Career Development Quarterly*, 49(4), 336-351.
- Patton, W., & McMahon, M. (2015). *Kariérový rozvoj a systémová teorie: propojení mezi teorií a praxí*. Praha: Centrum Euroguidance, Dům zahraniční spolupráce.
- Pope, M., & Sveinsdottir, M. (2005). Frank, We Hardly Knew Ye: The Very Personal Side of Frank Parsons. *Journal Of Counseling & Development*, 83, 105-115.
- Post, A., Borgen, W., Amundson, N., & Washburn, C. (2002). *Handbook on career counselling: A practical manual for developing, implementing and assessing career counselling services in higher education settings* [Online]. Paris: UNESCO. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001257/125740e.pdf> (14. 6. 2017).
- Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (2013). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.
- Roe, A. (1957). Early Determinants of Vocational Choice. *Journal Of Counseling Psychology*, 4(3), 212-217. doi:10.1037/h0045950
- Říčan, P. (2010). *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. Praha: Grada.
- Savickas, M. L. (2002). Career Construction: A Developmental Theory of Vocational Behavior [Online]. In D. Brown, *Career choice and development* (149-205). San Francisco, CA: Jossey-Bass. Retrieved from <http://www.borbelytiborbors.extra.hu/ZSKF/CareerDevelopment.pdf> (14. 6. 2017).
- Strádal, J. (2013). *Návrh koncepce Integrovaného systému kariérového poradenství* [Online]. Retrieved from http://www.infoabsolvent.cz/Temata/Download?Soubor=F-9.0.78_Navrh_koncepce_Integrovaneho_systemu_karieroveho_poradenstvi.pdf. (5. 2. 2017).

- Super, D. E. (1953). A Theory of Vocational Development. *American Psychologist*, 8(5), 185-190. doi:10.1037/h0056046
- Super, D. E. (1976). *Career education and the meaning of work* [Online]. Washington DC: Department of Education. Retrieved from <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015002203720;view=1up;seq=28> (14. 6. 2017).
- Super, D. E. (1980). A Life-Span, Life-Space Approach to Career Development [Online]. *Journal Of Vocational Behavior*, 16, 282-298. Retrieved from http://www.ibrarian.net/navon/paper/A_Life_Span_Life_Space_Approach_to_Career_Development.pdf?paperid=19029559 (31. 5. 2017).
- Šťastnová, P., & Drahoňovská, P. (2012). *Jak žáci základních a středních škol vybírají svou další vzdělávací nebo pracovní kariéru* [Online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. Retrieved from http://www.nuov.cz/uploads/Vzdelavani_a_TP/AnalyzaKP_ZSaSS_pro_www.pdf (19. 4. 2017).
- Thomas, A., & Dennison, B. (1991). Parental or Pupil Choice - Who Really Decides in Urban Schools?. *Educational Management And Administration*, 19(4), 243-249. doi:10.1177/174114329101900405
- Trhlíková, J., Vojtěch, J., & Úlovcová, H. (2008a). *Rozhodování žáků při volbě vzdělávací cesty a úspěšnost vstupu na trh práce* [Online]. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání. Retrieved from http://www.nuov.cz/uploads/MS_setreniabsazam08final_prowww.pdf (19. 4. 2017).
- Trhlíková, J., Vojtěch, J., & Úlovcová, H. (2008b). *Připravenost absolventů středních odborných škol na uplatnění v praxi* [Online]. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání. Retrieved from http://www.nuov.cz/uploads/Vzdelavani_a_TP/Pripravenost_absolventu_SS_po_3l.pdf (19. 4. 2017).
- Trhlíková, J. (2012). *Předčasné odchody ze vzdělávání na středních školách* [Online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. Retrieved from http://www.nuv.cz/uploads/Vzdelavani_a_TP/Predc_odch_rozh_dobre_praxe_pro_www.pdf (20. 4. 2017).
- Trhlíková, J. (2013a). *Využití kvalifikace absolventů středních škol na trhu práce* [Online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. Retrieved from http://www.nuv.cz/uploads/Vzdelavani_a_TP/Vyuziti_kvalifikace_absolventu_SS_2013_pro_www.pdf (20. 4. 2017).
- Trhlíková, J. (2013b). Volba střední školy a její hodnocení v kontextu další vzdělávací a profesní dráhy [Online]. *Orbis Scholae*, 7(3), 87-105. Retrieved from http://www.orbisscholae.cz/archiv/2013/2013_3_05.pdf. (22. 6. 2017).
- Trhlíková, J. (2013c). *Předčasné odchody žáků ze středních škol* [Online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. Retrieved from http://www.nuv.cz/uploads/Vzdelavani_a_TP/PREDCASNE_ODCHODY_pro_www_final.pdf (25. 4. 2017).

Tucker, C., Barber, B., & Eccles, J. (2001). Advice About Life Plans From Mothers, Fathers and Siblings in Always-Married and Divorced Families During Late Adolescence [Online]. *Journal Of Youth And Adolescence*, 30(6), 729-747. Retrieved from <http://www.rcgd.isr.umich.edu/garp/articles/eccles011.pdf> (22. 6. 2017).

Vágnerová, M. (2005). *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha: Karolinum.

Vendel, Š. (2008). *Kariérní poradenství*. Praha: Grada.

Vyhláška č. 72/2005. (2005). *Vyhláška, o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních* [Online]. In *Sbírka zákonů* (490-502). Praha: Ministerstvo vnitra. Retrieved from <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4618> (14. 6. 2017).

Watts, A. G., & Sultana, R. G. (2004). Career Guidance Policies in 37 Countries: Contrasts and Common Themes [Online]. *International Journal For Educational And Vocational Guidance*, 4(2-3), 105-122. Retrieved from https://secure.um.edu.mt/_data/assets/pdf_file/0010/39493/Guidance_in_37_countries-Watts-Sultana-IJEVG.pdf (22. 6. 2017).

Welde, A. M. J., Bernes, K. B., Gunn, T. M., & Ross, S. A. (2016). Career Education at the Elementary School Level: Student and Intern Teacher Perspectives. *Journal Of Career Development*, 43(5), 426-446. doi: 10.1177/0894845316633524

West, A., David, M., Hailes, J., & Ribbens, J. (1995). Parents and the Process of Choosing Secondary Schools: Implications for Schools. *Educational Management And Administration*, 23(1), 28-38. doi: 10.1177/174114329502300104

Zunker, V. G. (2006). *Career counseling: a holistic approach*. Belmont, CA: Thomson/Brooks-Cole.